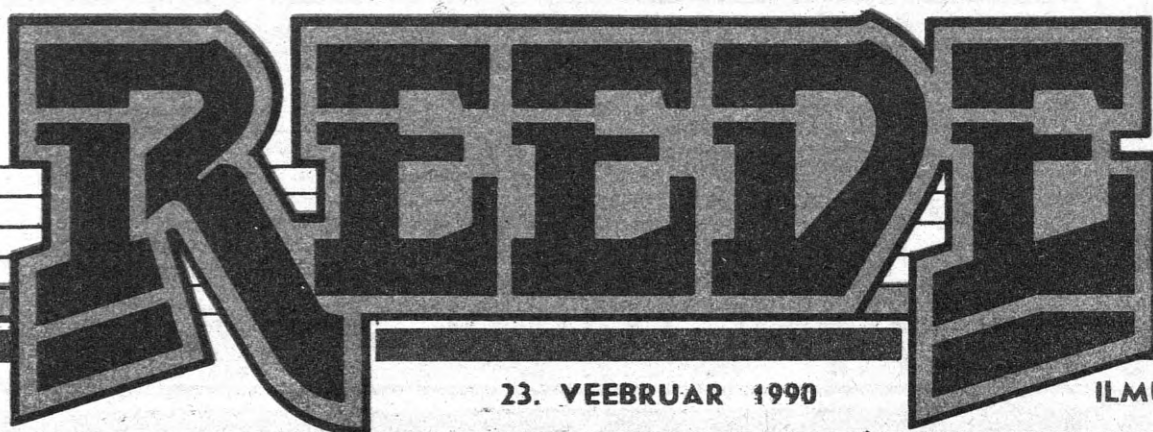

HIND 10 KOP.

23. VEEBRUAR 1990

ILMUB 1940. A. OKTOOBRI

8

Meie rahvale
 nõnda otsustaval ning
 keerulisel ajal kutsun
 kõiki meie koguduste
 usklikke üles
 palvetama, et me rahvas ei
 saaks maha raiutud,
 et Issand jätaks ta veel
 selleks aastaks!
 Ma kutsun koguduse õpetajaid
 üles korraldama,
 kohalikke võimalusi silmas
 pidades, rohkem jumalateenistusi
 ja looma enam võimalusi
 ühisteks palveteks meie
 Eesti rahva eest.
 Igaüks meist teab,
 millised meie rahvale tähtsad
 sündmused toimuvad selle
 aasta küünla- ja paastukuul.
 Meie palve on,
 et Jumal ise juhataks
 me rahvast õigel teel, annaks
 üksmeelt ja rahu, laseks meid
 omakasupüüdmatu ja siira
 südamega töötada oma rahva
 hüvanguks. Me ootame Jumalalt
 abi ja tuge vabaduse ja
 sõltumatuse saavutamisel,
 tahame oma töö ja tegudega
 selleks kaasa aidata.

KUNO PAJULA.

EELK peapiiskop

Läkitus kaasmaalastele

Eesti Vabariigi 72. aastapäeval

Nõukogude Liit teostas Eesti Vabariigi okupeerimise 1940. a. juunis ilma õigusliku aluseta vastavalt Molotov-Ribbentropi pakti salaklauslis fikseeritud õigus-vastasele poliitilisele kokkuleppele.

Rahvusvahelise õiguse vastane on ka Eesti Vabariigi kuulutamine 21. juulil 1940. a. Eesti Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks ja otsus Nõukogude Liiduga liitumise kohta, sest need otsused on tehtud okupatsioonivõimu poolt Eesti Vabariigi seaduste vastaselt moodustatud organis, mida okupatsioonivõimu poolt nimetati Eesti riigivolikoguks. Sellel nn. riigivolikogul ei olnud mingit volitust rahvalt selliste otsuste tegemiseks. Järelikult on need otsused juriidiliselt tühi ja Eesti praegust staatust tuleb kvalifitseerida kui vägivaldset ja rahvusvahelise õiguse vastast okupatsiooni, mida Läänemaailm ei ole *de jure* tunnustanud.

Nõukogude Liit aga hoiab Eestit jätkuvalt oma vägivaldse okupatsiooni haardes. Eesti rahval on õigus kõigi võimalike vahenditega nõuda okupatsiooni lõpetamist, okupatsioonivägede ja -organite Eesti territooriumilt lahkumist.

Üheks markantseks eesti rahva tahteavalduseks on Eesti Vabariigi kodanike ja nende järeltulijate registreerimine ja Eesti Kongressi kokkukutsumine.

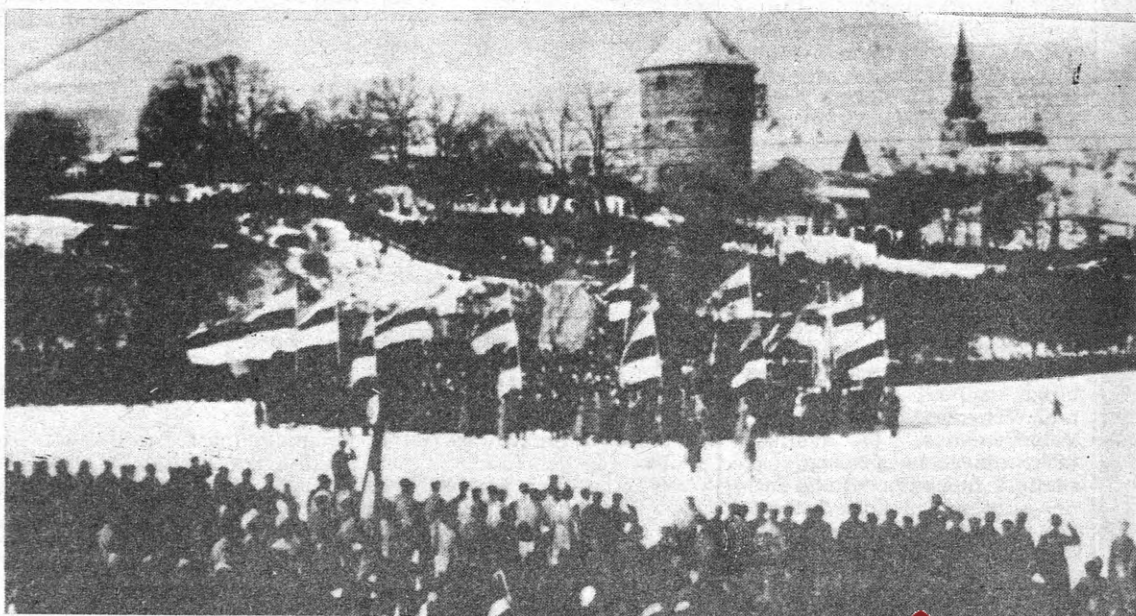
Eesti Vabariigi Valitsus eksiilis hindab kõrgelt, et Eesti Vabariigi kodanikud kodumaal ja võõrsil on liitunud Eesti Kodanike Komiteedega ja andnud sellega oma toetuse Eesti Kongressi kokkukutsumiseks. Sellega on Eesti Vabariigi kodanikud aktiivselt deklareerinud, et nad nõuavad enesemääramisõigust oma kodumaal ja iseseisva Eesti Vabariigi taastamist.

Eesti Vabariigi Valitsus annab kiitva hinnangu ka kõigi teiste organisatsioonide, asutuste ja erakondade algatustele ja taotlustele, et fikseerida tähtsed meie vabadusvõitluse konkreetseks teostamiseks ja vahendite leidmiseks, kuidas Eesti Vabariigi riiklikud ja omavalitsuslikud organid võiksid tegevusse astuda vabal kodumaal vastavalt eesti rahva tahtele, Tartu rahu- lepingule ja Eesti Vabariigi põhiseadusele.

Veebruaris 1990

Eesti Vabariigi Valitsuse nimel

Heinrich Mark
 Peaministri asetäitja

PARAAD VABARIIGI ESIMESEL AASTAPÄEVAL

Paljud on Eesti Kongressi kokkukutsumist tuliselt pooldanud idee väljakuulutamise peale, paljud on mõnda aega kõhelnud ja siis täie teadmisega liitunud, paljud olid ja on vihaselt vastu. Pooldajate hulgas leidub ka üsna isearalikke. Nende kiitust üritusele võrdsustab ilmne sisemine närvilisus, mille väliseks avalduseks on (või oli lähiminevikus) Kongressist kõnelemist saatev viril ja ebalev naeratus. Ärgu ausad inimesed eri toimetustest solvugu, aga ajakirjanduse, televisiooni ja raadio käitumise kohta viimastel kuudel annab kõige parema pildi võrdlus 1815. aastaga, öieti selle aasta märtsi Pariisi ajalehede pealkirjadega, mis vahetult eelnesid Napoleoni «sajale päevale». Tsiteerigem Jevgeni Tarlet («Napoleon», Tallinn 1964, lk. 386): «Esimene teade: «Korsika koletis maabus Jouani lahes.» Teine teade: «Inimsööja läheneb Grasse'i linnale.» Kolmas teade: «Usurpaator asus Grenoble'isse.» Neljas teade: «Bonaparte hõivas Lyonit.» Viies teade: «Napoleon läheneb Fontainebleau'le.» Kuues teade: «Tema Keiserlikku Majesteeti oodatakse täna talle ustavas Pariisi.» Kogu see literatuurne gamma mahtus mõne päeva jooksul ühe ja sama toimetuse juures ära ühtede ja samade ajalehede veergudele.»

Võib öelda, et «Korsika koletise» teistkordset troonilepääsemist need kõmised juhtkirjad kuigivõrd ei mõjutanud, sest rahvas oli nagu keisri poole ja vähesel paadunud rojalistidel polnud sellel midagi vastu seada. Meil on siin teistmoodi. Keisrit tulemas ei näi olevat, vähemalt sellist mitte, keda tohtu röömust rööki rahvass kätel otse tänavalt töötuppa kannaks, nagu juhtus kõnealuse isikuga.

Osutub, et meil tuleb —

TÄHELEPANEKUID

KOLETIST... OODATAKSE TALLE USTAVASSE EESTISSE

LAURI VAHTRE

ideaaljuhul muidugi — hakata iseennast valitsema. See tõttu omandavad ka poliitilised seisukohavõtud enam kõlbelsi kvaliteete. Üks asi on olla monarhistliku riigi alam ja teenida üht või teist monarhi; sellisel juhul on uue isanda teenistusse asumine mõeldav ja end Bourbonidele allutanud ajalehetoimetajate esmane räuskav reaktsioon keisri põgenemisele Elbalt võis tolele isegi imponeerida — järelikult on tegemist lojaalsete alamate kui sellistega, kes muutuvad truudeks niipea, kui ta on jõudnud Pariisi. Teine asi on põlastada keisrivõimu üldse ja seejärel ise keisriks hakata. Nali naljaks, aga peaaegu selline lugu on juhtunud. Räägitakse, et Rootsi kuninga Karl XIV surnukeha pesemisel avastati tema rinnalt tätoveering: «Surm kuningatele!» Asi oli selles, et tema tegelik nimi oli Jean Baptiste Bernadotte, ta oli madalat päritolu ja noorpõlves ägedasti Prantsuse revolutsiooni teinud, seejärel Napoleoni armees marsaliks tõusnud ja Rootsi troonipärijaks valitud.

Jah, tulipäisele noorukile võiks ehk siiski andeks anda.

Ümberringi näeme aga sarnaselt käitumas elukogenud ja kõige järgi otsustades justkui tarku mehi (naisi). Ja see on kohati lihtsalt tülgaastav. Täna nasei hakkab halb, kui näen või kuulen tuntud telemeest kõnelemas Eesti Vabariigist, sest nägin teda ka 1988. a. 24. veebruaril Tallinnas Tammsaare monumendi juures. (Ei taha kommenteerida.)

Üldjuhul ei argumenteeritagi, vaid kasutatakse üleolevat, veidi põlglikku tooni. Toon jälle näite (andku asjaosaline andeks, et just see ette sattus!): «Kardan selliseid nalju, mille tegijad ise aru ei saa, et nad väga tõsiste asjadega nalja teevad. Meenutagem kasvõi (...) deklareerimist, et me ei astu N. Liidust välja, kuna pole kunagi sinna sisse astunud.» (Hannes Tamme, «Pikker» nr. 24, 1989.) Sellise isalikult-solvava tooni tippviljele jateks on aastakümneid olnud keskastme ideoloogiajuhid. Tamme on «Edasist» ja see kivi polnud «Edasist» kapsaada, nii nagu eelmine kivi polnud Eesti Televisiooni kapsaada. See oleks ebaõiglane. Siis tuleks ette võtta ka Loomeliitide Kultuurinõukogu, Rahvarinde ju-

hid ja mis veel. Nii laamendades ei jõuaks aga kuskile. Tegelikult on head alget ju kõikjal rohkem.

Ainult et... Ainult et kes meelt muudab, peaks avalikult ütlema, et, näete, ma eksisin, palun vabandust. Lõppude lõpuks pole meie maa reostatud ainuüksi tahmast ja porist, vaid ka sellest samast hingsaastast, ütlemaajamistest. mõistukõnest, silmakirjalikkusest. Kristliku hingehoolduse tähtsamat osi on pihtimine ja kahetsemine. (Tõsi, mitte tingimata avalik, aga armulaule mineku akt ise on ikkagi avalik ja kõik võivad näha, et inimene kahetseb. Pealegi, enne tuli vihamees- tega ära leppida — meenutagu kas või Oru Pearut.) Kas tõesti arvatakse, et see praegu teistmoodi on? Me ägime omaenese patu- ja valekoorma all, aga kahetseda häbeneme. Tõrge tekib otsekohe, kui asi ähvardab tegude niinna. Kuni see on Abuladze «Patukahetsus», enam või vähem abstraktne, puudutades kogu ühiskonda või kedagi teist, oleme nõus. Silmakirjalikkus seegi.

Kogu eelöeldust võiks sapine oponent järeldada, et siin

tõrjutakse rivaale, jagatakse laskmata karu nahka ja olematu riigi ministrikohti. Sellisele oponendile tunnen südamest kaasa ja nendin, et moraallilugemine on ikka ohtlik ja tänamatu asi olnud. Ehkki tõsi on seegi, et kandidideerin Nõmmel tõesti Eesti Kongressi, aga asi pole selles. (Pealegi on vastaskandidaadid igati väärivad kodanikud.) Lihtsalt juhtus nii, et väga paljude erinevate inimeste suust on kõrva hakanud põhjendatud pahameeleavaldusi mitme isiku kohta, kes hiljaaegu väga kiiresti ja kuidagi valutult nahka on ajanud. Seda tõsiasja käesolev kirjutis peegeldabki. Ühtlasi maksab seda osa meie ühiskondlikust arvamusel arvestada. Minu meelest ei tasuks mõnel, kes kunagi EV taastamise eitavalt suhtunud (olgu või taktikalistel kaalutlustel ja hea tagamõttega), ajutiselt liiga sõnakas Tartu rahukoolitaja olla, sest see tekitab ainuüksi paksu verd, mida on niigi küllalt. (Ehk lihtsamalt: vabandamine vabandamiseks, aga olgu siis vähemalt kuss!) On ju väga palju muid võimalusi rakendada oma energiat Eesti vabaduse heaks. Kes seda ei suuda ja tõesti igas pulmas peigmees ja igal matusel kadunuke tahab olla, selle puhul tekib juba tõesti küsimus isiklikest ambitsioonidest.

7. veebr. 1990

P.S. Ja veel üks tähelepanek, mis omaette kirjatüki mõõtu välja ei anna. Nimelt on Eesti Vabariigi ajaloo tähtsaimad sündmused kuidagi väga kindlalt seotud meie rahvakalendriga: 2. II (küünepäev), 24. II (kevadine madisepäev), 23. VI (jaanilauapäev). Millal peaks siis toimuma järgmine kõneväärne sündmus — Nõukogude vägede väljamarss (või sellekohase kokkuleppe sõlmimine)? Pakun välja kolm varianti: maaripäev (25. III), jüripäev (23. IV) ja mihklipäev (29. IX).

L. V.

Nagu pealdisest näha, on need read avaldatud täpselt 52 aastat tagasi, Eesti Vabariigi 20. aastapäeva künnisel. Leidsin selle lehekese parajasti siis, kui kemplemine kellegi sõjaveterani kirja ümber «Ohtulehes» sünnitas ka küsimuse, kas Petseris vanasti ikka ilmus üks venekeelne väljaanne või mitte. Tahtsin oma informeeritust näidata, et vähemasti mingil hetkel oli väljaandeid koguni kaks. Tookord ei võetud kuulda. (Hiljem töid selgust juba asjatundjad.)

Homse tähtpäeva eel oleks kaunis see pisikate originaalis ära tuua igasuguste-kommentaarideta. Kui ainult ajadokument, mis hoolimata kunagisest kergest riigitruudusest võiks nimelt praegu mõtetu pakkuda, ehk hinge- gi minna. Ometi ei saa loobuda mõnest sõnast sinna juurde.

Vastasseis on vahepeal üksnes ähvardavamaks kujunenud ja samas levitatakse järjest rohkem niisugust teavet, mis pehmelt öeldes on ebatäpne. Seda on osatud panna kõigekõrgemas suhu! Meie rahva kaela langeb lausa verd tarretavaid süüdistusi. Nõnda väidab värskes «Naš Sovremennik» sotsialistliku töö kangelane, akadeemia korrespondentliige, Lenini preemia laureaat jne. jne. Nepobedimoi: «Baltlaste juhtpositsioon on suurel määral seletatav nii rikaste ja üliõnukate toorainemanuste olemasoluga, milleks neile on saanud Venemaa, Ukraina ning Valgevenemaa, ja avalikult diskrimineeriva, peaaegu rassistliku hoiakuga «migrantide» suhtes. Kui kogu Liit võtab positiivseks eeskujuks baltlaste «uutmiskogemuse»,

Цена отдельного номера 5 центов.

Детская Газета

Полная плата (вместе с «П. Жизнь»):
на 1 год — 100 руб.
на 6 месяцев — 50 руб.

Приложение к газете
«ПУТЬ ЖИЗНИ»
Выходит один раз в месяц

Редактор и издатель
В. Ф. Бухгалтер
Адрес редакции:
Киев, ул. Т. Шевченко, 10

№ 2   Среда, 23 февраля 1938 года   1 год издания

Мы, ребята, граждане Эстонии, но мы — русские. И, благодаря заботам Эстонского правительства, благодаря мудрости Эстонского Основного закона, мы имеем свои права. В течении этих двадцати лет мы имели, наравне с эстонцами, школы, где мы могли учиться на своем родном языке. И эти школы поддерживают правительство. Это огромное счастье — учиться на своем родном языке, воспитываться в духе своей родной культуры. — а в былые времена многие были лишены этого счастья. Как трудно и горько было эстонским детям учиться на немецком или русском языке! — на своем родном им не позволяли учиться даже и в частных школах. Они знают, как это было тяжело, как это было неверно, а потому сами никогда и не нарушают чужой свободы.

Как мы должны быть благодарны нашему правительству, эстонскому народу, что они ценят свободу и берегут ее.

Давайте же и мы, ребята, учиться жить, уважая свободу, жить в свободе, быть достойными свободы. Потому что это не так еще просто жить в свободе. Другому дай свободу, а он сам в грязь ее топчет, образ

виб see vältimatult katastroofi.

Võhikuna on võimatu vastata kurikuulsale küsimusele, kes kellele midagi võlg on. (Mõistagi karjud siis, kui

sind ennast kooritakse.) Aga diskrimineerimine?! Oled juba pool sajandit elanud selles teadmises, et Eestimaal kitseendatakse just eestlaste õigusi.

Meie, lapsed, oleme Eesti kodanikud, aga me oleme venelased. Tänu Eesti valitsuse hoolale, tänu Eesti Põhiseaduse tarkusele on meil omad õigused. Nende kahekümne aasta jooksul on meil, võrdsest eestlastest, koolid, kus võime õppida emakeeles. Ja neid kooli peab üal valitsus. See on tohtu õnn — õppida oma emakeeles, saada kasvatust oma kultuuri vaimus —, ent minevikus olid paljud sellest õnnest ilma. Kui raske ja kibe oli eesti lastel õppida saksa või vene keeles! — oma emakeeles ei lastud neil õppida isegi erakoolides. Nad teavad, kui ränk see oli, kui vale see oli, ja sellepärast ei riku ise kunagi võrast vabadust.

Kuidas me peame olema tänulikud meie valitsusele, eesti rahvale, et nad hindavad vabadust ja hoiavad seda.

Oppigem siis meigi, lapsed, elama vabadust austades, elama vabaduses, olema vabaduse väärikad. Sest et pole nõnda lihtne elada vabaduses. Teisele anna vabadus, aga ta ise tallab selle porisse...

Mäletan anekdooti Mustamäe tekkimise ajast. Vastne korterisaaja läheb esimesel hommikul rõdude värsket õhku hingama. Hingab täie rinnaga — olen nõukogude korda

ehitanud, mind on mees peetud! Kõrvalrõdult hõigatakse: «Kulla naaber, kuidas pääseb sadamasse, tuln siia alles eile, tahan esimest korda elus merd näha...»

Eesti keele, eesti kultuuri puhul võiks ei tea missuguseid valgeid või musti raamatuid kümnete kaupa kokku seada. Veel hiljuti oli skeptikutel säärase kurtmiste puhul varuks lohutus, et kellele seda kultuuri vaja, järgmisel sajandil on Tallinnas vaid estofiile, neidki ehk paarkümmend...

Praegu tundub see halva unenäona, kuid sihuhe perspektiiv ju eksisteeris. Mis ka praegu eksisteerib, on see sama rahvaste vastasseis — tekitatud kunstlikult, vist isegi teadlikult, järelikult võrdne kuriteoga. Kõuditamiste haavad on juba kinni kasvanud — see haav veritseb.

Veritsemise kinnipanemine nõuab ilmselt väga tarku ja kindlameelseid tohtreid. Julgen siinkohal soovitada väikest esialgset valuvaigistit. Neil, kellele olen näidanud seda Petseri lastelehte, on lõõnud silm sarama. Küll mingi mikroskoopiline killuke, aga siiski absoluutselt ehtne killuke. Oleme teinud filme 1939. ja 1940. aastast, kas ei oleks viimane aeg läbi sorida võib-olla miljonid niisugused killukesed selle kohta, mida nimeatakse migratsiooniks (mis oli lihtsalt venestamine), ja inimeste silme ette tuua ühes tõepärase filmis eesti rahva saatuselugu viimase poolsajandi vältel?

Muidugi, ka tõde võib valus olla.

VALTER HEUER

12. veebruaril saabus Soome Haridusministeeriumi kutsel Helsingisse Eesti Kultuuriministeeriumi delegatsioon eesotsas ministeeriumi Jaak Kaarmaga. Temaga koos olid kultuuriministri esimene asetäitja Lepo Sumera, välisministri asetäitja ja Lõnnroti Seltsi esimees Toivo Kuldsepp ning Kultuuriministeeriumi välisosakonna juhataja Madis Järv. Soomes on haridus- ja kultuuriküsimused ühendatud ühe ministeeriumi alluvusse, mida juhib haridusminister Cristoffer Taxell. Kultuur, samuti sport ja noorsooküsimused kuuluvad kultuuriministri Anna-Liisa Kasurise pädevusse. Külaskäik oli jätkuks Anna-Liisa Kasurise ja Jaak Kaarma kohtumisele möödunud aasta septembris Tallinnas.

Visiidi programm oli koostatud nii, et külalised saaksid võimalikult mitmekülgse pildi kultuurikorraldusest. Käidi Soome disainimuuseumis ja Callén-Kallela muuseumis, põhjalik ringkäik tehti Hvittraskis, kus asub arhitektide Eliel Saarise, Armas Lindgreni ja Hermann Gese-liuse ateljeekodu; tutvuti uue teaduskeskuse «Heurekaga» ning peeti koostööplaane turismi arendamise keskuses. Üks päev kulus Turu linnas ja kaks öhtut teatrites — Soome Rahvusteatri ja Helsingi Linnateatri. Hanasaares tutvuti 1975. aastal asutatud Rootsi—Soome Kultuurikeskusega. Teatavasti on Soome kakskeelne maa, kus rootsi kultuuril on ühiskonnas märgatav kaal. Kultuurikeskust finantseeritakse Rootsi ja Soome riigi ühisjõul, kuid suur osa kulutustest kaetakse ise. Põhirõhk tegevuses on kultuuril ja keeltekeskustel, kuid korraldatakse seminare ja konverentse ka teistel Põhjamaade huvipakkuvatel teemadel. Viimasel ajal on neist osa võtna kutsutud eestlasi. Kultuurikeskusel on olnud suur osa ühelt poolt rootsi kultuuri integreerimisel Soome ühiskonda ja teisalt soome keele ja kultuuri tutvustamisel rootsikeelse elanikkonnale.

Tuglase Selts oli abiks visiidi korraldamisel, Seltsi ruumides toimus pressikonverents Soome ajakirjanikele, keda tuli kokku üllatavalt palju. Küsimused olid asjatundlikud. Küsiti, milline on kultuuri osa isemajandavas Eestis, kuidas kavatsetakse toetada kunsti töisemaid žanre, kui ruttu jõutakse välja arendada rahuldav polügraafiabaas, milliseid muudatusi toob sõlmitav kultuurileping kahe maa kultuurisuhtesse. Tuglase Seltsi ruumes korraldas Jaak Kaarma vastuvõtu Soome ühiskonnategelastele ja kultuuri-avalikkusele.

Teisipäeva hommikul istusid mõlema maa delegatsioonid nõupidamislaua taha. Osapooled informeerisid üksteist oma maa kultuuripoliitika põ-

EESTI JA SOOME KULTUURISUHTED KINNITATI LEPINGUGA

himõtetest ja probleemidest, millega praegu tegeldakse.

Jaak Kaarma: «Pikka aega on riik ja kultuuriministeerium püüdnud kultuuri kontrollida ning juhtida. Näeme nüüd oma ülesannet selles, et toetada kultuuri. Suured probleemid on kultuuri seadusandlusega, mis peab orienteeruma kultuuri kaitsele.» Jaak Kaarma informeeris Soome poolt käsilolevatest struktuurimuutustest Eesti kultuurielus, probleemidest kultuuri finantseerimisel ning kultuuri materiaalse baasi loomisel, kus tegematajätised end raskelt tunda annavad.

Anna-Liisa Kasurinen: Kultuuriseadusandlus on valdkond, mis vajab pidevat hoolt ja täiendamist. 1989. a. võeti Soomes vastu muuseumide seadus, mis viib nende finantseerimise reguleerimisele ja täpselt määratletud alusele. 1991. a. võetakse vastu teatrite seadus, selle järel orkestrite seadus. Soome elab praegu eriti aktiivselt kultuuriasutuste rajamise perioodi. 1992. a. valmib Soome kõigi aegade kalleim ehitis, Rahvusooper, mis läheb maksma 650 miljonit marka. Lõpetamisel on Ateneumi restaureerimine ja juurdeehitus, kavandamisel muuseumide kompleks Helsingis, millest esimesena valmib Moodsa Kunsti Muuseum 1995. aastal; avamisel on Tampere Talo jne. Massitea-bevahendite tormiline areng vajab ministeeriumi tähelepanu. Töörühm Jaakko Nummise juhtimisel uurib probleemi komplekselt, alates ajakirjanike ja filmispetsialistide ettevalmistamisest kuni kodumaise filmi, video- ja televisiooniprogrammide tootmise finantseerimiseni. See on rahvuskultuuri tähtis aspekt — kuidas võistelda rahvusvahelise video- ja filmitoodanguga eriti Euroopa ühinemist arvestades.

Irmeli Niemilt saadi kasuliku teavet kultuuritoimkondade tegevusest, mis hõlmasid kogu riiki lääne ja konna tasandini, korraldades ja toetades kultuuriloomet ning harrastamist.

Veel tulid jutuks kultuurikeskused ja instituudid, mida Soome on rajanud mitmel

pool maailmas. Need on kas teaduse või kultuuri kallakuga. Peale Soome tuntuse tegemise pakuvad keskused töö- ja uurimisvõimalusi kunstnikele ning teadlastele. Sellised on Roomas ja Ateenas (teaduse kallakuga), Pariisis (kultuur), New Yorgis (kujutav kunst), rajamisel Londonis ja kavatsusel Moskvas. Põhjalla Majad — Põhjamaade ühised kultuurikeskused on Fääri saartel, Gröönimaal ja Reykjavíkis, kus need rajati võistleva angloameerika kultuuri mõjudega. Edukalt, nagu soomlased kinnitasid. **Suomi Talo** on Stockholmis. Kuidas jääb Tallinnaga, küsiti meie poolt. Oleme üksteisele nii lähedal ja tunne me üksteist nii hästi, et eraldi Soome Instituudi asutamine pole tähtis, vastati. Kõne all on olnud Põhjamaade ühise kultuuriinstituudi loomine Tallinna, Riiga ja Vilniuses.

Mõlemad pooled tõdesid rahuloluga, et peale koostöö ministeeriumide tasandil, mis hakkab reguleerima kultuuripoliitiliselt olulisi küsimusi, toimib teine otsekontaktide kanal isikute, seltside ja erinevate kultuuriinstituutide vahel.

Asjade ootuspärane seis oli, et Eesti pool oli nõupidamise laua taga rohkem eeskujutav ja Soome kogemuste ja gaja rollis.

15. veebruari hommikul kirjutasid Anna-Liisa Kasurinen ja Jaak Kaarma alla protokollile, mille lepinguline osa fikseerib Soome ja Eesti kultuurikontaktide põhilised suunad. See oli omamoodi ajalooline moment. Eelmine kultuurileping Soome ja Eesti vahel sõlmiti 1937. aastal.

POOLED ILMUTASID VALMISOLEKUT EDENDADA:

1. Eesti ja Soome kultuurilvahetust, toetades kultuuripäevade ja -nädalate, näituste, ühiseminaride ja sümposiumide korraldamist ning kutsudes teise poole esindajaid osalema rahvusvahelistel kultuuriüritustel, konkurssidel, konverentsidel jm. üritustel;
2. Keele, kirjanduse ja rahvaluule uurimist ja õpetamist, arendades vastavate uurimis- ja õppeasutuste otsekontakte eesmärgiga laiendada koostööd rahvusliku kultuuripärandi säilitamiseks;

3. «Estonia» teatri ja Soome Rahvusooperi, samuti teiste teatrite vahelisi otsesidemeid lavastajate, ballettmeisterite, kunstnike, solistide, näitlejate jm. teatritöötajate vahetuse korraldamiseks;

4. Muuseumide koostööd mõlemaid pooli huvitavate kunsti- ja muude näituste vahetamiseks, spetsialistide vahetuse korraldamiseks, samuti muuseumide väljakaabide ja muu informatsioonimaterjali vahetamiseks. Näituste vahetuse aegade ja tingimuste kohta sõlmivad vastavad kultuuriasutused omavahel erilepingud;

5. Raamatukogude ja arhiivide väljaannete vahetamine, rahvusvahelise kauglaenuvõrgu arendamine ja spetsialistide vahetuse alal;

6. Friedebert Tuglase Seltsi, Elias Lõnnroti Seltsi ning muude Eesti—Soome kultuurisuhteid arendavate ühingute ja seltside tegevust;

7. Laulupeotraditsiooni kummalmal maal, samuti muud muusikaalast koostööd, toetudes koordine, orkestrite, dirigentide ja solistide külalisesinemiste korraldamist, nootide ja muusikakirjanduse vahetamist ning vastavate organisatsioonide side-

8. Kultuuri eri aladele spetsialiseeruvate üliõpilaste ja õpilaste vahetust, luues neile võimalusi osa võtta mitmesuguste kursuste, samuti kõrgkoolide, suvekoolide ja koolide õppetööst, ühtlasi arendades teadurite, õppejõudude ja lektorite vahetust;

9. Ühiskondlike organisatsioonide ning teadus- ja kultuuri-asutuste pürgimusi uuruli keeli kõnelevate rahvaste kultuuri säilitamiseks ja uurimiseks; samuti toetavad pooled nende kultuuride tutvustamisele suunatud tegevust;

10. Osalemist Läänemere kultuuriareoonis korraldatavates ühistes kultuuriüritustes ja nendega seonduvates teaduslikes konverentsides.

11. Eesti pool on valmis vastu võtta 6 Soome Haridusministeeriumi poolt nimetatud asjatundjat aastaks.

Soome pool on valmis vastu võtta 6 Eesti Kultuuriministeeriumi nimetatud asjatundjat aastaks.

12. Käesolev protokoll ei ole takistuseks kultuurisuhtlemisele otsekokkulepete alusel kummalgi poole kultuuriuasutuste ja organisatsioonide vahel, ning NSVL ja Soome vahel aastateks 1988—1993 sõlmitud kultuuri-, teadus- ja haridusala koostöö programmi raames.

Selle protokolliga ettenähtud külastuste ja inimeste vahetuste puhul järgitakse eelmises punktis mainitud programmi tingimusi, juhul kui ei ole eraldi teistes tingimustes kokku lepitud.

Koostöö arendamise eesmärgil peavad pooled otstarbekaks jätkata iga-aastasi kohtumisi.

Anna-Liisa Kasurinen: Leping sõlmimine on märk muudatustest, mis Nõukogude Liidus on toimunud. On loomulik, et nii lähedased maad suhtlevad teineteisega otse, ilma vahemeesteta.

Jaak Kaarma: Lepingu poliitiline tähendus on ehk suuremgi kui kultuuriline. Sisuliselt on see kokkuvõtte suhetest, mis juba pikka aega elavalt toimivad. Leping kinnitab kahe kultuuri vahelist vaimset lähedust. See viib mõlema maa kultuurikontaktid kindlamale alusele ja tagab riikliku toetusega nende järjepidevuse.

Jaak Kaarma visiit oli esimene Eesti ministri ametlik külaskäik Soome sõjajärgsetel aastatel.

Helsingi

ELLE ANUPÖLD

LEEDU: Nädala eest iseseisvuspäev, homme valimised

Homme tähistab Eesti iseseisvuspäeva. Eelmisel reedel oli sama pidupäev Leedus — möödus 72 aastat Leedu riigi taastamisest. Üle maa peeti pidulikke jumalateenistusi, vahbas õhus miitinguid, saalides tähtpäevakoosolekuid. Kaunas avati mälestusmärk Leedu sõltumatuse eest langenule. Vilniuses peeti akadeemiline koosolek «Noorsoo ülesandid iseseisvuse koidikul», miiting deviisi «Olgem vabadust väärt!» all Katedraali väljakul, õhtune missa Arhikatedraalis. Viidi läbi sõjaväepile-tite ja kutsealuse tunnistuste tagastamise aktsioon ja ainu-üksi sel päeval anti ära tuhandeid dokumente.

Homme aga, kui iseseisvuspäeval algavad valimised Eesti Kongressi, valivad leedulased uue ülemnõukogu. See sündmus on oluline: tegemist on esimeste vabalt esitatud kandidaatide vahel peetavate valimistega Ida-Euroopa parlamentaalsete seerias. Püha-päeval valitakse Moldaavia, märtsis käiakse hääletamas Saksa DV-s, Eestis, Lätis, Sloveenias, Ungaris jne. 6. juunil lõpeb sari valimistega Tšehhoslovakkias, nii et suveks on Vahe-Euroopa saanud jälle uue ilme.

Leedus peetakse valimised 141 ühemandaadilises ringkonnas, kusjuures valimisõigust ei ole sõjaväebaaside territooriumidel elavatel sõjaväelastel ega nende perekonnaliikmetel. Valimised kujunevad Sajūdis ja end iseseisvaks kuulutanud Leedu KP vaheliseks võitluseks. Sajūdis Seimi esimees prof. Vytautas Landsbergis arvab, et polegi eriti tähtis, milliseks jõudude vahetuse kujuneb: iga juhul tehakse teoks peaeesmärk — taastatakse iseseisev Leedu Vabariik, LKP büroo liige, kuid Sajūdis nimikirjas kandideeriv Romualdas Ozolas avaldas veendumust, et teoks peaks see saama juba märtsis ning tõenäoliselt mitte hiljem kui mais. Küsisin sama ka LKP teiselt sekretärlt Vladimiras Beriozovast, kes arvas, et Baltimaade tegutsemises on vaja arvestada meie sammude mõju arengutele Moskvast, eesmärkide saavutamiseks on möödapääsmatu demokraatlike jõudude pealejäämine. Valimistulemuste kohta ennustas ta, et LKP saab umbes 30 protsenti mandaatidest, ülejäänuid võtab veel umbes viis protsenti ära NLKP platvormile jäänud ja sealse interliikumisega ühes olev nn. ööpartei.

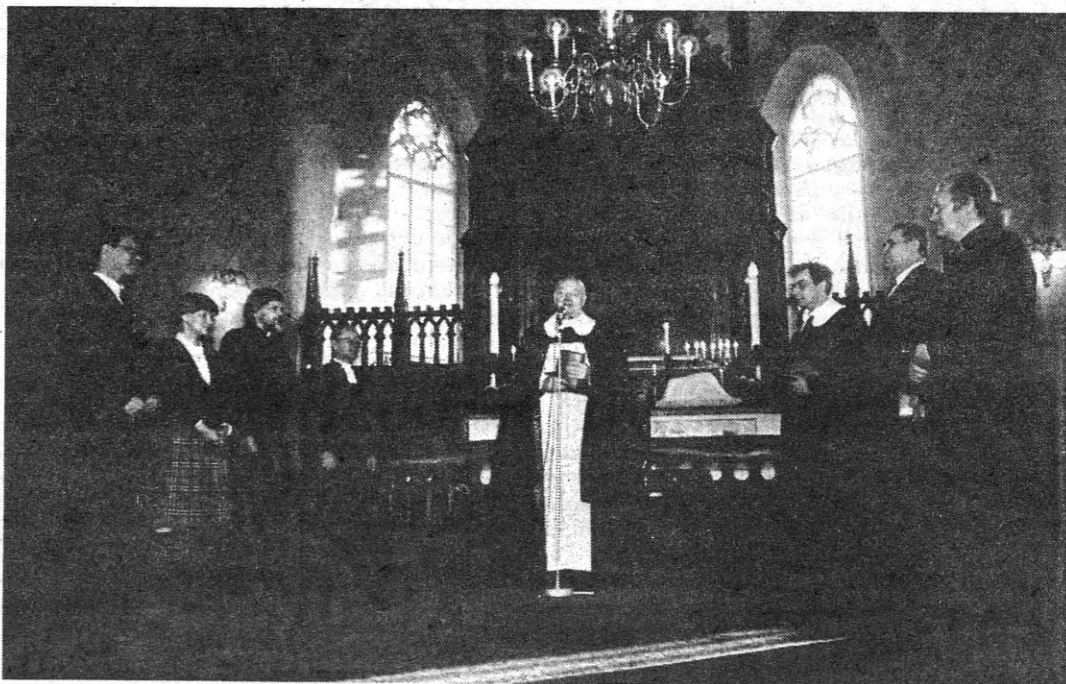
Nii Sajūdis kui ka LKP deklareeritud siht — iseseisva Leedu riigi taastamine — on sama, küsimus on selles, kellele annab valija oma usalduse. Kas ta juhindub hetkelubadustest ja kaunistest sõnadest või peab silmas ka karmemat, nii mineviku- kui tulevikuperspektiivi.

Sama küsimuse ees oleme vähem kui kuu aja pärast ka meie.

MART TARMAK

Pühapäeval, 18. veebruaril andsid Soome Piibliselt esindajad Hannu Pelkonen ja Esko Rintala eesti rahvale Jaani kirikus üle 100 000 piiblit. Tänuõnu ütlesid Kuno Pajula, Toomas Paul, Olo Meriloo ja Olav Pärnamets. Peeti pidulik jumalateenistus.

ARNO SAARE foto

22. veebruaril 1990 jõudsid poolsajandi piirile Jüri Tuulik ja Ülo Tuulik, kaksikvendadest kirjanikud, kes suurel maal elades on pidanud tähtsaks meretagusteks ja abrukalasteks jääda. Jõudsid sõbralikult koos — tahaksin kirjutada, kui tuletan meelde kohtumisi ja koosolemi, mis küll järjest rohkem hakkavad täisminevikuks saama. Kas on õige viimase üle nukrust tunda, kui meenutused ise on selged ja rõõmsad? Nende piltide tooni ei määra ajakaugus, vaid inimesed, kellega seal koos oleme. Oli kena veel selle aasta algul kogeda (ETV spordisaade), et neid endiselt ära vahetatakse. Minagi olen seda kunagi teinud ega saa tänaseni aru, kuidas niisugune asi võis juhtuda.

Pealkirjaks tsiteeritud kompromissitu küsimusena laskis Jüri Tuulik ära trükkida haljas kirjanikunooruses seitsmekümne aastate algul. On, mille üle lugeval inimesel mõtteid mõlgutada või mis passib niisama meeles pidada. Kõlab ilusti ja lubab palju. Mis on ühel või teisel kirjanikul kosta, kui lugeja pöördub selle mõttega küsimuse vormis ja nõuab otsekohest vastust?

Tükk aega hiljem, aga praegusest ikkagi juba rohkem kui kümme aastat tagasi — kuidas aeg kaob! — on Jüri Tuulik jälle kõnelnud kirjanikust ja tema armastusest. Seekord teeb ta seda vaiksena hääle ja leebema tooniga: «Jõudumööda tuleb armastada kõiki oma tegelasi. Muidu pole neil õiget tegu ega nagu.»

Kas on vaja meelde tuletada, et mõlemad avaldused on pärit ajast ja ühiskonnast, kus ligimesearmastusest kõnelemine, veelgi vähem selle kuulutamine ei kuulunud hoopiski hea tooni juurde?

Teisena esitatud väljavõte on pärit pikast-lustakast ja tõsisest ajalehe-usutlusest, milles meretagused mehed (või siis meretagune Jüri ja merepoolne Ülo) kõrvuti samadele küsimustele vastasid. Kirjanduses tõsidu-

Saaremaa oma laidude ja karedega tükkis on geograafilises mõttes täpselt nii suur kui ta parasjagu on.

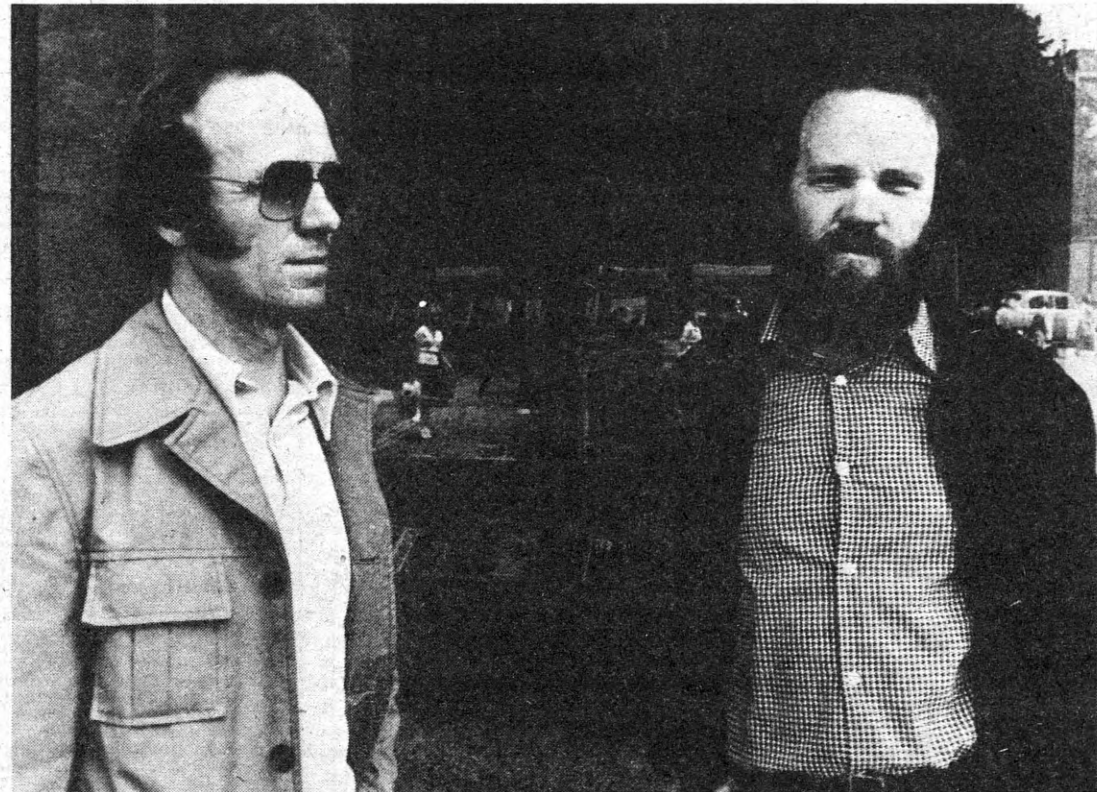
Tegelikult on ta palju suurem.

Kõigepealt loovad selle mulje arvukad saarelise päritoluga migrandid suurel maal. Viimastel aastatel on nad loonud igasuguseid nationalistlikke seltse, ühinguid ja klubisid, mis teadagi on vaid suure rahva karistamatu eesõigus.

Edasi. Üks asi, mille teoksamises eest saarlased viimastel aastatel vapralt võitlesid, on teatavasti võiduga lõppenud: Väinamere saared on saanud rahvusvaheliselt tunnustatud biosfääri kaitsealaks. Mõtelge ise: Briti saared ei ole kaitse all, Saaremaa on! Kumb on siis suurema tähtsusega?

Kuid jätkame. Saaremaalt pärit kirjamehed on tabanud kahte eesmärki (ei tahaks ju ütelda, et kõrbest) korraga. Nad kõik — tuletagem meelde — Luce, Willmann, Körber, Freundlich, Mändmets, Vorms, Mälk, Ridala, Soar, Hint, Antson, Vaarandi, Smuul, Kaal, Kõvamees, Uustulnd — kõik on ennast kirjandusse kirjutanud Saaremaaga. Mõ-

«Kirjaniku kohus on inimest armastada» EHK MERETAGUSED MEHED JUUBILARIDEKS

se puudumisega silma paistnud Jüri arutleb soliidset ja tõsiselt. Tõsiduse poolest tuntud Ülo keerutab, kavaldab, ütleb ümber nurga. Tuttav pilt seega — avalikus teadmises kinnistunud rollid (need ju peavad olema) nagu loominguski segamini ja pea peale pööratud. Päriti just, missugune omast loomingust pärit tegelane on kirjanikule endale kõige armsam. Tsiteeritud teksti järel tuletas Jüri meelde Nässut ja Kaspar Soomi, kes olid juba populaarseks saanud. Venna järel sõna saanud Ülo viis aga jutu talle suudmööda kavalakeeruga sellele, et tegelikult kirjutab kirjanik alati ise-

endast, nii et «neil väga harvadel lehekülgedel, mis minu napis loomingus mulle endale pisut meeldivad, armastan ma seetõttu iseennast».

Kas oleks vaja Jürilt võetud juhtsitaatide kõrvale asetada midagi tõsisemalt sobilikku ka Ülo käe alt? Ei aastate jooksul kogunenud märkmed ega mälu anna sobivat viidet. Kui tegemist on põhiküsimustega, kinnitab — või eitab — ühtemoodi mõtlemist ja talitamist kõige veenvamalt ikkagi looming. Armastuse vaatekohast seisavad vennad Tuulikud kõiega, mis nad on kirjutanud, teineteise kõrval. Armastusest või selle puudumisest sõltub aga

lõpuks väga palju, olgu siis tegemist inimeste, ühiskonna või kirjandusega.

Vendade Tuulikute kirjandusettevõtte võib hakata jälgima kuuekümne aastate keskpaigast alates. Selleks kulus aega. Elati küll juba Tartus ja Tallinnas, tuldi aga ikkagi üle mere. Päralejõudmiseks tuli pealegi sinna või sinnakanti üha tagasi minna. Ei ole nad ju kaugeltki algusest peale olnud need stabiilselt paigas ning tasemel autorid, kellenä neid teame praegu. Olid kunagi ka Tuuliku nime kandvad noored autorid. Oli pateetikaga sõbrustav merepubliitsist, inimest uudistav

novellist ja oma põlvkonna kaaslasi seirav kirjanduspubliitsist Ülo Tuulik. Alles seejärel tuli «Sõja jalus», mis autori enda loomingus ja eesti kirjanduse jaoks midagi olulist paika pani. Aga ka see traagilisuseni tõsine, kaugel väljaspool Eestitki huvi äratanud raamat ei tähendanud paigalejäämist. Kirjutamata olid alles «Atlandi kirjad» (või vähemalt olulisemad neist), mis omakorda tähendas, et lähemat selgitamist nõudis vahekord kodukohalise ainega. Pealegi oli vaja tõsisemalt järele proovida, mida pakub humoristi vaatenurk.

Jüri Tuuliku puhul on juba ammu erilist huvi äratanud omaenda loomingulisse loomusesse uskumine ning visadus selle otsimisel ja käitlemisel. Seitsmekümne aastate algul olid koduses proosas küllalt põnevad ajad. Moejoont jälgivat uuenemist peeti üldiseltki tähtsaks. Jüri Tuulik laskis selle endast mööda libiseda. Ta jõudis meretaguste inimesteni ja selle laadini, milles traagik ja humorist võrdjõuliselt osalised. Häda oli olnud eriti esimesega. Humorist sai vahepeal nii tuntuks, et kirjutati arvustusi, mis tõestasid Jüri Tuuliku kirjanikutõsidust. Meretaguste juttude tsükkel on kasvanud. Abrukalase Kaspar Soome jaoks ei leia kirjandusest ühtegi valmis lahtrit ega rubriiki. Ta on inimene omas ajas ja inimene rahva hulgast, aga samal ajal ka sõltumatu oma kõrge eetika ning sügava traagikani ulatuva elutunde.

Kui nüüd veel korra tagasi minna, kas ei peaks siis Jüri Tuulikut ümber üteldes küsima: üks ole kriitiku kohus kirjanikku armastada? On see kerge või raske, vähe või palju nõutud? Et pääseda otse vastamisest, sobib täna küll lõpetada nii: mis oleks eesti kriitikul viga eesti kirjanikku armastada, kui nood oleksid aina niisugused, nagu on olnud ja on vennad Tuulikud.

ÜLO TONTS

ABRUKALT SUURDE KIRJANDUSSE

nigi neist on oma Saaremaaga läinud isegi suure kirjanikusse, tõlgetena kaugele maailma. Ning loomulikult on see lugejais kasvatanud tunde, et on see Saaremaa ikka üks vägev maa, millest annab nii palju kirjutada. Tohtu suur, väga ilus ja huvitav. Muidugi on see nii. Maa on tõesti suur ja ilus. Aga — temast peab ka hästi kirjutama. Seda ongi teinud veel kaks meest — Jüri ja Ülo Tuulik —, kelle nimed võib julgesti eespool toodud pikale loetelule lisada.

Selgub kohe ka tõik, et siin peab heade kirjanike

horisontaalne esinemistihe-
dus olema silmapaistvalt suur, suurem veel kui Islandil. Nii see ka tõepoolest on. Toome vaid ühe veenva näite. Tuulikud on pärit Abruka saarelt, mille pindala on 10,6 km². Seega tuleb selle saare iga ruutkilomeetri kohta ümmarguselt 0,190 kirjanikku. Lähedasel Vahase laul pidavat suvel elama Albert Uustulnd. Sel ajal ületab Vahase vastav näitaja isegi Abruka oma!

Arvestades selle arhipelagiosa säravat omapära, on viimasel ajal kerkinud mõte nõutada talle omaette auto-

noomia. Sellesse suverään-
sesse moodustisse kuulaks loomulikult Abruka koos lähimate pisilaidudega (Vahase, Linnusita, Laiamadala jt.), aga loomulikult ka tükk Kuressaare linna, kus elab hulk endisi abrukalasi, ja Loo de tammik. Viimane, looduslikult kaunis mets kaalukatel ajaloolistel põhjustel — abrukalased käisid siin juba sajandeid tagasi pütingite suitsutamiseks kivikirvestega lepaõsa raiumas. Uue suveräänse riigi põhiliseks tootmisharuks oleks loomulikult raamatute tegemine. Kogukond oleks kakskeelne: kodus

TÄNAVUNE BORNHÖHE-NIM. AJAKIRJANDUSPREEMIA

Rapla maakonna «Tasuja» kolhoos asutas 1987. aastal ajakirjanduspreemia, mis antakse kas ajalehe «Ühistöö» ajakirjanikule või selle lehe

kirjasaatjale silmapaistvate kirjutiste eest maaelu teemadel. Kuna siinmail on kunagi töötanud kirjanik Eduard Bornhöhe, kannab preemia tema ni-

me. Tänavuse, järjekorras neljanda preemia sai «Ühistöö» toimetuse töötaja Viilo Aitsam keskkonnakaitse ja loodusteemaliste kirjutiste eest.

võib rääkida abruka murret, väljaspool aga kirjakeelt.

Nali naljaks (kui siin nalja oligi), kuid nüüd lisaks veel üks tõsielufakt, mida kuskil mujal maailmas pole mäletamist mööda veel juhtunud: viiekümnendaastased mehed peavad täie õigusega sajanda juubelit! Seda võib ainult saarlastega juhtuda. Suur maa, suured asjad.

Minu käest pole õnneks keegi veel küsinud, et kelleks ma lapsest peast tahtsin saada. Peaksin nabani punastades vastama, et kirjanikuks. Ja ma olen praegu väga rõõmus, et ma olen olnud ajalehemees ja õpetaja (nagu lugupeetud juubilaride isa), sest küll oleks mul praegu — kui ma oleksin kutseline kirjanik — ikkagi üksjagu piinlik tunnistada, et kunagised poisid kirjutasid sinust hullupööra paremini! Eks vanainimene tahaks ju ka nina püsti ajada.

Nõnda, et kena keik. Õnnitlen teid! Jätku loomingulisele tööle järgmisel sajandil, rõõmsat meelt ning tervist!

JUHAN PEEGEL

Ajalooprofessor Matti Klinge küsis minult kunagi, kas olen lugenud Jaan Krossi raamatuid. Tunnistasin, et ei ole. Klinge ütles, et kes ei ole Jaan Krossi lugenud, ei või end haritud inimeseks pidada. Rääkisime kaua Krossi teostest, millest «Keisri hullu» oli Klinge lugenud vähemalt kolmes keeles.

Täna tahaksin Krossi rikkast loomingust esile tõsta romaani, mis puudutas minu sügavamaid hingekeeli. See raamat on «Syvyydestä» («Väljakaevamised») ja ta kirjeldab minule olulisi aastaid. See ei ole raamat iseseisvast Eestist, mis õitses, kuni 1940. murdus toore vägivalla all. Kirjanik ja mina mäletame seda Eestit mõlemad, teineteist tollal küll tundmata. «Väljakaevamiste» ajal oli minu vanemate kodumaa mulle vaimsest suletud, alistatud ja alanud. Ometi ei ole «Väljakaevamised» traagiline raamat. Kross esitab traagilisi asju pilkliku huumoriga. Jaan Krossi alter ego on pikalt Siberi-reisilt tagasi jõudnud ja püüab kodumaa muutunud oludesse sisse elada. Raamatut ei ole võimalik käest panna. Tekst jälitab sind, kiusab, vaevab ja ajab nutma. Lugesid meenub mulle kammermuusika. Schuberti «Förel», kus röömsa pinnaväreluse alt kumab kaotatud illusioon, inimeses peituv hea ja uskumatu metsikus ühekorraga, aga ilal ei ilmuta kirjaniku alter ego kibestumist. Väljakaevamiste lugu Tallinnas Pika Hermannitorni jalamil, kus peategelane leiab tolmunud laeka hinnalise ajaloolise dokumendiga, on nagu põnevusjutt. Peategelasel läheb korda dokument õpetatud sõbra abiga tõlkida ja ta viib dokumendi neile, kellele see õieti kuulub.

K. Kirme «Jaan Koorti päevaraamatule» võib läheneda mitme rakursi alt. Ennekoike mõistagi kunstiajaloolase positsioonilt või kultuuriloolase pilgu läbi, ent seisukohavõtt, et tegemist on ka ilukirjandusliku teosega, kannab samuti sisulise arutluse vilja. Nõnda, universaalsena, peab «Päevaraamat» lisaks eelõeldule täitma veel monograafia ja kas mitte isegi teatmeteose funktsiooni, sest Koorti isikus peegeldub ju eesti kunsti ajaloo ja eesti kultuuriloo üks etapp kogu oma vastuolulisuses ning väärikuses. Ja olgugi, et autor ise seab raamatu žanridevahelisele eikellegimaale, sõandaksin jälgida «Päevaraamatut» kui (isiku)romani. Just sellisena jätkab ta kultuuriloolise belletristika traditsiooni.

Kui enamasti võib ilukirjanduslikus teoses ajaloo või loo rekonstrueerimise täpsuses kahelda, siis K. Kirme on loonud igati usutava terviku. Esmapilgul võib Kirme-poolne lahendus üllatada, tegemist on ju niivõrd osava müstifikatsiooniga. Võimalik eksimuse hajub aga ruttu. Pealegi tundub just päevikuvorm teose koguõnnestumisele omalt poolt kaasa aitavat, lisab mingit salapärase usku ning usaldust, lähendab ja ehk nüansseerib tabavamalt ettekujutust peategelasest (näit. keel). Ent vahest mängib kaasa hoopis illusioon... Ahvatlevat fabuleerimismõnu «Päevaraamatu» kirjutaja küll naufinud pole, pigem vastupidi. Mõnikord isegi sooviks, et lähtematerjalile oleks reageeritud n.-ö. omapoolse kohalolekuga. Aga seegi ootus sõltub ainult konkreetse lugeja kaasaminemisest, või, mine tea, ka kultuuriloolise proosa lugemiskogemusest. Sest autorikavatsuslikult on romaan lõpuni välja peetud, pieteediga kirjutatud tervik. Tajutav on soov esitada tegelase loojanatuuri võimalikult erapoolelt. Autor hoidub hinnangutest, «väheusutavusest» (seega fantaasiaõigusest), hoidub ballastsele-

IAAN KROSS 70

EUROOPALIK JA LÄBINISTI EESTIPÄRANE

Jaan Krossi romaan «Väljakaevamised» on seni ilmunud vaid Soomes, mitte Eestis. Teos ootab oma avaldamisjärjekorda kirjastamiskoooperatiivis «Kupar», kuid vaevalt oleks ilmunud riigikirjastuses nobedamalt läinud. Romaani ilmunistsükkel 3–4 kuud, mis on mujal maailmas norm, oleks meil ennekuulmatu. Miks siis ometi?

Veebruaril algul toimunud rahvusvahelisel kollokviumil JAAN KROSS 70 kõneles kirjaniku uuest romaanist ja oma suhtest teosega eestlannast Soome poliitik, kirjanik ja ajakirjanik Jutta Zilliacus. Avaldame tema ettekande lühendatult. Ja jääme ootama «Väljakaevamisi» eesti keeles!

Minule heiaustid tolles vanas dokumendis viiekümne aastat, mil Eestis elas võõra valla all, kuid jäi vaimus püsima. Kõik raamatu ülejäänud teemad koonduvad sügavustest pärit ajaloolise dokumendi ümber. Nad on nagu Schuberti forellid: tõttavad, pagevad, veavad ninapidi, aga ei lahkua arheoloogilise leiu juurest. Siiski ei ole peategelase ligiduses liikuvad inimesed statistid,

vaid meelepilt rahva saatusest tolleaegses Eestis, kus hea heitleb kurjaga, õilsus alatusega. Armastust ja hingeelu kujutab Kross aristokraatlike pintslitõmmetega, mis seisavad tsiviliseeritult kaugel kõigist moodsatest inimihu seksuaalsete funktsioonide kliinilistest kirjeldustest, mida võõrastan. «Väljakaevamiste» Lola on üks isik, aga temas elab mitu naist, mitu ar-

mastust ja mitu kaotust. Kõige rohkem võib mind raamatu hääletoon. See on euroopalik, aga ka läbini eestipärane.

Nüüd luban endale eriti enesekeskse mõttearenduse, mis peaks selgitama, miks see paljudel veel lugemata ja üksnes soomekeelses tõlkes ilmunud raamat mind nõnda vapustas. Ta andis mulle tagasi osakese minu identiteeti. Minu põhjalikult

Loocumi kirjanduspäevade peakorraldaja Olof Schwencke, eestlannast Soome poliitik Jutta Zilliacus ja Lääne-Saksa ajakirjanik Marianne Butenschön kollokviumi vaheajal vestlemas.

tustest. Nõuete hulka, mida autor endale algusest peale on esitanud, kuuluvad mõistvus ja sallivus, taktitunne ja viisakus.

Niisiis kerkib «Päevaraamat» keskseks isiksuseprobleem, tema kujunemine, käekäik, võimalused, eneseteostus ja koht kultuurikeskkonnas. On see ju meie kultuuriloolise kirjanduse võtmeküsimus, mis jääb igavesti oma osa täitma, vähemalt nii kaua, kui looja end siin ilmas kaitsetuna tunneb ning isiksusel puudub vabadus olla ta ise. Koorti maailmavaatelise külje käsitlemise jätkaksin teadajate hoolet. Ühiskonna eest pole ju indiviidil nagunii pääsu, pealegi, kes ei teaks, et avar loojaisiksus viib edasi nii kultuuri- kui ka ühiskonnaelu. Tunnetuslikult vahest nõnda palju, et Koort oli mässumees ja boheemlane ühteaegu. Sajandialguse sotsiaaldemokraatlike, s.t. punaste põhimõtete pooldamine kuulus kunstnikkonna elamisviisi juurde, ka «Päevaraamat» kerkivad mitmel puhul esile tegelase poliitilised ideed ja tegemised, tervikuna aga need käsitlemist ei leia, või kui, siis mõistagi kunstist põhjustatud seoses.

Senine eesti kultuurilooline proosa on süüvinud rohkem isiksuse sisevastuoludest tulevatesse lahkkelidesse. «Päevaraamat» peatub ennekoike ajaloolise isiku kultuuriajaloolisel rollil. Koorti arengulugu ootas juba ammu läbivalgustamist, valmisosa – kunst, on tema poolt meile üle antud. Iseasi, kuidas ja kas me seda hinnata oskame. Kõike eelõeldut silmas pidades tuleb aga «Päevaraamatu» lugejal hoopis nõustuda rahuliku tõsisajaga – Kirme kontseptsioon on meie ajaga vähe resonanceeriv, autori eesmärk näib olevat mõtestada kunstniku elu. Koorti kaudu avaneb üsna tuttav vaimuainemise rahvuslik saatuse, kel ikka ja jälle tuleb otsida eneseteostuse võimalusi väljaspool oma maa ja rahvuse piire. Ja nii paisataksegi ükskord välja laustõde: «Ma

arvan, hiina kuliil on ka vist rohkem õigust elada kui eesti kunstnikul».

Võib püstitada küsimuse, kas me üldse teame (või teadsime enne «Päevaraamatut»), kes on Jaan Koort? «Metskitse» kui rahvuslikku sümbolit Toompea nõlva all teame küll.

KUNSTNIKU ELU

ehk lisa kultuuriloolisse belletristikasse

KAALU KIRME, JAAN KOORTI PÄEVARAAMAT. Kirjastus «Kunst». Tallinn 1989, 320 lk.

aga pole sugugi kindel, et me samavõrd mäletame eesti keeraamika rajaja nime. Kõige hinnatavamaks tulebki ehk arvata Kirme püüdu määratleda, kes Jaan Koort meile on. Koortist kujuneb kunstnik tegelikult lugeja silme all. Meie kujutluspilti tõusevad väga elavalt ja selgesti konkreetsed tähendusrikkad episoodid (viulimäng Pariisi tänavatel, keraamikatöökoja rajamine, suhtlemine (loom)modellidega) jne. Koort ei varja oma talupoeglikku päritolu, vastupidi, pigem epateerib sellega pisut, ent küllap resonanceeris see ka juba aja nõuetega. Koorti anne ning võimed leiavad siiski palju soodsamaid realiseerimisvõimalusi, kui osanuks loota.

Euroopas õppinud, ilmas ringi vaadanud mehe võtab ta omaks maailma kõrgkultuuri traditsioonid, mis ei mõjusta üksnes ta enda loomingut, vaid jätab kindla jälje ka noore demokraatliku vabariigi kuns-

tiellu. Koortist kujuneb eesti kunstielu üks organiseerijaid. Pariisist saabunud meelest vajab Eesti suikunud kunstiohk-kond loomulikult virgutamist, koguni raputamist. Aga need uued mõtted, need ei too kunagi midagi head! Teame sedagi, et keskpärasus tavatseb suurt annet kohates turri tõmbuda. Tõsi, loomuldasa jääb Koortile omaseks talupoeglik, et mitte öelda, isegi mühakil käitumisstiil. Oluline on aga kunstniku seesmine tuli ja jõud. Koortile oli looduse poolt palju antud ja ta suutis palju, meie osaks jääb teda mõista ja proovida omaks võtta.

Koorti elu- ja kunstitööde, tema laialipillutatud sõnad on Kirme kahestamisväärses oskusega tervikuks vorminud. Leheküljed nõudlikke üldistusi, raevukavõitu seisukohti – tabavaid tähelepanekuid eesti kunsti ja kultuuri saatuse kohta tunduvad siinkirjutajale aegumatud tänagi. Aga mis parata või salata, kohtab ka üsna rustikaalseid väljendusi teistmoodi mõtlejate ja tegijate suhtes. Tolerantsus nähtavasti ei kuulunud Koorti headel iseloomomaduste hulka. Ent üks näib kindel, Koort oli karm madala kunstitaseme, ebaprofessionaalsuse ja sellest tulenevate nähtuste vastu. Kunsti ja loomingu aluseks peab Koort «professionaalse tööskuse omandamist» (lk. 170). Koorti sõnakus ja terav käitumine tekitab teadagi ebamugavushetki (näit. kultuurkapitali jaotavatele persoonidele), aga eks kompromissitus (kas või jant kohtuga) põhjusta alati kellelegi ebamugavusi. Võib-olla just siit saigi alguse kiuslikkus, mida Koort kuni viimaseks jäänud ärasõiduni omal nahal tundis? Enam kui konkurents kunsti sihtkapitali piiratud rahade ümber vaevab Koorti puuduv kunstiturg ja tookord veel napp ja diletantlik kunstipublik. Kuidas olid lood vastuoludega kunstnikkonnas, teavad kunstiajaloolased paremini. Küllap tuli ette, ega's teisiti! Ent eks olnud ka

soomlaseks muundunud mina ei ole suutnud vabaneda eesti loomulaadist. Vilkast forellist ei ole saanud aeglasevõitu haugi. Minu kirjutustele heidetakse tihti ette, et käsitlen traagilisi sündmusi naljaga pooleks. Miskipärast on nimelt see soome ja soomerootsi kriitikutele väga võõras. Kuid Jaan Krossi lugedes tõdesin järsku: Issand Jumal, eestlus ongi niisugune. Ometi pean tunnistama, et seal, kus Krossi romaaniangelasi rüütab Krossi enese õilis inimlikkus, vajun mina eelarvamuste ja andeksandmatuse sohu. Ma ei ole Krossi elutarkuse juhatusel omaks võtnud Ben Gurioni õpetussõnu «anna andeks, aga ära unusta». Mina ei või anda andeks mitte ainsalegi kurja kehastusele, keda Kross kirjeldab kujukalt, kuid kirgi talitsedes. Just siin ongi erinevus õilsa kirjaniku ja minu vahel, kes ma olen poliitikas kalesunud. Seal, kus Kross ilmutab suuremeelsust, ei või mina andestada timukale, küüditajale, lapsemõrvajale, ülesandjale, värvivahetajale või sabarakule. Seda ennekõike šoki tõttu, mille sain, kui eestlaste ajalooline töö mulle lõpuks avanes. Niisama palju vaevavad mind südame-tunnistus ja häbi sellepärast, et minu uue kodumaa poliitiline ladvik on valinud lähinaabri suhtes «igavese kõrvaltvaataja» rolli. Hoiak on kindlasti vastuvõetav reaalspoliitiliselt, kuid südame-tu.

Haav, mis minu eesti südames kirvendab, ei kasva enne kinni, kui presidendilossi lipuvardas lehvib üks sinimustvalge. Ja vaevalt, et ka siis. Aga luges Jaan Krossi, püüan andeks anda, püüan nagu tema mitte kibestuda ja pööran pilgu tulevikku.

JUTTA ZILLIACUS

sellel võimsa ande ning tahtejõu, tugeva talupojakujuga mehel rohkem kui ebamugavkäia oma rikkast äia ärritamaks – see tühine maine materiaalsus piinab ka suurmehe. «Päevaraamatu» tundelismad leheküljed on pühendatud Pariisile. Noore Koorti Pariisi õõvisioon peegeldab peategelase tookordset sisesuundumust – lootust, usku ja armastust elu vastu. «Ma armastan sind, Paris, kui hõbekarva kuu kahvatult tumesinisest taevast su lõpmata liikumise peale vaatab. Paris, Paris, kui ilus sa oled kesköl, kui harvad, üksikud käijad mõttes mööda su poolpimedaid uulitsaid liiguvad...» (lk. 32).

«Päevaraamat» kirjutati Koorti pärast, aga unustada ei tohiks ka tema kõrval seisjaid – sõpru, lähedasi ja ka vastaseid. On nemadki valdavalt nimekad isikud ja nii mõnigi ootab kannatlikult oma aega. «Päevaraamat» jäädvastuvad nad küll fragmenteeritult ja täidavad, kes rohkem, kes vähem, peategelase tutvustamise missiooni. Ainult Mari tõuseb üle teiste. «Mari on minu kõige suurem tugi. Kui kõik teised mind ära unustavad, siis tema seisab ikka minu kõrval. Vahel innustab ja julgustab mind, vahel jahutab minu kõige tulisemaid plaane ja hoiab suurema õnnetus ära».

K. Kirme põhjalikkus, rekonstrueeritu faktikindlus saab ammendava tõestatuse romaani lõpu lisatud algallikate loetelus. Vaevaga külvatud seemnest on sündinud hea vilja. K. Kirme «Jaan» Koorti päevaraamat täidab meie kultuuriloo ühe sügava biograafilise ja loominguloolise tühikü. Tähelepanu väärib ka Kirme keelekasutus – stiil, mis poeetiseerib teose kogu sisu ja pakub suure kunstilise elamuse. Poleks sugugi paha analüüsida Koorti keelt, näiteks ajalises järjepidevuses, n.-ö. leht lehe järel. Avastamisrõõmu peaks küllaga jätkuma.

MAIRE LIIVAMETS

Lõpule jõudva sajandi tõeliselt suurtest näitekirjanikest on Eugene O'Neill olnud 1980. aastate Eesti teatris kõige soovitud. Pean silmas lavastajate huvi, vaatajate suhtumise kohta oleks raske midagi kindlamat väita. Huvi püsimine on seda tähelepanuväärsem, et ei ole jõutud üldiselt tunnustatud tipplavastusteni. Küll on kõikest nendest lavastustest meelde jäänud huvitavaid rollekehastusi. Mis samaaegselt tähendab, et kohtasime teatrielu-inimesi, kes nende suurest elulisusest hoolimata ei passi ega mahu ellu, mille osalised olime ise. Kirjaniku hilisloomingusse kuuluv ja loomingut tippu arvatud «Saatus heidikute kuu», mille «Endlas» lavastas P. Pedajas ja pearolle esitavad J. Rekkor, L. Tennosaar ja A. Hallik, ei ole sellest vaatekohast erandiks. M. Mikiveri lavastatud «Öli» Draamateatri väikesel laval on peale tipprollide meelde jäänud ka erakordse terviklikkusega, peatumatu liikumisega katastroofi suunas, mille osapoolteks fanatismi kasvanud eesmärgikindlus ja üksinda jäetud inimhinge haprus ning kaitsetus. Kas ei mõjutanud «Öli» retseptiooni ka asjaolu, et lühinäidendil puudub eesti praeguses, meie endi poolt kõrgeks arvatud teatrikultuuris oma koht, et seda ei ole harjutud pidama päristeatriks? Traditsioonis on lünk. Kas aitab senisest suurem tähelepanu väikestele lavadele?

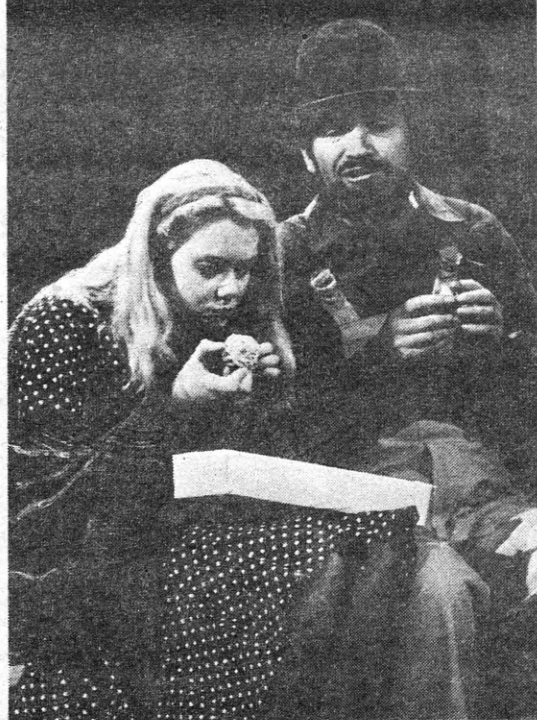
«Saatus heidikute kuu» on nii näidendina kui ka «Endla» laval nii massiivne ja nii tihe, et lavastus vääraks ja miks mitte ka vajaks korduvat vaatamist. Siin on kirjas ühe etenduse muljed. Võib küll unustada, et oled saalis arvustajana, aga etendus ise on niisugune, et teatud ülekoormuseta jääb. Jutt ei ole lavastusest kitsamas tähenduses. Kõiges nähtavas, mis lavael ümbritseb ja erakordseks teeb, on P. Pedajas koos kunstnik V. Tammega olnud tagasihoidlik ja isegi varjujääv. («Borkmanis» rõhutavad lavastaja ja kunstnik oma juuresolekut ja mängujuhimerolli tunduvalt rohkem, ning seda

«SAATUSE HEIDIKUTE KUU»

Eugene O'Neill
P. Pedajase lavastuses
«Endla» mängukavas

Stseen lavastusest. Josie Hogan (Liina Tennosaar) ja tema isa, Phil Hogan (Arvi Hallik).

KALJU PRUULI foto

põhjendatult.) Väsimatult ja väsinult tiirlevat tuuleratast ei leidnud ma näidendi tekstist. Küllap ei ole seal ka noid salapäraseid, realistlikust miljööst irduvaid kellukeid. Need seostuvad kenasti näidendiga, kuupaistesse kirjutatud inimestega, jäid aga laval üksjagu kõlatuks ja irdu. Pididki ehk jääma?

Kui lavastaja võtab käsile niisuguse näidendi, peab ta teadma või vähemasti uskuma, et tal on käepärast hästi võimekad näitlejad. 140 lk. eestikeelset masinakirjateksti ja viis rolli, neist kaks episoodilist. Ja mis muidugi peaaegu — see on O'Neill maailm, kus inimese elu on juba vältimatult keerukas ja raske, kus ei ole pääsu iseenda ja saatuse eest. Kui vaadata seda nappi loetelu (rollid ja näitlejad) «Endla» kavalehel, on järeldus minu jaoks küllalt paradoksaalne. Nimelt see, et kõige kindlamini oli tagatud James Tyrone roll, mis küllalt kõige nõudlikum (J. Rekkor). James Tyrone elus

on kõik juba lootusetult ja traagiliselt puntras ning mees teab seda. Rekkorist on aga teada, et ta küünib traagiliseni ning seda elavat inimest silmist kaotamata. Tema James Tyrone on rikkalt mängitud, selles helde muutlikkuses, millega näitleja on inimese siseelus valitsevat segadust varemgi vaatajate ette toonud (küüditamisvolinik Rass!).

Kui mees pidada, et Josie Hogan on L. Tennosaare lavabiograafias esimene nii nõudlik ja mahukas roll, võib etenduse põhipaari muidugi ebavõrdseks pidada. Oleks aga kurjast selle teadmise üle pingutada, etendusel ununeb see iseenesest. Tennosaare Josie elab talle määratud keerulist elu, vahetab maske ja rolle kord teades, siis jälle teadmata, on türe ja leeb, robustne ja hell. Üleminekud on sundimatud ning tervik, elav inimene ei lähe kaduma. Ei tea, on see nüüd stambiks kirjutatud uus kvaliteet näitleja loomingus, aga uut näitlejat, kes

nõudliku prooviga toime tulnud, näen küll.

Suurte rollide hulka kuulub ka A. Halliku Phil Hogan, kuigi tema ei ole otseselt tegemist kuupaistega. Hallik on minu jaoks ikka olnud väga usaldusväärne näitleja, erinevates rollides. Tundis ta ennast selles küllalt iseäralikus ilmas (iirlased?) mõnikord natuke võõrana? Ei tea, ainult küsimus ja kahtlus, millele vastamiseks tuleks uuesti teatrisse minna.

O'Neill, temaloomingu ja selles kujutatud inimese iseloomustamiseks on kasutatud mitmesuguseid tarku sõnu. Pärast mitmekordset kohtumist Eesti teatrite vahendusel tunduvad neist eriti sobivana maksimalism ja maksimalist. Ikka ja jälle on kirjanik meelde tuletanud, et soovib kirjutades jõuda varjatud Jõu (Saatus, Jumal, bioloogiline kood) nähtavale tulekuni, inimese alatiokkuni. On niisugune asi kirjanduses üldiselt võimalik — eedakujul, maksimalistlike nõud-

mistega hindajat eeldades? Võimatu taotlemine viib traagikasse, aga ka ülendab, kommenteerib O'Neill inimesi, keda kujutab. Inimest, kes taotleb üksnes seda, mis saavutatav, tuleb karistada soovide täitumisega — niisugune on veel üks tema maksimalismi-printsiibi sõnastusi, mida olen sattunud lugema. Siitkohalt võiks edasi küsida, kuidas too maksimalist ülepea sobib kirjanikuks, kes ju nii või teisti peab endale seadma ka saavutatavaid eesmärgi, jõudme enda ja teiste poolt aktsepteeritavate tulemusteni. Võib siis olla, et me ei olegi ülekohtused O'Neill vastu, kui oletame, et tema inimese siseelu kujutamises sügavad näidendid ei ole draamateostena kaugeltki ideaalsed. Samasse ritta võiks passida järeldus, et peale kõige muu avaldub dramaturgi maksimalism siin ka selles, et ta seab nii esitajatele kui ka vastuvõtjatele tavatult kõrgeid nõudeid.

Lugemismuljes oli «Saatus heidikute kuu» üksjagu ootamatu ning etendusega võrreldes teisel viisil omapärane ja mõjuv. Kas on põhjus iirlastes ja nende rahvusliku isepära tabamises. Või on tegemist nii umbkaudu gaailitlikult (eesti kirjandusest kõige sobivamana tunduv võrdlus) nihestatud maailmaga, milles rohkem elujõudu ja tugevaid tundeid, aga ka kaldumus sõnalisele paisutatusele? Elujõud kõrvuti lootusetusega, valuni teravalt kontrastid ja sellest järgnev romantiline (all)hoovus. Etenduses oli seda tunnetust üksnes laiguti, põhitoon kaldus kainele ja asjalikuma poole.

Lõpetame retoorilise küsimusega. Mispärast lavastab P. Pedajas praegu järjest nõudlikke (ka publiku vaatekohast) ja tumedatootilisi näidendeid («John Gabriel Borkman», O'Neill, tulemas Strindbergi «Erik XIV»)? Opositsioon raskest ajast ahistaud vaataja ootustega on päris selge. Millised ka ei oleks lavastaja subjektiivsed motiivid, küllap on objektiivselt vajalik, et keegi seda teatrikunsti huvides teeks. Pealegi kui tulemused on heal tasemel ja panevad huviga järele ootama.

ÜLO TONTS

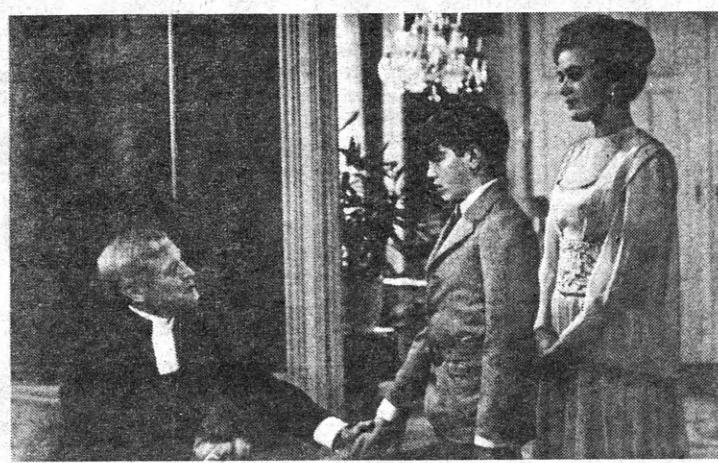
Juba 1970. teisest poolest on Ingmar Bergman korduvalt lubanud, et üks või teine film jääb tal viimaseks. Seda siiski eriti tõsiselt ei võetud, pigem oli lugu selles, et üle kuuekümne aastane režissöör, kel pikk ja intensiivne loomingutee ning elu seljataga, pidi paratamatult arvestama sellega, et võib-olla teeb oma viimast filmi. Küll aga on alust arvata, et 1982. a. lõpul valminud «Fanny ja Alexander»* tõepoolest viimaseks jääbki. See on Bergmani omalaadseks testamendiks, sügavaks austusavalduseks inimestele ja kunstidele. Kui I.B. keskeltläbi kulutas filmi tegemiseks poolteist kuni kaks kuud, siis «Fanny ja Alexander» koos efektiivsustperioodiga võttis kaks aastat, võteteks kulus sellest siiski vaid 120 päeva. Film läks maksma kümme korda rohkem kui keskmine Rootsi film — 30 miljonit krooni, tegelasi oli selles 150, statistide arv ulatus tuhandeni. Filmist valmis kaks varianti: pikk, nn. televisioonivariant, mida Soome TV vahendusel ka Eestis paljud on näinud, kestis 5 tundi, kinovariant üle kolme tunni. Rootsis demonstreeriti kinodes hiljem ka pikka varianti, publikumenu sai osaks mõlemale, mis I.B. filmide puhul ei pruugi põrnuugi olla tavajärgne, ta on alati olnud elitaarne kunstnik, pärast «Fannyt ja Alexanderit» hakati temast aga rääkima kui tõelisest «rahvakunstnikust». Film kujutab endast suguvõsakroonikat aastast 1907 ning on klassikalise ülesehitusega, tegevus kulgeb kronoloogilises järjekorras ja on hõlpsalt jälgitav. Idüllilise Rootsi väikelinna nime küll ei mainita, kuid pole mingit kahtlust, et tegemist on Uppsalaga, seal on filmi välisvõtted ka tehtud.

Kui I.B.-lt on küsitud, kumba ta eelistab — kino või teatrit —, on ta alati rõhutanud, et teater on tema armastus ja film tema armuke. Praegu jätkab I.B. vaid

«FANNY JA ALEXANDER»

EESTI EKRAANIL

Kaader filmist. Edvard Vergérus (Jan Malmström), Alexander (Bertil Guve) ja Emilie (Ewa Fröhlings).

tööd teatris, tuues keskeltläbi välja ühe lavastuse aastas. «Fannys ja Alexandris» on nii teater kui ka film võrdselt tähtsal kohal. Filmi algul tõmmatakse meie ees lahti kümneaastase Alexandri nukuteatri eesriie, hiljem näeme teda laterna magica'ga. Poisi isa on teatridirektor, ema ja vanaema näitlejannad, asjaarmastajate teevad teatris entusiastlikult kaasa ka teised perekonnaliikmed. Osa filmi tegevusest toimub teatris, ülimalt teatraalsena mõjub ka perekond Ekdahlide kodu. Nimevalik pole ilmselt juhuslik, siin on ilmne analoogia Ibseni «Metsapardi» tegelaskujudega, ka Ibsenil oli kompromissitu lapse maailm vastandatud täiskasvanute eluvaledega. Teatris tehakse «Hamletit» proove. Hamletit mängiva näitleja perekonnanimi on Bergman, Alexandri isa Oscar mängib Hamletit isa vaimu. Pärast Oscar Ekdahli surma näeb ka Alexander sageli oma isa vaimu. Alexander samastub nii Hamletit kui Bergmaniga, kui mõelda kas või I.B. noorusmälestustele äsja ka eesti keeles ilmunud mälestusteraamatus «Laterna magica». Emilie Ekdahl abiellub pärast mehe surma uuesti,

Alexandril piiskopist kasuisaga mingit klappi ei teki ja ema on sunnitud talle ütlima: «Ära mängi Hamletit, mu poeg, mina pole kuninganna Gertrud, sinu lahke võõrasisa pole Taanima kuningas ega see siin (kirikla — O. A.) pole Kronoborg, ehkki siin näeb süngelt välja». Veel sel aastal peaks eesti lugejani jõudma ka «Fanny ja Alexanderi» kirjanduslik stsenaarium — Loomingu Raamatukogu vahendusel. Nagu «Hamletki» on teos jagatud viieks vaatusseks proloogi ja epiloogi. I.B. loomingust rääkides ei saa mööda minna tema suurest kaasmaalasest August Strindbergist. Nagu Strindberg oma «Unenäomängus», nii rõhutab ka I.B. oma viimases filmis elu illosoorlikkust, unenäolikkust. Film lõpeb lõiguga Strindbergi «Unenäomängu» saatesõnast, mida loeb Alexandri vanaema Helena Ekdahl: «Aeg ja ruum ei eksisteeri, tähtsusetul reaalsusetaustal saab voli kujutluse ja koob uusi mustreid.» Strindbergil jätkub sama loik: «... milles põimuvad mälestused, elamused, meelevaldsed väljamõeldised, absurdsused ja improvisatsioonid.» I.B. filmi (fil-

mide) puhul lähevad need sõnad täpselt paika. Filmist võib leida paralleele veel teistegi Strindbergi teostega. Kuid siin on üks oluline erinevus: «Fannys ja Alexandris» puudub «Unenäomängu» abstraktsed metafüüsika ja süngus, see on helge ja maalähedane film. I.B. on ise öelnud: «Rõõmsameelne vanake on teinud rõõmsameelse filmi». I.B.-le iseloomulikud tõised teemad leiavad kajastamist ka siin — vastuolud perekonnas, truudusetus, armastuse puudus, hirm surma ees — kuid neile lähenetakse hoopis teise kandi pealt. Inimesed pole üksteise vastu halvad, nad ei vaevle süütunde käes, nad on olemuselt head. Oeldu käib ennekõike muidugi Ekdahlide kodu ja teatrimaailma kohta, kirikla ja piiskop Vergéruse puhul tulevad mängu ka juumemad toonid. Interjööride soe punane tonaalsus asendub kiriklas suurte mustade ja valgete pindadega, suur kirev gobelään muutub ühe «vaatuse» ajaks ekspressionistlikuks kammerdraamaks à la Strindberg...

Filmi pealkiri «Fanny ja Alexander» vihjab sellele, et me näeme elu läbi laste (õigemini Ale-

xandri) silmade. Suurte ja väikeste maailma vahel valitseb konflikt, konflikt valitseb aga ka väikese ja suure maailma vahel. Kõigi inimeste jaoks on tähtis mitte kaotada lapse meelt, vahenditust. Oscar Ekdahl ütleb oma jõulukõnes teatris: «Armastan seda väikest maailma. Seal väljas on suur maailm ja vahel õnnestub väikesel maailmal peegeldada seda suurt, nii et me mõistame seda paremini. Meie teater on väike paik, kus valitseb kord, hool ja armastus.» S.t. et suures maailmas seda kõike pole. Ent eks ole teatri-maailmgi illusioon, näitlejad peavad end, samastades end mängitavate rollidega. Helene Ekdahl tunnistab: «Oli tore olla näitleja, aga toredam on olla ema. Kõik on muuseas rollid: olen mänginud ema, Juliet, leske, Margareet ja minu praegune roll on vanaema.» Piiskop Vergérusel puudub võime mängida: «Mul on vaid üks mask ja see on põletatud mu liha külge!» Teatri ja tegelikkuse, suure ja väikese maailma vastuolu tajume ka filmi kolmandas tegevuskohas juut Isaki vanakraamipoes, kuhu lapsed pärast põgenemist kiriklast satuvad, siingi on nukud, müütilised ja müstilised esemed.

Filmi lõpuks on aga kõik konfliktid lahenenud. Film lõpeb (nagu algabki) suure perekonnapeoga. Selleks on I.B.-l tulnud kasutada ka deus ex machina't, kuid me jääme teda uskuma. Ta on meid lummanud ja on ju lummus see, mis kunstist suure kunsti teeb.

ÜLEV AALOE

* «Fanny ja Alexander», Rootsi, Prantsusmaa, SLV ühistöö. Käsikiri ja režii I. Bergman, Kaamera — S. Nykvist. Osades Bertil Guve (Alexander), Pernilla Allwin (Fanny), Ewa Fröhlings (Emilie), Allan Edwall (Oscar), Gunn Wallgren (Helena), Jarl Kulle (Gustav Adolf), Mona Malm (Alma), Erland Josephson (Isak Jacobi), Jan Malmström (piiskop Vergérus) jt.

Kuidas meil jätkuvalt süda kritiseerida küüditamisfilmi, mis pealegi on ilmselt hästi ja südamega tehtud? Ega jätkugi. Kes tahaks väiklase kuulust? Ei keegi. Ja ka mina mitte, ja ma ei kritiseerigi, avaldan kiituse sees vaid mõningaid kõhk-lusi. Kiitusest aga ei pääse mööda, sest Rein Saluri on lapsepõlvest saadik küüditamisele mõelnud, see teema on tema loomingus kogu aeg olnud, va-rem ainult varjatud ja peide-tum, esimest korda avalik alles «Minekus» (mida oli ka minul võimalus lähemalt tundma õppi-da koos soome näitlejatega). Jüri Sillart on vana kinohunt, mis siis, et alles «Äratusega» nimeli-selt debüteerib režissöörina. Ja peaosades (ning kõrvalosades) on tuntud näitlejad.

Kuid küsime ikkagi, kes siis tegelikult küüditas?

Evald Laasi artiklist (R nr. 7, 1990) leiame mõned epiteetid: «meie rahva alatud reeturid», «subjektid»... Jah, muidugi hal-vad inimesed. (Muide, minu tädi ja ta perekond küüditati ka, olen seda asja lähedalt näinud.)

Filmist jääb mulje, et lausa kurat ise on Eestimaa välja va-linud. Kahtlemata on Evald Laa-sil õigus, et aktivistid (filmis Maria Klenskaja ja eriti Sulev Luik) on «naqu otse arhiivitoi-mikute lehekülgedelt välja as-tunud». Aga kust astusid nad ar-hiivitoimikute lehekülgedele? Põrast? On selge, et transsan-dentsed jõud tuuakse mängu, kui teemist on suurte sündmuste, ja keegi ei hakka eitama, et küü-ditamine oli meie rahva jaoks väna suur sündmus. Kuidas või-sid selle apokaliptilise teema seis-ta lihtsalt mõned vene tsinovni-kud kas koostasid aruandeid ja teod tindipliatsiga linnukesi? Ei, kahtlemata olime enam väärt. Teispoolsest oli juba paarküm-mend aastat saanud meie edu-samma, ja nüüd pandi meid lõ-

VÄLJA- VALITUD RAHVAS?

Kaader filmist «Äratusega». KÜÜ-ditajad (Sulev Luik ja Maria Klenskaja).

puks proovile. Ma ei mäleta praegu täpselt, kes on õelnud, et kurat jahib väljavalitud ja gee-niust, mitte iga ettejuhtuvat...

Paraku ei saa ma uskuda, et küüditamisprotsessis mängisid määravat osa deemonlikud indi-viivid mustas, punaste kinnaste-ga, ka punaste huultega. Ei, to-talitaarne masinavärk ei talu te-gelikult personalistlikku lähene-mist. Ja tegelikkuses ei pidanud «nad» kinni mingitest mänqu-reelitest, nagu see tõeliselt ku-radil on vist ikkagi kombeks. Tsiteerisin siin Stanislaw Lemi:

«Kui minult küsitaks, millest võiks kirjanik alustada niisuguse probleematika analüüsi. vastak-sin, et rumaluse küsimusest, sest kui eriti aktiivsed lollid... laia-vad poolsohju vähemaktiivsete lollide hulgas, kes on valmis mi-nema «uhtide» äärel, siis võib «indida kurju» mitte küll põrqu-lik, vaid puhtalt inimlik, kuid mis pole sugugi vähem hukatus-lik... Fatismi kurat on suur ja kohutav järeldus väikestest ja la-bastest põhjustest, ahelreakt-sioon, mis algas sotsiaalselt

laostumisest.» («Filozofi przy-padku». Krakow, 1968, lk. 536.)

Hea rääkida ja tsiteeridagi, kui ise samal ajal oled tihti iga-sugu sündmusi «deemonite» kae-la ajanud ja jääd ajama. Aga eks koer koera tunne!

Sümboolset on filmis üldse vä-ga palju. Eks suudle lõpus Juu-das ja Surmaingel? Katastroof omandab kosmilised mastaabid, kuhu tõmmatakse ka taevakehad. Muidugi oli küüditatavate jaoks tegemist maailma lõpuga, kuid omesti propageeritakse siin just-kui ikkagi mingisugust hioblik-ku masohismi, mis kulmineerib (minu arust ilmaasjata) suureks üldistuseks kujunevas lahingus. Siin kõlab juba läbi tuntud tees: «Eks ole me halbade ülekohu all kannatav väike ja hea rah-vas, kes otsustaval hetkel en-nast kangelaslikult kaitses!»

Reaalsus oli muidugi vastikum ja ebaromantilisem, aga kunstni-kul on alati õigus näha asju nii, nagu ta tahab. Seepärast ei hei-dadi ma Salurile ja Sillartile mi-daagi ette, pigem piirdun oma kahtluste konstateerimisega.

Filmis oli tähelepanuväärseid

kohti. Näiteks kellalööja (Kaljo Kiisk) lummejäädunud autol troo-nimas (jah, muidugi see imelik riitus, mis asja mõju vähendas, olgu tal siis nii- või teistsugune põhjendus!), Väino Laese (sõja)-sant, eriti aga Hilja Varami Pe-renaise surmale eelnenu minuti-d. Orqiad ja verelakkumine olid riskantse piiril. Muusika see-sest kõlas natuke liiga pealetük-kivalt, meenutades oma kuulsat eelkäijat, Šostakoviitši VII süm-fooniat, andes nii edasi nimetut ja irratsionaalset kurjust, mis ühel kaunil märtsipäeval eesti rahva kallale tormas, eesotsas salakaval Peakurat (Sulev Luik). abiks tohtu hulk Väikekuradeid (muuhulgas Jaan Rekkori suure eneseandmisega tehtud Sorts).

Naqu varasemate revolutsioo-ni- ja Rootsi-oogenemismilmeide puhul tekib nüüd küsimus: mis mõtleb selle filmi põhjal meist näiteks mõni neeger, kes meist midagi ei tea? Aga hea, et mitte Halba! Ja ega me välismaa pä-rast ju pinutagi. Meil on en-dalgi nii palju probleeme.

MATI UNT

Festival vältras Paides 2.-3. veebruarini. Osavõtjate vanus mahtus 10-15 aasta vahele (5.-9. kl.). Ürituse korraldajaks oli Eesti Laste ja Noorte Teatriühing. Vaadati 12 etendust, kuid omelt ei väsinud lapsed: isegi õssel puhuti veel juttu...

Kokku olid tulnud lapsed üle Eesti - Tallinnast kuni Elvanil. V. Panso on öelnud: «Rõõmu aluseks on midagi luua.»

Sel festivalil ei tahetud eten-dusi rangelt hinnata - kes pa-rim, kes halvim - vaid tuldi vaatama laste mängulust.

Igale etendusele anti mingi preemia. Näiteks andis õpilas-zürri (esimees TPEDI üllõpilane M. Milling) etendusele «Meie mängime Robin Hoodi» preemia verdarretavate lahingustseenide eest, kõige naturalistlikumale lavastusele «Kahekesi mättal» (lav. L. Bluumeri) preemia jne. Zürri liikmete tungival palvel ja-gati ka parima nais- ning mees-näitleja preemia ja auhinnad kolmele parimale etendusele. Niis- siis: parim naisnäitleja: Kairi Järvela (Jakob «Käabus Ninas»); parim meesnäitleja: Raul Vene (Isa etenduses «Mari ja Roosi-krants»); I preemia: «Mari ja Roosi-krants» (Tallinna 32. keskkooli 7a kl., lavastaja Toomas Rebane, festivali ainuke õpilas-lavastaja); II preemia: «Nii ja mitte naa» (Tallinna Koolinoorte Huvikeskuse Teater, lavastaja Virko Annus); III preemia: «Ka-hekesi mättal» (Eesti Noorsoo Kultuuripalee Lasteteater «Spunk», lavastaja Leili Bluumeri).

«Mari ja Roosi-krantsi» hinda-sime kõik ühel häälel parimaks, sest see käsitleb praegusaja laste probleeme: vanemate pole laste jaoks aega - laps hakkab nägema Sodiellukaid, Korralagen-dusloomi ine. Lapsel on vaja ema hellust või toredat sõpra.

MARGUS ALVER,
Tallinna 44. keskkooli
5b klassi õpilane ja
Paide kooliteatri
festivalist '90 osavõtnu

algasid «Vanemuise» laval mõni päev enne Tartu rahu sõlmimise 70. aastapäeva, täpsemalt 28. jaanuari esieten-dusega. Teater jätkab sellega ajaloolise mälu taastamise õil-sat üritust, tõlkides meie rah-va saatuseloo eredamaid (ja kaua aega mahavaikitudaid) lehekülgi emotsionaalsesse, erutavasse kunstikeelde. Mit-te kirjeldades, vaid näidates, kuidas kõik oli ja toimus. Algas see... kas «Vaikuse vallamajaga» või koguni juba «Põrgupõhja uue Vanapagana-ga»? Mõõdunud aastal igata-hes tuli «In corpore» (A. Kivi-kase «Nimed marmortahvlil» ja muu loomingu ainetel), nüüd siis Juhan Saare ja Kaarel Kilveti dokumentaal-näidend «Tartu rahu» teatri kunstilise juhi Ago-Endrik Kerge lavastatuna.

Kui esmakordselt kuulsin autorite kavatsusest kirjutada näidend Tartu rahuläbirääki-miste ainetel ja see «Vane-muises» lavale tuua, tundus idee kaunistest probleemati-line. J. Saare-K. Kilveti tandem oli küll näidanud en-da võimekust «Valge tee kut-se» ja «Kuning Herman Esi-mese» loomisega, kuid kas sel-lest ikka piisas? Kuidas tõm-mata publikut jälgima midagi nii staatilist, nagu on ka-he diplomaatideleeri keerukad kõnelused, kaasa elama am-mustele poliitilistele vältluste-le ja seda eriti ajal, mil meie päevad on tulvil kõige kirglikumat poliitikategemist, mis ikka veel ei paista re-sulteeruvat uues priiusepõlves sellesama Tartu rahulepingu kestvuse mõõnmise kaudu vä-gevama lepinguosalise poolt.

Näidend aga sai valmis. Tiit Pruuli on «Edasi» oletanud, et see baseerub suurel määral rahuläbirääkimiste sekretäri William Tominga Torontois il-munud «Mälestustel», millist teost on teatavasti väliseesti ringkondades kurjasti kriti-seeritud (vt. «Edasi», 3. veeb-ruar 1990). See sundis mind Juhan Saart «üle kuulama», kes kinnitas, et:

INTENSIIVSED JA RESULTATIIVSED RAHULÄBIRÄÄKIMISED

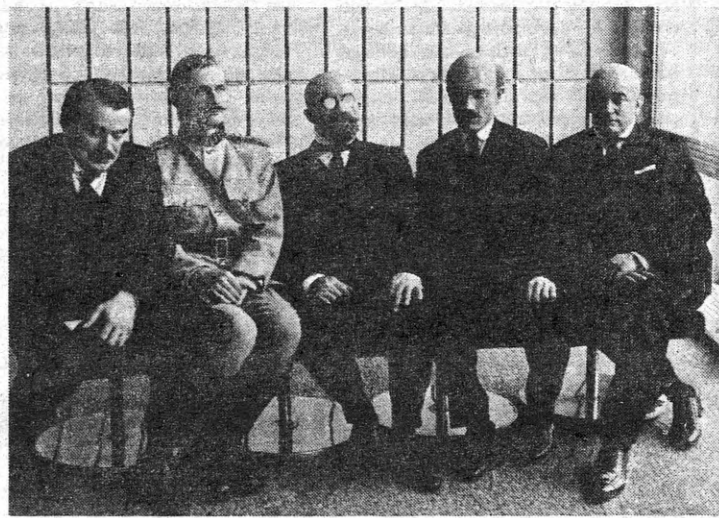
— W. Tominga «Mälestusi» on loomulikult kasutatud, se-da enam, et autor on üks la-val tegutsijatest. Kuid esi-tekse ei ole Tominga Tartu rahu kohta käivaid andmeid keegi vaidlustanud ja teiseks on kõik «Mälestustest» võetu teiste allikatega hoolikalt võr-reldud.

— Allikmaterjalina on ka-sutatud niihästi Eesti Vaba-riigi päevil kui ka paguluses avaldatud teoseid, näiteks Ed. Laamani «Eesti iseseisvuse sündi» ja J. Poska monograa-fiat, A. Piibu uurimuslikku käsitlust Tartu rahust, A. Sootsi ja J. Seljamaa mäles-tusi, samuti meil ilmunud E. Mattiseni monograafiat.

— Loetud on ka selleaeg-seid ajalehti, nii näiteks on sealt võetud J. Tõnissoni kõ-ne tekst.

— Loota on, et teater li-sab kavalehele vastava biblio-graafia.

Näidend jõudis ka lavale. Hajutas kõik kahtlused, üle-tas kõik ootused - argu võe-tagu seda tühipalja kiidukõ-nena. Kindlasti on Ago-End-rik Kerge «lavastusbrigaad» rasket vaeva näinud selle tu-lemuseni jõudmisel. Tühi, mustjaspruun lava kõrgustest rippuva kolme kroonlühtri-ga loob erilise piduliku ootu-se õhkkonna, mida süvendab ikka ja jälle kõlama hakkav Heino Eller «Kodumaine viis». (Muide - selle roll on nii kaalukas, et võiks ka ka-valehel märkimist leida.) Tü-hi lava aitab kaasa staatilise-le tekstile dünaamika andmi-sel - näitlejad liiguvad val-balt, üleminekupauseid täit-miseks askeldatakse toolide

Eesti delegatsioon vanemuistlaste kehatustes (vasakult): Ants Piip (Ao Peep), Jaan Soots (Jüri Lumiste), Jaan Poska (Ants Ander), Julius Seljamaa (Rain Simmul) ja Mait Püüman (Kaljo Johannes).

OLO LAUMETSA foto

toomise-viimisega, ka liigub laval hulgaliselt statiste (va-hest ehk liigagi palju). On muidugi natuke kahju, et la-valt puudub kuulus ümmar-gune laud, mis ju pealegi reaalselt säilinud - kuid mi-dagi tuleb siiski «teatrispet-siifikale» ka ohverdada.

Liiga palju seekord ohver-datud ei ole. Niihästi näit-lejate valikul kui ka grimeer-imisel-kostümeerimisel on silmas peetud sarnasust aja-looliste isikutega ja see ka olulisel määral saavutatud. Suurepärased on Ants Anderi loodud Jaan Poska ja Raivo Adlase Adolf Joffe kummagi diplomaatiliste temperamen-tide duellis. «Vanemuine» ei ole kunagi lugu pidanud

mustvalgetest skeemidest, nii ei ole ka nüüd mehed, keda võiks näidata üdini negatiiv-setena - Leonid Krassin (Tiit Lilleorg) ja kindral Feodor Kostjajev (Peeter Kol-lom), lausa ebasümpaatsed. Mille tõttu jääb ehk natuke arusaamatukski Krassini asen-damine Joffega läbirääkimis-te käigus.

Diplomaatilisi heitlusi lii-gendavad mitmed suuremal või väiksemal määral anek-dootlikud irdepisoodid. Saali aplausi teenib ära Lembit Eelmäe Jaan Poska koka Po-tepõltsi rollis osma riikalike kulinaar-diplomaatiliste sõna-võttudega. Veidi ähmaseks võib ajalooliste eelteadmiste-ta vaatajale jääda Ants Pii-

bu (Ao Peep) portfelli kaota-mise ja taasleidmise lugu, kuid selle abil esitatavad ise-loomustused Vene delegatsioo-ni liikmetele tabavad märki. Ka Lenini naisevenna Mihhail Krupski (Heikki Haravee) va-bastamise loo põimimine näi-dendisse on omal kohal, kui-gi sünnitab kurja kahtluse: kas äkki just sellega, niisu-guse suure «alkaemaksuga» ei ostenud Eesti iseseisvus?

Näidend elab ja haarab kaasa. Vaatajal sünnib päe-vakajalisi paralleele, tahaks teha tõsise sisenduse tänaste-le poliitikutele: tulge, õppige, omandage diplomaatilist ka-valust ja tarkust, võtke üle Jaan Poska enesekindlus ja väarikus, teadmine suurest missioonist, mis nõuab lõ-puni külma mõistust... ene-setuhamistamise hinnaga.

Näidend edeneb, kulminee-rub. Sünnib suurim teatri-me - täiuslik illusioon. Kui Adolf Joffe, olles istunud laua taha rahulepingule esimest allkirja andma, kõhkleb, siis saalitäis rahvast tardub. Ja seejärel kostab hauavaikuses sulekriigin. Naturaalne, võimendamat - aga kostab lä-bi saali ja tungib igaühe hing-e. Me tunneme ennast kaas-osalistena ajaloolisel hetkel, mida Poska kohe nimetab Eesti senise ajaloo kõige täht-samaks.

Rahu on sõlmitud. Järgne-vas ballimelus Jaan Poskat enam ei vajata, tema taandu-mine, mida keegi ei märka, on traagiline. Võidule järg-neb raske kaotus - Poska surm. Jaan Tõnisson (Peeter Volkonski) loeb järelehüde. Küünal kustub.

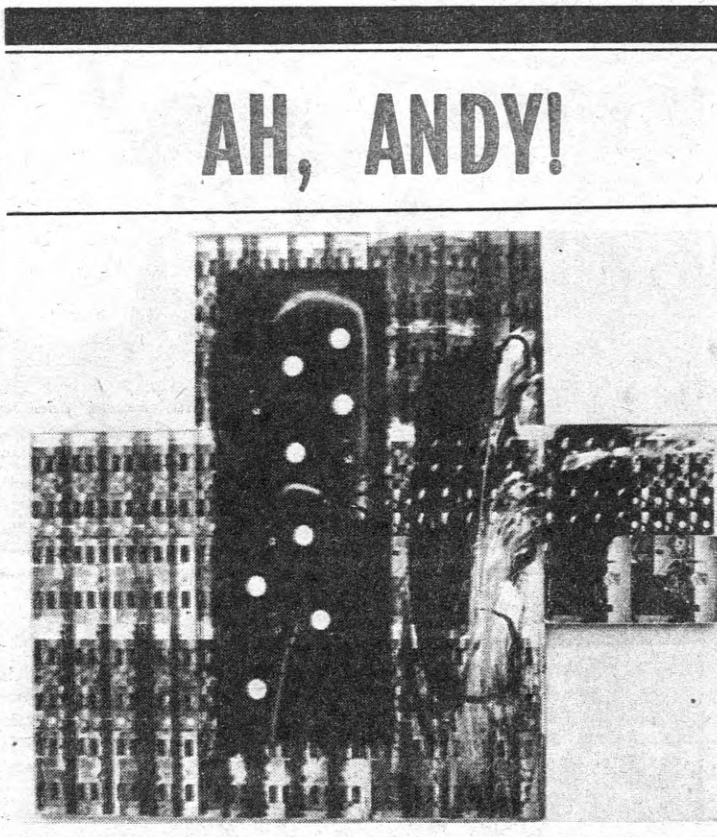
Rahvas saalis aga tõuseb nagu üks mees ja aplodeerib, aplodeerib. Meie ajaloole ja suurmeestele, aga ka «Vane-muisele» ja võimekatele dra-maturgidele. Küllap meie tu-levikuväljavaadetelegi mõel-des.

HENN-KAAREL HELLAT

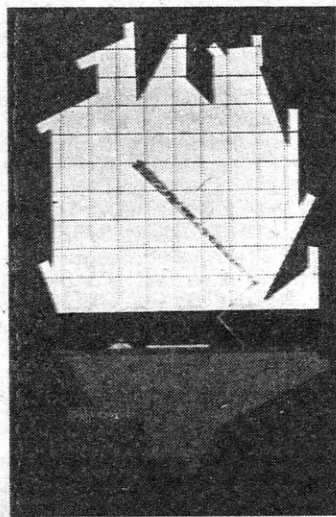

Warhol, loomulikult.

Ma armastan väga legende kunstis. Kõik ei pruugi neis olla tõesid, kuid nad peavad olema veenvad. Nagu ANK-igi puhul, on SOUP-69 nii legend kui ka tegelikkus. Oieti on selles kolm kihti — neile, kes tegutsesid 1960. aastate lõpul, oli see tegelikkus, neile, kes tegutsesid täna ja kellele kogu aeg meenutatakse eelmist võimsat sugupõlve, on see legend, ja võimalik, et tüütu. Kunstiajaloole aga, mis nii või teisiti tegeleb üldistustega, on see tähtis pöördepunkt eesti kunstis — esmakordne loobumine romantilisest kunstikontseptsioonist ja moodsa tsivilisatsiooni-ga samastumine. Unelm Pariisist asendus unelmaga New Yorgist, mis omakorda üle mitme aastakümne lõi võimaluse haakuda moodsa rahvusvahelise kunstideoloogiaga. Kõik see oli 20 aastat tagasi. L. Lapin on kirjutanud almanahhis «Kunst» mälestusi tollest ajast, neis on lõpmata palju armastust oma nooruse vastu. Nagu kõigil põlvkondadel on alati olnud ja on edaspidigi, ka nendel, kellele praegu juba sillutatud tee paistma hakkab ja kes muidugi ei hooli SOUP-i legendi tegelikust väärtusest. Paljusid hoiakuid, mis selle näituse ümber tekkisid, sümboliseeris Tegu — klaveri purustamine näituse avamisel. Omaaegne vaba tegu, sümboliseerides oma jõhkruks protesti traditsioonilise, eelarvamusliku, kanoniseeritud ja võõrandunud kultuurilegendi vastu. Asemele pakutakse täielikku vabadust, mis on muidugi alati väga kahemõtteline tegu olnud. Klaver kui vana traditsiooni võimas sümbol segab. Meenutagem Bunueli «Andaluusika koera». Nüüd siis kordas omaaegset radikaalide mässu Kunstiinstituudi peolt soliidne ülikondade ja lip-sudega kolmik. Tõelise huvita, eeskätt paroodiana. Võimalik, et seda tegu hakatakse pidama tõeliseks eesti avangardi matusealatuks. Sest pealtvaatajate viiakuse piiridesse jääv uudishimu (mis kindlasti ei olnud nii intensiivne kui striptiisi ajal, mis ju ka tegelikult meenutas vaid 1960. aastate kollektiivseid müüte seksikusest) selle tegevuse vastu formuleeris veel kord üldtuntud, kuid siiani Eestis kogemuslikult veel kinnitamata jäänud ja seetõttu eriti valusa tõdemuse — modernism on kontekstuaalne — ühtki tööd, rääkimata teost, ei saa välja rebida üksikuna ja esitada kontekstist väljaspool. Või siis ainult juba muuseumi eksponaatidena, millele sel juhul on aga lisandunud juba uued tähendused. Sest modernisel kunstil on rohkem kui teiste aegade kunstil visuaalne külg vaid pool teosest. Teine pool on aga, selgitus, keel jne. — kokkuvõttes ideoloogia. Seega on purustatud klaver, mille-ga omal ajal saadeti minevikku üht kunstitraditsiooni, saanud ka teise kunstitraditsiooni arsaafmise sümboliks, kuid seda vaid rekonstrueeritud teo läbi, mitte mingil muul viisil. Omaaegse protesti parafarmatust ei saanud korralda, kuid oli võimalik demonstreerida, et seda ei saa korralda. Ei maksa arvata,

Ando Keskküla. «Kommerts ENSV» II (õli, 1990)

Andres Tolts. «Pruun» (õli, 1990)

et Eljand, Keskküla ja Lapin ei teadnud, mida see tegu endast tegelikult kujutab. Või et olid edevad ja lootsid nostalgilisele efektile. Kindlasti teadsid. Ja ometi riskisid — paroodia ja iroonia piiri peal. Oieti andsid nad sellega näituse retseptsiooni jaoks alguspunkti — möödunud 20 aastat pole mitte nostalgilised, vaid traagilised.

Näituse teine riskihetk on võrdluses. Esiteks, mitte alati pole mugav suurejooneliselt eksponeerida oma õppimisärgseid töid. See võib pealiskaudsel suhtumisel ohustada legendi. Kuid olulisem on, et peale Ü. Eljandi, kes on esitanud vaid ühe uuema töö (1985. a.),

Leonhard Lapin. «Õigeusk» (lito, 1989)

on kolmel kunstnikul eksponeeritud ka praegune looming. Nii on loomulik küsida — millisel ajamendil on need kunstnikud olnud tähtsamad üldise arengu kontekstis — kas tol ajal või praegu? Sellele küsimusele oleks ju kaunis lihtne vastata saja aasta pärast. Praegu teeb selle raskemaks teadmine, et kuigi see seltskond alustas jõulist ümberorientatsiooni ja sissemurdmist avangardi radadele, ei mänginud nad ju tolleaegses suurte näituste pildis kaasa. Praegu on nad kunsti eliit. Areng on olnud loogiline, anne toodab annet. Kuid millisele meisterlikkuse tasemele nad ka ei jõuaks — oma SOUP-i legendi vastu ei saa neist enam ükski. 1960. pöördepunkt on ajalooliselt fikseeritud ja see on oluli-

ne. Edasi on tegu kolme arenguvaiandiga, mis on tootnud (ja teeb seda ilmselt edaspidigi) tunduvalt isikupärasemat ja kunstiküpsemat loomingut, mis aga jääb igal juhul iga kunstniku eraasjaks. Nagu muidugi kõigi rühmituste ja nende liikmete edasise arenguga on juhtunud. Kunstiajalugu armastab dominantseid hetki ja kõik muu, tihti palju suurepärasem, toimib selle kõrvalt.

Loomulikult tähendas see meie süsteemis tõelist annete raiskamist, ja mitte ainult nende puhul. Meie kunstisüsteem sünnitas eeskätt paradokse. Et käesolev artikkel ei taha mingil juhul olla põhjanev analüüs, siis toon näiteks vaid ühe, kuid silmatorkava paradoksi — nn. sotsiaalsuse probleemi kunstis. Kui kirglikult meil seda aastakümneid tagasi igatseti! Ei saa väita, et pop-kunst oli dominantset sotsiaalne, sugugi mitte. Kuid ta oli esimene laad, mis lepitaks kiiresti tehniseeriva ühiskonna ja klassikalise idee ilust, n.ö. hea maitse ning oli juba seetõttu olemuselt rohkem seotud ühiskonnaga kui varasemad voolud, abstraksionism kaasa arvatud. Ta oli kriitiline sedavõrd, kuivõrd sekundeeris McLuhani ideele informatsiooniviisidest ja teadvuse standardiseerimisest, kuid ta ei läinud ju kaugemale piirist, kus veel toimusid kunsti toitvad absurdimehanismid. Just sellist piiri peal kõndimist pakkus SOUP. Isikupärasus oli kahlemata pakitud koos popi lemmikjundidega — Eljandi klišeeritud inimesed oma umbisikulisest ja korduvuses, kaitsitud sellise-na agressiooni eest, mida nad ise tekitavad, on vaimukad, efektseid ja oma ajastu müüte täpselt registreerivad. Hipiaegse vaimse sublimatsiooni püüe on Lapini «Kohtumises tähega» leidnud harvaesinevalt mõjuka visuaalse lahenduse. Kõige kriitilisem ja intellektuaalselt terav on Tolts oma kollaažides ja koos Keskküla tehtud tüsijoonistustes. Tolts on sujuvalt ühendanud pop-kunsti võimalused ja nõukogude võimu, tema puhul ei saa öelda, et midagi on mehaaniliselt üle võetud. Tige ja vaimukas iroonia, mis nendes töodes on, väljub kindlasti rõõmsa absurdi ja pop-kunsti lepitusprogrammi piiridest ning siseneb vastu konda, millega tänane vene hilisavangard läänes looreid lõikab — nn. sots-art'i. Oigemini sisenes sellesse juba paarikümmend aastat varem. Ajastu meeleolude täpne tajumine ning teatud sürrealistlik element, mis «Koolis», «Kohtumises», «Pirita-sõidus», «Hermeliinis» on, hoiab samas ära kaasaegset seda sorti kunsti kummitava pealiskaudsuse ja formaalsuse.

Seega — end ajastuga identitseeriv, ühiskonda oma voolukaanonite abil modelleerida üritav kunst oli olemas! ENSV vaatas võidukalt aknast sisse!

Loomulikult see variant ei sobinud.

Mis tuli järgmise 20 aasta jook-sul? Kuidas elati üle aeg, kui radikaalne modernism oli keelatud ja kompromissvariant tuli igaühel ise leida? Edasi tuli ilmselge püüe jätta tähele panemata, kus elatakse ja millega ollakse ümbritsetud, ilm-

selge soov subimeerida oma pingeid esteetiseeritud ja formaliseeritud kunstimaailmas (lõpuks oli ju pop-kunsti tugeva esteetilisest programiga), mitte sellesamas rüüses stiilis, mis aknast vastu vaatab. Kui kogu ümbritsev ENSV, ühiskondliku tähendusega kunsti toota püüdev ametlik nn. sotsiaalse tellimuse programm oli tapnud ainsa sotsiaalse kunsti kogemuse ning lõpetanud ühtlasi pop-i ühiskondliku missiooni. Siin. Säilisid vaid mõned repliigid vormikeeles. Hoolimata kogu sellest soovimatusest identifitseeruda üleliidulise kunsti-programmiga oli teise võimaluse otsimises, olgugi et põhjendatus ja kunstiküpsus, siiski mugandumist. Praegused repliigid omaaegsele kunstile iseloomustavad kolme vahepealse arengut piisavalt hästi — Lapini vaba mobiilsust, Toltsi iroonilist endassesulgumist ja Keskküla kangekaelsest fundamentaalprobleemide juurde jäämist. Kõige märkimisväärsema paradoksi pakub L. Lapin, esitades nüüd, 20 aastat hiljem, ambitsioonikalt seda igatsetud poliitilist kunsti. Lapini vaimukust ja fantaasiat jääb üle ainult imetleda. Vahepealne tegelemine suprematismi, stalinismi ja kontseptualismiga on leidnud hiilgava sünteesi. Toltsi praegused maalid jätkavad üht suunda tema omaaegsest loomingust. Seesama kiindumus esemesse ja materjali, nende kombineerimise kummalistesse võimalustesse, mis said alguse 1969. ja 1970. aastate assamb-laažidest ja maalitud voodistest. Absurdi semantika on ainult muutunud — rohkem kokku tõmbunud esoteeriliseks mänguks. Samas on Toltsi intellektualism võimeline looma endiselt tugevaid assotsiatsioone kaasaegse elukorralduse pinnal — kui ta ainult vaevub sellega tegelema. Nii on Toltsilgi oma paradoks — kus on piir tundliku ja terava kriitiku ja tahtliku sõnumist loobumise vahel?

Kõige kunstikesksema repliigi omaaegsetele pop-i dominantidele on esitanud A. Keskküla. See pole ainult tolleaegsete ideede rekonstruktsioon, vaid uus kombinatsioon, milles vahepealne läbitud kunstikogemus on selgelt tunda. Probleemid on korralikult süstematiseeritud ja äratuntavalt esitatud — kunsti aistitavus (plekk, õli, valmisesemed) ja standardmüüdid (kokteilireklaam ja vana Tallinn), tarbimisühiskond (dadaistlikud valmiskujudid nõukogude massitoodete näol) ja selgelt tuntav agressioon. Ohes variandis Duchampi opositsioon, teadlik antiesteetika, Nõukogude tegelikkus ja katse kõiges selles esteetiliselt korras-tust luua, leida opositsioonis positiivset.

Võimalik, et hetkeks tuhisidid läbi saalide Oldenburi, Rauschenbergi, Wesselmanni varjukujud ja meenus igatsus Warholi järele. Kõige kohal hõljumas Yellow Submarine'i uhke süntees. Kõik praegused variandid on see-eest iseseisvad, originaalsed ja elujõulised. Need uued tööd ja tegemised legende aga enam ei tekita, vaid valmistavad ette akadeemikuid.

SIRJE HELME

Raemuuseumis on avatud Jyväskylä graafikute näitus. 9 meistrit, kellest vanim on Anneli Klemola (1935) ja noorim Kirsi Neuvonen (1960). Esitatud tööd on põhiliselt viimaseist aastast. Teatavasti on Jyväskylä muutunud mitte ainult Soome, vaid ka rahvusvaheliseks graafika-keskuseks. 1974. a. asutasid Alvar Aalto ühing ja Soome graafika-kunstnike ühing uue ühingu «Graphica Creativa», mille eesmärgiks seati graafika edendamine ja rahvusvaheline koostöö. Esimene rahvusvaheline näitus korraldati 1975. a. Nii said alguse Jyväskylä triennaalid, millest viimasel, 1987. a. omal esines ka meie eksperimentaalateljee esindus. 1977. a. asutati hästi varustatud graafikatöökoja; samas on galerii, kus korraldatakse graafikanäitusi. 1984. aastast antakse välja iga-aastasi auhindu «Pro Graphica». See kõik on tõstnud graafika populaarsust Kesk-Soomes, tihendanud graafikategijate ridu.

Üheksast eksponeeritud kerkib jõuliselt esile Ulla Virta, kes oleks äärepealt ära napsanud

Jyrkki Markkanen. «Vann» (offort, akvatinta, 1989)

mulluse Tallinna graafikatriennaali grand prix, kui osa žüriiliikmeid poleks ilmutanud teatavat kolkapatriotismi. See pole mõeldud etteheitena: on ikkagi

Ulla Virta. «Armastus» (värviline puulõige, 1988)

tore, et Naima Neidre selle preemia sai. Aga et Ulla Virta on omaette klass, sellega on kindlasti paljud päri.

Põhjuseks ei ole ainult graafika vaba valdamine, hoogne impulsiivne puupärase lõikelaad lahutamatus seoses värviga, viimase maaliline toonirikkus, lehtede suured formaadid. Väliste karakteristikute poolest on Ulla Virta kunst ühendatav uusekspressionismiga. Ent seegi ei ütle tema kohta kõige olulisemat. Tähtis on tema sügavalt isiklik, vahetult emotsionaalne suhe maailmaga.

Võib ju küsida, on's see siis nii haruldane kunsti vallas. Näib, et on. Näib, et sotsiaalne konformism — moe, publiku, kriitika või teab kelle-mille maitse ja ootuste teadlik või alateadlik arvestamine — närvetab kunstniku tundlikkuse, nii nagu see muudeldi inimestel isiksusliku alge oma Prokrustese sängi surub. See konformism võib avalduda ka üpris radikaalses vormis — on olemas radikaalsust *comme il faut*, radikaalsust n.ö. normi piires. See *comme il faut* —

kunst võib huvitav olla, aga sellest ei loe välja, kellega on tegemist. See kunst on mõnede anonüümne. Niisugused valged varesed, nagu Ulla Virta või Peeter Mudist seepärast tekitavadki elevust, et nende kunst seda pole. Nende puhul piisab mõnest tööst, et saada aimu nende vaimsest maailmast kui tervikust, nende tunnete ja mõtete laadist, ja see kontakt teise hingega kunsti kaudu on ülimalt kosutav.

Muidugi ei ole Ulla Virta seitse näitusel esitatud tööd kõik võrdsed. Tugevamad on neli — «Armastus», «Moskiitovõrk», «Võlur» ja «Mees samast taevast» —, kus torkab silma multiplitseerivate käte kõnekus: embavad käed, ennast võrku mässivad käed, loitsivad käed, pilk käte tagant. Leitud kujundid mõjuvad sümboliliselt, aga see on emotsioonist väljakasvanud loomulik sümbolus, mis ei suru teatud tõlgendust peale. Ei ole tahtmist neisse kätetud inimlikku ideed sõnadega lamendada, seda irrutada temperamentsest teostusest.

Näib, et Tuula Ollikainen on saanud Ulla Virta puulõigetest teataval määral innustust, iga tahes reedavad seda tema kolm julgelt värvikat variatsiooni fantaasiakujust «Lembe nõid» (segatehnika). Oleks siiski tahtnud näha veel mõnd tööd, et saada n-ö. kinnitust ettekujutusele kunstnikust. Mõni teinegi autor on esitatud vahest liiga üheplaanihiliselt. Peab aga mõnema, et näiteks Jyrki Markkase ofordivärvitintehnikas lehti läbiv kujund — mustendav süvend — mõjub erinevalt, olenevalt lähedusest ja tehnilisest teostusest, pealegi on tal arhetüübi ligi-tõmbavust; sellisel juhul on «üheplaanihilisus» õigustatud.

Paar väljapanekut kajastavad kas pop-kunsti järellainetust või pigem uuspopi pealetulekut. Need on Risto Palojarvi serigrafiaid meilgi armastatud viisnurga, risti jm. sümbolitega ja Olli Puusaari suureformaadilise «peade» sari fotoserigrafias. Siiski domineerib suund vahetumale väljenduslaadile, mida näitusel omamoodi kõige äärmuslikumalt esindavad Kirsi Tiittase jäljendid mingite hingeliigutuste embrüotest rebitud servadega lehekestel, otsekui märkepaberil («Igatsus» I—VI, segatehnika). Neile on lähedased Markku Saaste nägemuskatked kuivnõelal, mis pisut varast Marju Mutsut meenutavad. Temaatilisel puutuvad omavahel kokku Anneli Klemola ja Kirsi Neuvonen: esimese dekoratiivsete värviliste puulõigete aineks või ajendiks on putukate ja muude väikeste olevuste elu, teine kujutab igasugu suuremaid loomi värvilisel ornamentaalsel foonil, mis meenutab vanu päisliste vms. (söövitust, akvatinta).

Väheldane, aga küllalt mitmekesine ekspositsioon mõjub Raemuuseumi ruumides intimselt, ühtaegu kannatab väikestes tubadesse hajutatuna selle tervikpilt. Näitus jääb avatuks veebruaril lõpuni.

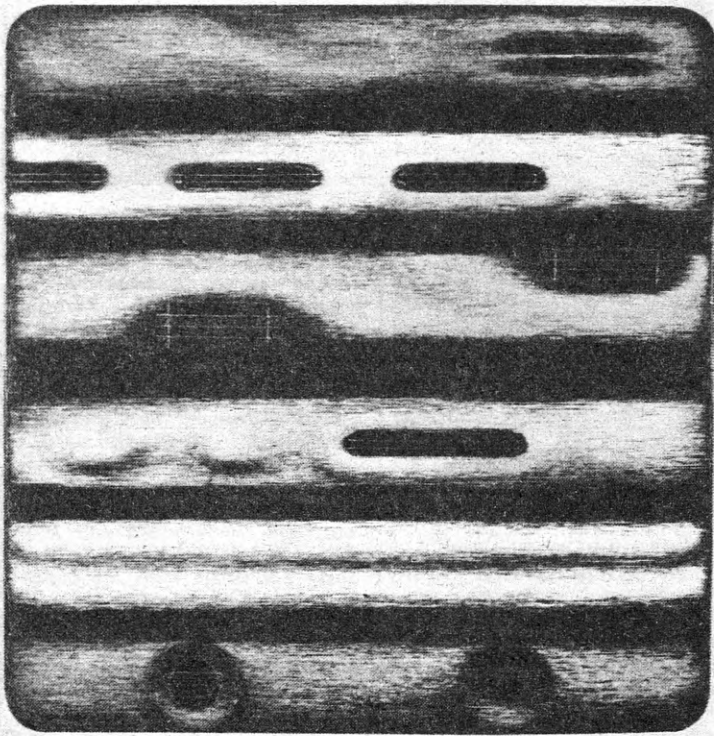
MAI LEVIN

KUNSTNIKE
LIIDUS

Malmö Galleri GKM-is avati 27. jaanuaril 1990. a. näitus «15 kunstnikku Tallinnast». Avamisel viibisid graafik Mare Vint, maalikunstnik Andres Tolts ning Kunstifondi direktor Andres Kompus. Näituse ekspositsiooni koostas galerii omanik Siwert Bergström, tutvunud eelnevalt põhjalikult eesti kunstiga kohapeal. Eksponeeritud on Jüri Arraku, Avo Keerendi, Epp-Maria Kokamäe, Raoul Kurvitsa, Silvi Liiva, Ado Lille, Aleksander Litvinovi, Raul Meele, Peeter Mudisti, Enn Põldroosi, Olev Subbi, Andres Toltsi, Mare Vindi, Toomas Vindi ja Tõnis Vindi töid. Kokku on välja pandud 45 maali ja graafilist lehte.

ÄRASELETATUD AMEERIKA KUNST

Tishan Hsu. «Bumper to Bumper» (1987)

Tänase päeva kunstnik, töötades kõikvõimalikes stiilides, võib ekspluateerida kõiki nende väikesi hüvesid ja alati apelleerida kõrgkultuuri teooria loodud legitiimsusele. Iga stiililelementi, geomeetrisest kujundist kõige juhuslikuma ja spontaansemani, võib võtta kui teadlikku vihjet nende elementide apriorsele esinemisele kunstiprotsessis. Kui säravad tarbeasjad sisalduvad installatsioonides ja skulptuurides, on sellelegi leitud valitseva kunstiteadusliku keele poolt alibi: ärge muretsege sellepärast, kuidas nende asjade ilu paistab väljaspool asetsevatele ebakultuursetele kodanikele, siin nad eksisteerivad kui sümbolid, kui abstraktsioonid, mida nimetatakse «replica», «tarbevorm» või «allasurutud iha» (Thomas Crow).

Need postmodernse kunsti algtoedemused leiavad taas kordamist ka kaheksakümnendate teise poole Ameerika Ühendriikide kunsti kajastava näituse kataloogi Thomas Crow' kirjutatud eessõnas. Kas midagi ei ole siis kunstis uut? Bostoni Institute of Contemporary Art

ja Museum of Fine Arts, kelle esindajad on näituse koostanud, arvavad siiski, et nad on leidnud selle, mis kajastab niimelt seda ajahetke kunstis ning sisaldab ka selgelt rahvuslikku alget. Näitus avati Bostonis 1988. a. septembris, oli seejärel näha mitmes paigas Euroopas, viimasena Helsingi Ateneumis (kogu algekspositsioon pole ringreisi lõpuni vastu pidanud), kus ta jääb lahti 4. märtsini.

Võimendunud (võimendatud?) on kunstniku seos ümbritseva maailmaga. Aines võetakse omast keskkonnast, seda kommenteeritakse, kritiseeritakse, selle üle ironiseeritakse. Ning kui land-art'i kunstnik Mag Webster usub oma suurepärases minimalistlikus mullahunnikus kajastuvat jahedat intellektuaalsust, iseloomustab see ehk loomisprotsessi (kunstnik loob iga konkreetse ruumi jaoks uue ainukordse teose), mitte aga lõpptulemust, kus valge steriilne ruum ja nii lõhna, struktuuri kui ka värviga mõjuv turbamullaruut annavad vaatajale võimaluse erilaadilisteks mõ-

tisklusteks meie suhtest algloodusega.

Iroonilisuse musternäidiseks on Jeff Kooni toodang.

«Louis (XIV)» on roostevas terasest objekt, millel on suur tähendus minu plastilises loomingus, sest ta defineerib minu lääne kunsti panoraamvaate ühte lõpp-punkti. Üheks pooleks oleks Louis ikui selle sümbol, mis saab siis, kui kunst on monarhi kätes, kuidas ta muutub dekoratiivseks ja aitab masse viia poliitilise kontrolli alla. Teisel pool seisab «küülik», kes sümboliseerib masside maitset; kui anda kunst massidele, siis peegeldab ta lõpuks masside ego't ja ka see kunst muutub dekoratsiooni.

Helsingis oli väljas vaid Kooni massikunsti näidiseid. Tema portselanist maod — justkui kirevasse kilepakendisse aetud lipsukeste ja tutidega maotus (või muinasjutulisus!) — on korraga kits, selle kommentaar ja kriitika.

Otsest ühiskonnakriitilist joont on Connie Hatchi ja Lorna Simpsoni töödes. C. Hatchi enda seletus oma töesti mõjuvate, vaatajat nii psüühiliselt kui ka füüsiliselt haaravale tööle: «Sunnitud kaduma: Viisuaalse ebaõigluse väljapanek» on portreeinstallatsioon tuntud, vähemtuntud ja anonüümsetest inimestest. Iga portree kujuneb suurest mustvalgest slaidist, mis on pandud akrüültraamide vahele ja paigutatud seinaga 45-kraadise nurga alla. Seinale moodustub moondunud vari, mis on üht-aegu koomiline ja võigas. Legend või lühibiograafia igast kujutatust avab minu allikad, et uurida iga portreed nagu vahendatud dokumenti. See informatsioon sarnaneb ametliku toimikuga, mis sisaldab subjekti nime, sündi ja rahvust, foto autorit ja esmaavaldamise allikat, surma või kus on isikut viimati nähtud ja mis asjaoludel. Kadunu all ma ei mõtle ainult jäljetult kadunud, kaasa on arvatud ka nende inimeste «esindajad», kelle ei ole lubatud avaldada end oma normaalsetes eluvormides, keda on saadetud eksili, vang, sunnitud vaikima jõu või hirmutunde abil. Minu versioonid nende eksistentsi lõppemise taustal modelleeruvad meediaallika kirjalikust stiilist ja ametlikust toonist. See varieerub «People'i» klatšivestlusest «Amnesty Internationale'i» süngete reportaažideni.

Mustanahaline Lorna Simpson uurib foto vahendusel inimkeha, selle stereotüüpset ühetähenduslikke poose, soenguid, mis reedavad kandjast palju. Üldse on kogu näituse töödes selgelt nähtava televisioonivideo mõju, palju on töödes kasutatud fotot.

Traditsioonilisemate moodsa maalikunsti esindajatena esinevad Ross Bleckner ja Peter Halley. Blecknerit huvitab värv, valgusefektid, atmosfäär ja avakosmos. See nii-öeldud

realistlik abstraktsionism, mille puhul maksimaalselt on vaja lugeda töö allkirja, et tajuda selle aluseks olnud. Maalides on säilinud maallilisus ja värvide harmoonia, kuid näituse kontekstis ei lähenda see neid vaatajale, nad tunduvad pigem eraldiseisvad, isegi mittesobivad. Ka neis on osa ameerika elulaadi — spiritismi, lendavate objektide ja täheteaduse usku.

Halley' 1987. a. maalid on tollastes moekates neonvärvides suurte geomeetriseliste pindadega tööd. Esseisti-kunstifilosoofina ei ole ka Halley suutnud vastu panna kiusatusele selgitada oma töid pikalt ja paljutähenduslikult. Seletuse võis muidugi lugemata jätta ja nautida tööde ilu.

Ei eeldata enam, et kunst ise räägiks enese eest, et ainult visuaalsest kujundist piisaks kunstilise elumuse saavutamiseks ning sisu edasiandmiseks. Kunstiteose autori eeldatud mõtte avab alles sellega ühenduses olev seletav tekst, sageli teose osana, selle all või ka eraldi.

Osadest teostest on ka selgitusi lugemata võimalik saada tugev kunstielamus. Näiteks tühjade prilliraamidega kaetud seinad ja kolarite kastid juhtmed (Stephen Prina «Single nr. 1 Billboard Hot 100 Singles Chart nädalaks kuni 23. jaan. 1988») moodustasid üllatavalt puhta ja elava geomeetriselise kompositsiooni. Või Tim Ebneri alusele kinnitatud paneelidest dekoratiivsed tööd, mis jäitavad mulje plasti viidud heatahtlikust pilast E. Kelley' jt. aadressil, olles nende loomingu väikekoodanlikum versioon läikivast, ilusasti poleeritud ja piisavalt kallist materjalist.

Esinejaid oli kokku 26, esitatud performance'i Karen Finleyt ei õnnestunud näha.

Esmavaatlusel tekitas näitus väga vastakaid muljeid, kunsti piirialade katsetamiste ihalu-sest kuni selle ammukorratud mõtteni jõudmiseni, et osa asju on kunst seepärast, et teatud hulk inimesi on kokku leppinud, et see on kunst. Näituse ülevaatamisel süvenes mõte, et kuigi me räägime, et meil tehakse igasugust kunsti ja kõik on lubatud, on see, millega me tegeleme, siiski tühiselt väike osa kunsti kõigest võimalustest.

Lõpuks küsimus Peter Halley'le. Mida te tajute rõhuvaima murena kunstis praeguse hetkel?

Üks 1980. lõpupoole suur reaalsus on AIDS-i põhjustatud kannatus ja tragöödia. Ma olen enam mõjustatud sellest inimesena kui tööde kaudu, mida ma loon /—/ Teine asi, mis mind murelikuks teeb, on Andy Warholi surm. Keegi rääkis, kuivõrd seisev oli sotsiaalne elu enne Warholi New Yorgis. Ta raputas kõik ühe hooga üles. Ma olen mures New Yorgi majanduse pärast post-Warholi ajastul. Kes veel tahab siia tulla?»

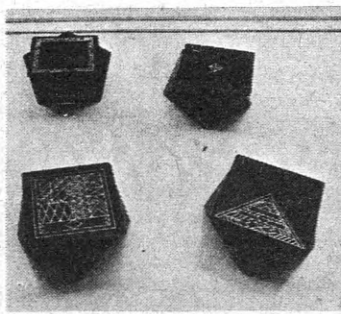
LEILA ANUPÖLD

DRAAKONI GALERIIS

praegu eksponeeritud TIJU TULEVI nahkehistöö näitus-müük reklaami küll ei vaja ja nende albumite, karpide, märkmike ja lauaplokkide omanikke võib siiralt õnnitleda, sest nad on teinud hea osu. Kallis. Muidugi. Siin toimib — ja õnneks õigesti — ameeriklastelt pärit ütlus: mida maksad, seda saad.

Olgu terminiga «tarbekunst» kuidas on, kuid siin on nähtus olemas selle mõiste parimas

Tiju Tulev. Karbid (1989)

tähenduses ja esituses, seda nii teostuses, otstarbes kui ka traditsioonis ja novaatorluses. See on küll müüginäitus, kuid

mööndust komertsile ei märka — tegemist on eelkõige oma käekirja arengu ja oma võtete esitlemisega. Elegantsed taskalik art-deco ja soliidset vormistatud siselehed perekonna kroonikaalbumites, ekspressiivne kulla- ja hõbedalend mustadel märkmikukaanel, praeguse rahvusromantilisest tundeõhustiku märgikiri karpidel. Uudsel mõjub tarbe-kaubas labaseks kulutatud klišeetrükk — ja mis nippe veel selle saapasäärnahaga on tehtud, ei oska ilma erialakonsultandita öelda. Kuid igal võttel on oma põhjendus ning kõik need on ka esteetilise ja kunstipärase terviku teenistu-

ses, oma käekirja teenistuses. Ja jälle tahaks öhata, et mis veel siis oleks, kui oleks piisavalt kvaliteetseid materjale, kui oleks... jne.

Aga elame veel!

TIINA KÄESEL

ALMANAHH «KUNST»
PALUB VABANDUST:

eksitav viga on sattunud nr. 73/1: pildil 77 on tegelikult Rein Metsa ehted.

Ka pole nr. 74/2 fotoaasta-preemiade artikkel anonüümne — autor on Peeter Toomming.

Kui mullu suvel «Estonia» ballett naasis Itaalia-reisilt, jätkusid KAIE KÖRBIL seal esinemised Gordejevi-trupi koosseisus; tolle koostöö katkestas kaheks kuuks sõit Ameerikasse kümneliikmelise seltskonnaga, keda reklaamiti — Maksimova & Vassiljev Superstars of the Bolshoi & Company. Huvitav märkida, et kohe pärast kaht maailma-kuulsust loeme nime KAYE KYRB. Lisaks Suure Teatri tantsijad, leedulanna Iolanta Valeikayte ja lätlastest tantsija Aivar Leimanis. Suur maa läbiti risti-põiki (El Paso, Atlanta, Colorado Springs, Denver, Youngstown, New Orleans, Las Vegas, Texas jt.), gastrolli lõpul veel põige Mehikosse — kokku 24 kontserti. Seejärel taasühinemine Gordejevi ligi neljakümneliikmelise trupiga, mida reklaamiti kui Stars of the Soviet Ballet (Hamburg, Bremerhaven, Braunschweig, Stuttgart, Bayreuth, Nürnberg, Frankfurt, München, Kassel, Essen, Düsseldorf — et nimetada mõned linnad). Saksamaa Liitvabariigis anti 48 etendust, seejärel lend Araabiamaadesse.

Jutuajamine leidis aset pärast Kai Kõrbi esimest treeningtundi üle hulga aja taas «Estonias».

Ei ole vist veel sellesse maailma tagasi jõudnud. Saabudes magasin küll terve päeva kodus maha. Olime ju 24 tundi tagasi-teel, vahetus 4 lennukit — Omaanist Emiraatidesse, läbi Kuveidi ja Kuproose Moskvasse. Enese vormishoidmiseks oli Ameerikas raskusi. Mõnigi kord tuli leppida hotelliga (pehme põrandakatel). Hea, kui said teha harjutused stange juures. Reisi lõpu-poolle oli isegi treeninguvabu päevi. Kui tulin Euroopasse tagasi, olin enda arust küllaltki vormist väljas, aga Saksamaal Gordejevi trupi etendused juba käisid. Vastutulelik trupijuht mõistis mind, pealegi olid treeningtingimused paremad. Tegime lavalt tööd enne etendust. Gordejev teeb korraliku tunni kuni suurte hüpeteni välja. Olles tru-

On ju meiegi publik saanud osa lombitaguste pillimeeste koosmängu kunstist, tõi küll, siiani oli tegu koolipoiste või tudengitega. Et kahe superriigi relvakandjate muusikatorudki üpris ühes toonis võivad kõlada, sai allakirjutanule selgeks küünlakuisest Moskvast USA Merejalaväe ehk «The President's Own» orkestrit kuulates. Et siinmail Ühendriikide parimatest puhkpilliorkestritest ettekujutus puudub, täitku alljärgnevad kirjaread seda lünka.

Kui Inglise laevastiku puhkpilliorkestrite loomise ajaks on aasta 1664, siis USA merejalavägi loodi alles 1798. a. ja samasse aastasse kuulub ka orkestri sünn. Seega on merejalaväe orkester Ameerika Ühendriikide vanim muusikakollektiiv ja ainuke, kelle põhikohustuseks on mängida USA presidendile. Kuna vastloodud orkestri mäng tollasele presidendile J. Adamsile ja asepresident J. Jeffersonile meeldis, saabus peagi kutse mängida Valges Majas. Ja alates J. Jeffersoni presidendiametisse astumisest 1801. a. on orkester kandnud hoolt kõigi USA presidendide ametisseastumise tseremooniade muusikalise külje eest. Ka kõigil muudel tähtsamatel puhkudel — olgu see G. Washingtoni ausamba nurgakivi panek (1848) või Vabaduse ausamba avamine (1886) — on Merejalaväe orkester muistseerinud. Meilgi marsikuningana tuntud John Philip Sousa seisis orkestri teenistuses nõudunud «sajandi lõpu» ümnendil ka tema loodu lei-

pi täht, on ta fantastilises vormis, andunud oma tööle. Vassiljev nõuab vähem, aga eks ta ole ka vanem, pealegi teist tüüpi inimene.

Küsisin, kuidas lood balletituhvlitega, kas koogu varu kaasa?

Ikka kaasas. Ameerikas oma varu ja Saksamaal ootasid tellitud tuhvleid mind juba ees. Proovisin muidugi ka sealset tantsu-jalatseid. Neid kingiti meile. Mul on isegi Anna Pavlova liistu järgi tehtud tuhvleid. Harjumatul Nad on kergemad kui Moskvast valmistatud kingad. Võtab hulk aega, et nendega harjuda!

Olen küllalt palju olnud välisesinemistel. See Ameerika-reis oli aga üle kõige. Fantastiline maa. Esimene sõit, kus väga palju sai näha (nende balletti siiski mittel), muuseas fragmente Andrew Lloyd Webberi «Fantoomist», põnevaid show'sid, maad ennast. Impressaario andis trupi käsutusse lennuki, see muutis liikumise ladusaks.

Publikust. Huvitatakse klassikast. Näib, et pinget pakub just väline vorm: fueteed, suured tõsted. Lühirika näib neid vähem köitvat. Seetõttu tuli mõnevõrra muuta esialgu plaanis olnud «Nostalgilist süiti» (Tšaikovski, Rahmaninovi, Skrjabini jt. muusika). Nii on mõistetav, miks minu Kleopatra (esitasin sama varianti, mis konkurssidel) sai neile avastuseks. Imestati, et sealt Venemaalt tuleb nii põnev kaas-aegne tants ja eesti balerin Tallinnast seda nii kaasakiskuvalt interpreteerib. Kriitika oli väga

PRIIMABALERIIN TAGASI

AMEERIKA, EUROOPA JA LÄHIS-IDA TURNEELT

soosiv. Huvitav ja meeleolukas oli ka Vassiljevi lavastus Piazzola muusikale «Fragments of a Life» («Tango»). Seda tantsisime kontserdi viimases osas nelja paariga — igal seal oma soolo. Minul partneriks Sergei Solovjov. Kontserdi keskmine osa oli tavaline divertissement («Don Quijote», «Luikede järv» jt.), sekka mõned Vassiljevi enda sead. Mulle on muidugi südame-lähedasem etenduste tantsimine, sellest ei loobu ma kunagi. Ainult pas de deux'id ja variatsioonid tantsides ma ei tunne ennast päris balerinina. Seetõttu oligi Saksamaa programm vastuvõetav (kuigi «Tangotki» käsitlesin etendusena ja fragment «Antoniusest ja Kleopatrast» oli

palju rohkem kui vaid variatsioon): esitasime «Don Quijote» lühendatud variandi, kus minu partneriks Gordejev ise (suurte kogemustega, nagu ta on, saavutasime ruttu kontakti). Veel oli kavas «Giselle'i» teine vaatus, mis vahetus «Luikede järve» fragmendiga. Iga päev tantsisin «Kleopatrast» (partner Aleksandr Filipenko). Oli tugev pinget. Kui polnud tööd, sõitsime ühest linnast teise. Korduvalt kujunes nii, et pärast pikka sõitu kohe uues linnas lavale. Vaba aega sai jõulude ajal ning uuel aastal. Nii ei näinud siingi tantsuteatrit ja põhilised elamused korjasin muuseumides. Saksa publik? Nemaadki tahavad just klassikalist balletti, aga — kummaline küll — ei armasta «Giselle'i». Impressaario ütles, et mitmedki olid talle büroosse helistanud ja küsinud, et miks te ikka veel lavale seda surnuade näitate. Kas midagi helgemat pole? Eelarvamus, aga lavalt võtsid nad «Giselle'i» vaimustunult vastu. Etenduste korraldaja kiitis meid aasta parimaks gastrollitruupiks (lisaks põhikoosseisule soliste veel Novosibirskist, Krasnojarskist jm.). Ta kavatseb, nüüd juba kolmeks kuuks, Gordejevi trupi uuesti külla kutsuda.

Kõikide sõitude hulgas on see minu ulatuslikem kontserdireis. Olen ausalt öeldes väsinud. Mitte füüsiliselt — hakkas «Estonias» tööle suure rõõmuga —, aga vaimne väsimus on tohutu. See muljete laviin! Minu ümber armsaid inimesi, aga... Elasin Gordejevile ja tema abikaasale kaasa. Trupijuht pidi ju seda

seltskonda kogu aeg ohjes hoidma. Ega see iga kord nii kerge olnudki. Lähis-Ida sõitsime juba ilma mõne ärplejata. Sõitis vähendatud koosseis, mis tingis repertuaarimuutuse. Lülitasin oma kassa Fokini «Sureva luige», romantilisest balletist jäi vaid «Giselle'i» Adagio, õppisin ära veel Petipa «Gioconda». Need olid galakontserdilaadsed esinemised Araabia Ohendimaraatides jm.

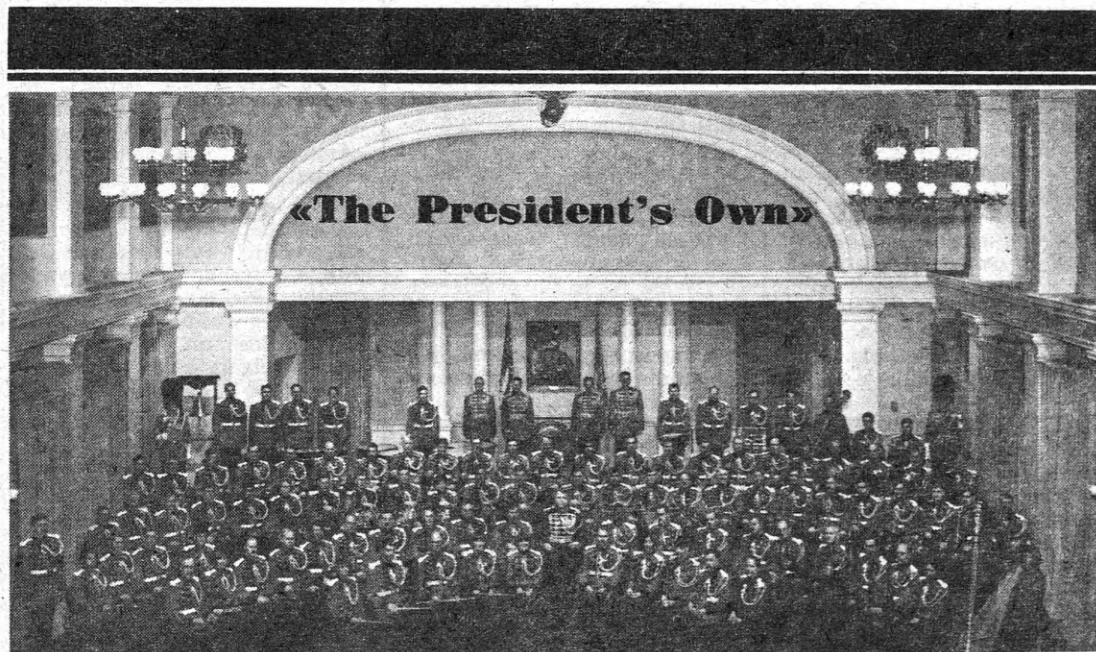
Pärisin ka põnevate kohtumiste järele.

Ameerikas eestlastega küll kokkupuuteid polnud. Nime Kaye Kyrb taga ei oska ilmselt keegi aimata «Estonia» baleriini, kuigi see tutvustavates brošüürides oli märgitud. Ajalehedki olid Baltikumist pärit tantsijad esile tõstnud. Meeldiv kohtumine leidis aga aset balletihuvilistega, kellele andsin treeningtundi. Euroopas kohtusin küll paljude foredate inimestega. Tulid päris võrad oma pärimistega. Muidugi sain kokku oma vennaga.

Mis puudutab honorari, siis «Goskontsert» nõuab endistviisi 80% ning ei taha selle juures veel oma kohustusi ausalt täita. Ameerika-sõit sai selles mõttes mõnevõrra parem, see käis Teatriliidu kaudu.

Kuigi «Estonia» tantsimised tulevad alles nüüd, arvan, et seda minu käesolevat hooaega ei saa kuidagi kaotatud hooajaks nimetada. Kindlustasin oma tantsutehnikat baasi, avardasin repertuaari, silmaring laienes, tuli juurde enesekindlust. Seda pole ju vähe! «Estonia» balletis toimuvad praegu mingid kulisside-tagused profsessid — isegi hea, et ma ei pidanud olema kõige selle keskel. See on vedamine! Ees on minu loomingukoht, räägitakse «Uinuvast kaunitarist», Vassiljev ja Maksimova kõnele- sid lühiajalistest Prantsusmaa ja Itaalia sõitudest. On tehtud ahvatlevaid pakumisi, aga ma ei kujuta ette, et kodupublikule tantsimisest loobuksin. Külalis- ja koduetendusi peab vaid hoolikalt koordineerima!

Kaye Kyrbi jutu märkis üles HEINO AASSALU

dis õige varsti tee T. Edisoni äsjaleitud fonograafi rullidele. Käesoleva sajandi 20. aastail sai publik neid mehi kuulda raadiolainetel ja alles 1950. aastate keskel tuli raadioesinemistest loobuda suure töökoormuse tõttu. Sest mängida üle 600 korra aastas, seda on tõesti palju. Kuid ega orkester alati täies koosseisus mängi. 143 mehest, kellest paljud valdavalt mitut pilli, saab moodustada nii kontsertansambleid kui marsibände, kammerorkestrit ja ka keelpilliansambleid. Aga ka tantsukapelle ja diksiländansambleid, ei puudu ka laulusolist ja pianist. Traditsiooniks on saanud orkestri igasügisised sõidud teistesse osariikidesse ja 1985. a. alates ka välisriikidesse — Hollandisse ja Iirimaaale. Ka teenindav

personal — noodikoguhoidjad, helitehnikud, pilliparandajad ning bürooinimesed — on valitud muusikainimestest.

Nende praegune — orkestri ajaloos 25. dirigent — kolonel John Bourgeois on orkestri ette tõusnud kollektiivi hulgast. Oppinud metsasarve New Orleans'i Ülikoolis, mänginud kohalikus sümfoonia- ja ooperiorkestrites, samast pärinevad ka tema kogemused lavamuusika juhatamisel. 1958. a. on J. Bourgeois pillimehena presidendiori kestris, kus peagi avanevad tema ande eri tahud nii dirigendi, arranžeerija kui ka diktori ja raadiosaadete autorina. 1979. a. seisab ta dirigendipuldis, olles ühtlasi Valge Maja muusikaline nõunik.

Kahe viimase USA presidendi (Reagani ja Bushi) ametisseastumise tseremoonial oli ta muusikajuhiks, samuti aitas orkestriga sisustada M. Gorbatsõvi USA visiidi pidulikke hetki. J. Bourgeois on ka J. F. Sousa fondi asepresident ja 1981. a. loodud rahvusvahelise Sousa-nimelise Muusikagümnaasiumi orkestri juht. Sageli kutsutakse teda juhatama USA osariikide ja koolinoorte ühendorkestreid. Teenete eest direktori ja raadiosaadete aukolledžite ja ülikoolide puhkpilliorkestrite arendamisel anti J. Bourgeois'le 1987. a. rahvuslik mälestusmedal.

Moskvast esineti 60-mehelise koosseisuga Armees Keskteatris, Kesktelevisioonis (kui ka Tšaikovski-nimelises kontserdisaalis, seljataga on nüüd ka esinemised Kiievis, Lvovis ja Leningradis. Kuuldust jättis sügavaima mulje J. S. Bach'i Toccata, Adagio ja Fuuga C-duur, põnevad olid ka J. Branne Variatsioonid Paganini teemal. Huvitavalt mängiti Gershwin'i «Rapsody in Blue», solistik orkestri pianist J. Legg. Tõsi küll, oli tunda, et mehel kergemad rütmid rohkem veres. Põnev oli läbilõige meil tundmatust Rodgersi muusikalist «Karussell», solistik M. Ryan. Virtuosselt esitati avamäng M. Glinka ooperile «Ruslan ja Ludmilla». Muidugi olid kavas aukohal J. P. Sousa marsid. Ideaalne häälestus, intonatsiooniselgus, faktuuri läbipaistvus, lai dünaamiline skaala, aga ka laulvus ja diskreetsus iseloomustasid kuul-dut. Seda, et nende pillimehed oskavad ka laulda ja meeldivalt laulda, tõestasid külalised lisapalana kõlanud «Õhtutega Moskva lähistel», see pani saali lausa rõkkama. Forsseerimist mängus tabas kõrv vaid siis, kui peaaegu kõik Moskva sõjaväe-orkestrite mehed Tšaikovski avamängu «1812» ettekandeks end koos ameeriklastega nii lavale kui ka saalitreppidele seadsid.

UVE UUSTALU

Moskvas kahe nädala eest lõppenud Sergei Rahmaninovi nimelise II üleilulise pianiste konkursi taset võib pidada nii kõrgeks, et selle initsiaator — Moskva konservatoorium — tahab juba aastal 1993 (s.o. 120 aastat Rahmaninovi sündist ja 50 surmast) konkursi ümber nimetada rahvusvaheliseks.

Tänavuse võistluse reglemendi järgi lubati osavõtjaks pianiste sünniaastaga 1954—1972: andekate 17—18-aastaste muusikakoolide lõpetajate kõrval jõudis laureaadi tiitlini ka 35-ne, kes I Rahmaninovi konkursil (1983. a.) pidi leppima eriauhinnaga. (Muuseum, teistkordseid mängijaid oli koguni 6!) Dokumendid saatsid 60, loosima tuli 39, aga tegelikult esines 35 pianisti. Geograafiliselt oli osavõtt kitsas: liiduvabariikidest vaid Armeenia, Usbeki ja Valgevene 1 ning Ukraina 5 osalejaga, Leningrad ja Gorki — 3, Moskva — 16. Teise vooru said 17 mängijat ning finaali — 8.

Monograafilise konkursi 3-vooruline kava sisaldas neli etteastet: 1) I voorus 2 prelüüdi, 2 etüüd-piiti, kas Polka või Mendelssohn-Rahmaninovi Scherzo muusikast Shakespeare'i komöödiat «Suveöö unenägu» ning Variatsioonid kas Corelli või Chopini teemale; 2) II voorus Pala op. 3 või 10, Muusikaline moment ja transkriptsioon ning Sonaat b-moll; 3) III vooru teises pooles 4 romanssi sopranile ning kas Sonaat tšellole ja klaverile (I—II ehk III—IV osa) või «Eleegilise trio» I osa; 4) III voorus üks klaverikontsertidest või «Rapsodia Paganini teemale». Tõepoolest, väga nõudlik ja laiahaardeline kava. Ansambli osa II voorus oli enamikul nõrgem, aga juhtus isegi nii, et mõni kogemustega mängija (näiteks kammeransambli õppejõud) jäi trios alla noortele.

Võistlejate kavades esines kordusi ohtu. Alguks tekkis lausa sportlik hvi, mis küljest üks on teisest etem, kuid 33 korda Corelli-variatsioonid kuulata oli juba liiga! Vahelduv publik ei saanud katsumuse osaliseks, aga žüriiliikmena tuli kuulata ka 30 Polkat. Veelgi riskantsem — Scherzo — valisid ainult viis pianisti, ükski esitusest polnud «ehtne, briljant». Allakirjutatule võluvaim Polka kõlas Lvovi konservatooriumi III kursuse üliõpilase Etella Tšupriku ettekandest, mis nõtkes rütm ja rütmidega pani kaasa elama. See on isiksuse lavaline kiirgus, mida ei saa ei õpetada ega aastatega omandada.

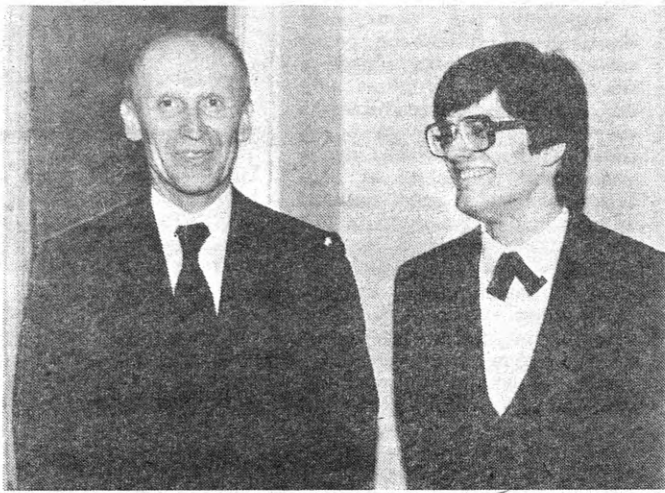
Tšuprik, paljude lemmik I voorus, mängis tõelise loomingu lähenedisega ligi pooltunnised «Variatsioonid Chopini teemale». Haruldane on pianisti klaverimänguoskust,

Üks hiljutisi sümfoonia-kontserte (15. veebruaril) andis jälle aimu põhjanaabrite muusikast ja muusikutest. Lisaks veel Taani helilooja C. Nielsen 4. sümfoonia kontserdi lõpetamas.

Dirigent **ARI RASILAINEN** juhatab **ERSO**-ga kontserdi avapalaks **Sibeluse «Finlandia»**. Teos, mida meilgi kõik teavad, ei kõla enam eriti sageli. Saanud 1899. a. esiettekandega Soome patriotismi ja vabadusvõitluse sümbolhelindiks venestamise julma surve vastu, on see tänapäeva vabas Soomes pelgalt ajalooline pilt (milleks algselt loodudki), mil nüüdseks küll kogu maailmas soome muusika visiitkaardi maine. Meile on see küllap veel praegugi innustavaks eeskujuks meie samastes pürgimustes. Või oligi see Soome dirigendi ajalooline paralleeltõmme nende toonaste ja meie praeguste olukordade seosele? Neile tollal ehk traagilisemgi, sest teose-ettekandmine oli saandivahetuse Soomes (Venemaal, Eestis) ilmselge vabaduseidee levitajana keelatud. Sellele vaatamata mängiti «Finlandia» (valvsate ideoloogide petmiseks teise nimega) ikkagi — «Impromptu» nime all toimus teose esmaesitus Tallinnas autori enda juhatusel 1903. a.

Võib vaid oletada, et küllap ka siis esitati «Finlandia» lõpus kõlav hümnilik teema laialt ja ülevalt. Nii on seda ikka harjutud kuulma erinevate dirigentide tõlgenduses ka hilisematel aegadel. Ari Ra-

Uudiseid Rahmaninovi-nim. konkursilt

A. Rachmaninoff-Conus ja A. Mordassov.

mis oleks nagu sündimisega kaasa antud. Kahjuks ei olnud tal II voorus nii head lavavormi, ent finaalis mängitud ainus III klaverikontsert jättis suure elumuse. Peab ütleva, et erakordselt talendikas Etella Tšuprik, kes ei ole ehk tunda saanud temale vajaliku pedagoogikalt, väärinuks siiski kõrgemat kui III preemiat.

Algusest lõpuni oli võistluse favoriit Novosibirski muusikakooli lõpetaja **Anton Mordassov**, kes ületas kindlalt kõiki konkurente. Ta on oma vanuse kohta (jaanuaris täitis 18) suurepäraselt arenenud ja arendatud noormees: ei torma muusikas uisapäisa, oskab aega võtta, mõelda ja ette näha, olles seejuures väga emotsionaalne. Pianism on tal samuti laitmatu, võib-olla küsitavad on ainult mõned pedaalid. Hämmastav, kuidas see noormees pani trios enda järel liikuma staažikad keelpillimängijad! Mordassov sai peale muude auhindade ka üleilulise muusikaühingu rahalise preemia II vooru parima ansamblistina. III voorus mängis

ta «Rapsodia Paganini teemale», mis lõppkontserdil veelgi tõusujoones läks. Finaalis kõlas sama Rapsodia Moskva konservatooriumi diplomandi **Ilja Itini** esituses ja jäi muidugi eelmise varju, kindlustades siiski II preemia. Itin näitas end parimast küljest I voorus. Talle on omane muusikat pingestada maksimaalselt, kuid igale poole see ei sobi. Ülespuhutud tundelisus väsitab pikapeale nii kuulajaid kui mängijaid, mille üheks näiteks võib tuua värse laureaadi ebaõnnestunud esinemine Sonaadiga b-moll lõppkontserdil.

II preemia pälvis samuti konkursi finaali «pesamuna» (I voorus osales üks nooremgi) — aprillist kaheksateistkümnene **Nikolai Luganski**, Moskva konservatooriumi juures asuva muusikakeskkooli lõpetaja, kes võitis juba 15-aastaselt Bachi-konkursil Leipzgis II preemia. Poiss on kahtlemata väga andekas ja perspektiiviga, ent Rahmaninovi jaoks infantiline. Neljal korral esitatud II klaverikontsert ei rahuldanud ka tema ettekandes.

Jäeb veel ära märkida Gorki konservatooriumi kammeransambli ja osaliselt ka eriklaveri õppejõu **Olga Lõsova** esinemine konkursil, kes näitas tõsist muusikupalet ning pianistlikku haaret ja jagas konkursi III preemiat. Kavast parim oli IV klaverikontsert, mis talle haruldaselt sobis. Tänu süvenenud muusiteerimisele sai Lõsova publiku preemia.

Rahmaninovi muuseumi esindajad Ivanovkast andsid 2 preemiat: **Nikolai Luganskile** kui noorimale finalistile ning tema klassikaaslele **Evelina Vorontsovale** I voorus esitatud prelüüdi ja etüüdpildide eest.

Zürri andis **Anton Mordassovile** soovitusel osaleda eelolevas Tšaikovski-nimelises rahvusvahelises konkursis.

Elevust tekitas laureaate lõppkontserdil Moskva konservatooriumi Suures saalis rahaliste preemiate kätteandmine. Reglemendi kohaselt väljakuulutatud kultuuriministeeriumi preemiad vastavalt 300, 200 ja 100 rubla kutsusid publikus esile naerupuhangu, mis ootamatult kasvas üle suureks aplausiks, kui teatati Van Cliburni fondi annetusest Moskva konservatooriumile II Rahmaninovi konkursi laureaate premeerimiseks vastavalt 1200, 1000 ja 750 rubla (s.o. Cliburni mulluste Moskva-kontsertide honorar).

Meeldivaks üllatuseks III voorust peale on Rahmaninovi lapselapse **Alexandre Rachmaninoff-Conus'** saabumine vanaisa sünnimaale. Ta tegi oma otsuse žüriist sõltumata, premeerides väljavalitud lemmikut 1000 dollariga. Selgus, et arvukas žürii ei eksinudki esikohaga! Veel oli uudiseks härra Conus' soov organiseerida Šveitsis vanaisa villas **Senaris** (lüh. Sergei ja Natalia Rahmaninov) vene muusika festival 1991. a. suvel, kus osaleks vene orkester solistidega. Üks kontsertidest oleks selle konkursi laureaate pärralt. Head õnne talle nendel tülilikel läbirääkimistel Moskvas, sest barjääride ületamisega avaneb ju noortele talentidele tee maailma.

ADA KUUSEOKS

see küll nii modernne kui meie Pärdi «Pro et contra» enam-vähem samast ajast, milles põhirõhk avangardistlikel võtetel.

Seda, mida **Kokkose** kontsert pakub ühele mehele, võimaldab **Nielsen 4. sümfoonia** («Kustumatu», 1916) kogu orkestrile, küll rühmiti, küll tutti-mängus.

Nielsen postromantismist võrsunud laia teemade arendusega ja värvika orkestrikäsitletusega sümfoonia on kõik kogu ilus muusika, mis annab eri pillirühmadele muusiteerimiseks häid eneseteostuse võimalusi. Eriti nauditav oli meie orkestri puupillide ansambel. **ERSO** mängis sedapuhku üldse ennast kokkuvõtvalt ja küllap tingis seda ka külaliste innustav eeskuj. Rohkem vajakajäämisi oli va-segrupi ja kontrabasside mängus kontserdi esimese poole teostes. **Nielsen** sümfoonia laabus kõik. **Nielsen** sümfoonia on üldse väga tervikliku arendusega värvikad teosed, mistõttu jääb vaid imestada, miks meil neid nii vähe mängitud on.

MÄRT KRAAV
P. S. Selle ilusa muusikaõhtu kuulajaskond «Estonia» kontserdisaalis oleks võinud küll hulga arvukam olla. Ehk jäid paljud lootma TV-saatekavas väljakuulutatud kontserdisalvestusele, milleks ka külalised nõusoleku andsid (sealjuures tasuta!). Näib aga, et tõsiselt eesti mehed ja naised ETV-s tasuta asju ei hinda ja võtet ei toimunud. Miks?

KONTSERDISAALIS

silainen oli tempodega tükki maad tõttikum. Kas oli see «Finlandia» hümnilõigu tõlgendamise uus mall Soomes või dirigendi enda subjektiivne nägemus?

Dirigendipoolset rabeledust oli tunda ka **J. Kokkose Tšellokontserdi** alguses, kuid peagi saavutati teose isegi pisut romantiline põhitonaalsus ja seda tänu eeskätt solist **MARTTI ROUSI** hiilgavale mängule. Nii puhast intonatsiooni ka kõige virtuossemates lõikudes ja nii head tooniandmist sealjuures pole siinmail vist enam **Mstislav Rostropovi**ti aegadest kuulnud. Tundub, et Soomes on vähemalt kaks in-

terpreediala, milles kuulatakse maailma tippklassi: lauljate kõrval kindlasti ka tšellistid.

Dirigentide kohta saab seda vahest vähem öelda, kui silmas pidada viimatikuuldut. **Ari Rasilainen** ei ole emotsionaalne žestimees, küll aga tõsine soome töömees, kes ei jätta midagi tegemata, mis ettekande huvides vajalik. Puudu jääb aga see sõnulehetamatu fluidum, mis kapellmeistrist suure dirigendi teeb.

Joonas Kokkose Tšellokontsert (1969) näib tšellistidele üsna tänuväärne teos, mis la-seb kõiki mänguvõtteid lahedalt kasutada. Seetõttu pole

«Viini solistid» — flöötist Rudolf Gindihumer, trompetist Gottfried Gindihumer, trombonist Helmut Askerl ning pianist Roland Batik — esitasid oma vaheldusrikka kava 13. veebruaril Tallinnas (pildil) ning järgmisel õhtul Tartus.

«SCRIPTA MUSICALIA»

EHK «MUUSIKALEHT»

SCRIPTA

MUSICALIA

Esireas vasakult Helena Eensaar, Jaanika Päll, ja Rummel, teises reas Mart Jaanson, Andrus Kallastu, Mart Vainu ja Marko Lõhmus.

«Meil on seljataga ligi sada aastat rahvusliku professionaalse muusika arengut» (**Andrus Kallastu** avasõnast) ja viiekümneaastane auk spetsiaalses muusikalases kirjasõnas. Seda viimast püüabki täita eelmisel nädalal trükitud tulnud uus ajaleht-ajakiri «Scripta Musicalia». On tõsi, et nendel aastatel on muusikast ja muusikutest kirjutatud küll kultuurilehe, küll «Teater. Muusika. Kino» ning «Kultuuri ja Elu» veergudel, kuid oma ajalehte pole muusikatel olnud. Nüüd on kirjasõna avaldamisega taas pisut lähedam ning initsiatiivi haarasid Tallinna Konservatooriumi üliõpilased ja töötajad. Seitsmeliikmelisele toimetusele on abiks ka Eestis tuntud muusikateadlastest ja -ajaloolastest koosnev nõunike kogu.

Mis on «Scripta Musicalia»? Ajaleheks võib teda nimetada niipalju, kuipalju avaldab ta hetkel aktuaalset materjali, arutleb oma veergudel praegustest probleemidest, teeb päevakajalist reklaami jne. Kuna aga umbes pool esimesest osast on mahuks hakkaks «Scripta Musicalia» ilmutama fundamentealsemat laadi muusikateaduslikku materjali, siis võib teda ka ajakirjaks nimetada.

Kuivõrd meie väljaanne ei levitsi ei Ajakirjanduslevi müügipunktid ega postiasutused, paneme toimetuses erilist rõhku otsesidemetele lugejaga. Püüame lugejat sisulistes küsimustes igati aidata ning kõiki soovide arvestada, sest eesti keeles on äärmiselt vähe avaldatud mujal maailmas ilmunud muusikateaduslikku materjali ning ütemata suur on ka emakeelsete käsikirjade hulk, mis lugeja ette toomist vajab.

Nagu juba öeldud, ei leia meie väljaanne ajalehepuhkadest, kuid mõned müügikohad on meil siiski: Tallinna Konservatooriumi noodikogus ning helikabinetis Kivimäel, Kaarli puistetes asuvas dekanadis ning Teatri- ja Muusikamuseumis, samuti etenduste aegu «Estonia» teatris ning sümfooniakontsertidel «Estonia» kontserdisaalis.

Ilumissagedus on põhinumbriks kaks korda kuus, millele lisanduvad koond- ja eriväljaanded. Tellimise kohta saab täpsemat infot ajalehe esimesest numbrist ja loomulikult toimetusest: 200 009 Tallinn, Vabaduse pst. 130; telefon 51 45 96.

Head lugemist!

MARKO LÕHMUS,
«Scripta Musicalia»
infotoimetaja

EI KOLMANDALE VABARIIGILE!

«Reede» toimetusele antud intervjuus rõhutas Marju Lauristin ühenduses läheneva Eesti Kongressiga sisulise diskussiooni tähtsust ning leidis, et avalikku vaidlust on seni vähe. Et samas on esitatud mitmesuguseid väiteid, ettepanekuid ja kahtlusi kõnealusel teemal, siis oleks otstarbekas võtta just need mõttevahetuse jätkamise aluseks.

M. Lauristin juhib tähelepanu sellele, et eri ringkonnad ei ole ühiselt määratlenud mõistet «parlamentaarne teo». Kuid üks ja sama mõiste võib esineda hoopis erisugusena ka ühe autori käsitusel. M. Lauristin väidab, et ENSV Ülemnõukogu on praegu «Eesti territooriumi kogu elanikkonna omavalitsusorgan». Veidi edasi ütleb ta, et oleme jõudnud «mitmeparteilise parlamendi moodustamiseni» ja kasutab ON kohta sõna «parlament». On selge, et üks asutus ei saa olla korraga parlament (riigi kõrgeim seadusandlik esinduskogu) ja omavalitsusorgan (riigi ühe haldusüksuse — linna, valla jne. — valitsusorgan, mis sõltub riigivõimu keskorganist ja on kontrollialune). Ilmselt tuleb järeldada: M. Lauristin arvab, et omavalitsusorgan võib sujuvalt üle minna parlamendiks. Ehk täpsemalt: suhteliselt vabad valimised ENSV-s võivad muuta ON-i parlamendiks — riigi kõrgeimaks seadusandlikuks organiks. See ühtlasi tähendaks, et suure riigi üks halduspiirkond — antud juhul ENSV — muutub eraldi iseseisvaks riigiks, haarates oma koosseisu kõik, kes sel hetkel kõnealusel maa-alal asuvad (valimised on ju vabad kõigile). Seda tõlgendust võiks kinnitada M. Lauristini loetus, et uus ON peaks «suutma tõepoolest vastutada ainult oma valijaskonna, mitte okupeeriva riigivõimu ees». Niisiis peab uus ON ehk tekki-va riigi parlament vastutama oma valijate ees: eesti rahva (umb. 1 miljon), muulaste (umb. 0,6 milj.) ja Nõukogude armeedüksuste ees (umb. 0,15 milj.). (Okupatsioonil mõistest tulenevat probleemist M. Lauristin ei käsitlenud.) Uuele ON-ile antakse ka seda, seltskonda integreeriv roll, ta peab «soodustama dialoogi» ja tagama «sisepoliitilise stabiilsuse». Viidatakse sellele, et lääne poliitikutel tunnustatakse üldiselt parlamentariismi vastu «eriti suurt huvi» — vihje loodetavale välisvõimadele, pidades silmas, et EK ütleja arvates välismaal tunnustamist ei leia.

M. Lauristin kasutab mõisteid **kodanikkond** ja **elanikkond**. Et aga kirjeldatud stsenaariumi aluseks ei ole Eesti Vabariik oma kodanikkonna ja selle õigustega, vaid paljurahvuseline halduspiirkond, siis puudub alus kodanikkonna ja elanikkonna selgeks õiguslikuks eristamiseks. Autor ütleb, et «kui me ei suuda vastuolu elanikkonna ja kodanikkonna vahel ületada, ei saa me vaadata seadusliku riigivõimukogu valimistele kui reaalsele perspektiivile». Ohtlasi soovitatakse «demokraatlikku kokkulepet», mida ei saa tõlgendada teisiti kui elanikkonna ja kodanikkonna õiguste võrdsustamisena valimistel. Seda kinnitab ka M. Lauristini ettepanek anda EK-l kodakondsuse taotlejatele võrdne hääleõigus kodanikega, mis tähendaks loobumist EK õiguslikust alusest. Nõnda kujuneks EK omalaadseks ON-i täienduseks, mis ei lähtu — nagu ON-gi — Eesti Vabariigi kontinuiteedi põhimõttest.

M. Lauristin näib jagavat seisukohta, et õiguslikud põhimõtted peaksid mугanema igapäevaste eluprobleemidega. Ometi on selge, et enne õigluse (s. t. Eesti Vabariigi õiguste) taastamist pole võimalik lahendada ühtki tõelist probleemi. Seda tõestab ka praegune reformipraktika, heade algatuste kiire liivajooks. Sel

taustal on kahetsusväärne, et EV kontinuiteedi õiguslikel alustel seisvat Eesti Kongressi soovitatav se taandada ühte ritta kõikvõimalike teiste valitavate kogudega. Juttu on EK, ON-i ja «võimalikult veel teistegi Eesti esinduskogude» delegatsioonide ühendamisest läbirääkimistel Moskvas. Loomulikult võivad Moskva mõjutada kõik, kes seda suudavad (määletame RR-i üleskutseid saata Moskvasse kirju jms.), kuid Eesti Vabariigi nimel saab kõnelda ainult selle riigi kodanike seaduslik esinduskogu, ühegi teisega pole Moskva kohustatudki EV küsimusi arutama. Kogu Eesti elanikkonna esindajatega saab Moskvas arutada aga ainult «kolmanda vabariigi» loomise küsimust.

«Kolmas vabariik», mõiste, mida M. Lauristin ei kasuta, kuid mille teostamise mehhanismi oleme lühidalt kirjeldanud, tähendaks meile, EV kodanikele oma õigustest loobumist, nende lahutamist vägivaldselt kujundatud olukorras. Me ei saaks enam kunagi nii ulatuslikku initsiatiivi ja kontrolli oma saatuse üle, mis tagaks meie isolemise ja täielikku. Praegune hävinguprotsess vahest küll aeglustuks, kuid ei peatuks.

«Kolmanda vabariigi» sünnitamise katkestaksime EV õigusliku järjepidevuse, selle, mis lubab meil praegu taotleda tõelist päästvat lahendust. Kontinuiteedi alusel taastatud riigis jääb otsustamisõigus ainult EV kodanikkonnale, kellega võrdsed õigusi saavad lojalsed ja koostöötahtelised muulaste. Kõigile teistele garanteeritakse inimõigused, aga mitte otsustamisõigust eesti rahva saatuse üle.

Igasuguse riikluse puhul on oluline legitiimsuse küsimus. M. Lauristin mõnab, et ON-il pole «praegu» täit tunnustust elanikkonna hulgas, ja väidab teadvat, et ka EK ei saavat rahvalt tõelist tunnustust. Siit teeb ta järelduse, et Eestis on võimukriis, mida põhjustab pikaajaline legitiimsuse puudumine.

Tasub siiski meenutada, et 50 aastat tagasi teostas N. Liit agressiooni Eesti Vabariigi vastu, nii et see riik on tänini okupeeritud ja annekteeritud. Kui rääkida võimukriisist «praegu», siis on jutt vaid okupatsioonivõimu võimetusest anastatud väikeriiki endiste meetoditega valitseda. Kui aga pidada võimukriisiks seda, et Eestis pole pool sajandit olnud seaduslikku valitsust, siis on olukord täna parem kui kunagi enne. Selle võimuvaakumi, mis tekib vägivaldsete struktuuride lagunemisel, võib täita Eesti Kongress, EV kodanike seaduslik esinduskogu, keelal ainukesena kõigist «kogudest» on eeldused asuda seadusliku riigivõimu taastamisele. ON võib seda protsessi omalt poolt soodustada, halvimal juhul ka takistada. Põhimõtteliselt on tervitav M. Lauristini mõte, et ON ja EK peaksid teineteist tunnustama kindlates funktsioonides. Kuid hämmastust tekitab küsimus, «kuidas leida üles see tundlik koht süsteemis, millele vajutamine tooks vahetõrget Moskva muutuse». See koht on ju ammugi leitud: see on kogu süsteemi põhimõtteline ebaseaduslikkus Eesti Vabariigi maa-alal. Seda ebaseaduslikkust ei saa seestpoolt reformida ega sealt välja kasvatada midagi sellist, mis tagaks meie rahva tuleviku. Kõik katsed ON-i legitimeerida ja EK õiguslikke aluseid hägustada või alahinnata toovad paratamatult kaasa «kolmanda vabariigi» ohtliku fenomeni. Tahaks loota, et Eesti Vabariigi kodanikkond valib seadusliku alternatiivi, õigusliku tee, mida hakkab käima Eesti Kongress.

TOOMAS HAUG

Lugesin kasvava hämmastusega 19. jaanuari «Reedest» Jaan Kaplinski artiklit, mis kandis pealkirja «Poliitika mütoloo giseerimisest». Artikkel käsitles vestlusringi, mis arutas Eesti Kongressiga seotud küsimusi ja mis 10. «Loomingus» avaldati.

Propaganda ja demagoogia klassikaliseks võtteks on panna vastase suhu esiteks sõnad ja siis neid rünnata. Alguses nendib Kaplinski, et vestlusringist osavõtjad on üldes ja agressiivsed kõigi suhtes, kes nende veendumusi ei jaga, et eesti rahva vaenlaste hulka satuvad muude hulgas ka rahvarindelased ja oportunistidest haritlased. Ja siis kirjutab Kaplinski: «Siit on samm väiteni, et õige eestlane on «lihtne eesti inimene»... kes on intelligentlikult kollaboreerumise ja reaalsuhtluse rikkumata.» Pangem tähele, et selle väite esitas nüüd Kaplinski ise. Siis ta jätkab: «Selle sammu Toomas Haug teebki, väites: «Kodanike Komiteede liikumise üleskutsega läks esmajoones kaasa lihtne rahvas...»

Kaplinski rebib Haugi lause kontekstist lahti ja moonutab selle sisu täiesti suvaliselt, et see vastaks sellele, mida Kaplinski leida tahtis. Haug aga ei ütle, et seda, mida Kaplinski väidab. See ei takista Kaplinski ründamast seda Haugi suhu pandud, kuid tegelikult ise väljamõeldud väidet ja kõrvutamast nüüd Haugi nii enamlaste kui ka natsidega.

Pärast Toomas Haugi panemist samasse kilda enamlaste ja natsidega asub Kaplinski Mart Laari kallale. Laar on julgenud kahelda selles, et kompartei on sihipäraselt loonud Rahvarinde eesti rahvale praänikuks ja Internide piitsaks. Jälle paneb Kaplinski teisele sõnad suhu,

Juba kolmandat või neljandat kuud on käimas peaaegu märkamatu mustamiskampaania, mida suurema sallivuse puhul, kui seda on käesoleva loo autoreil, võiks ka valimiskampaaniaks hõluda. Oleks nagu kambake koolipoisse, kes selja tagant tilkhaaval ühe mehe valgele särjale tinti pritsivad, nii et viimane näeks välja nagu mustsärklane. Kui kujutada mustatava osasse Edgar Savisaar (ja tema kaudu muidugi Rahvarinne), siis võime teiste seas ära tunda tolerantusklubi «Vaba Eesti» lipu alla koondunute kätt juba hulk aega enne nimetatud klubi moodustamist. Viimaste päevade lõikusest on raske juhuslikus pidada Rahvarinde saamatuse rõhutamist vene küsimuses.

Nagu paljus muus, on ka vene küsimuses vigu tehtud üksikisikute ja tervete liikumiste poolt. Valdime siinkohal nende loetelu, vigade tulemusi tunneme igapäevases elus niigi. Usume ennast õigeks, kui väidame, et mõõdaslaske on tulnud nii Rahvarindel kui ka Kodanike Komitee liikumisel. «Rahva Hääl» 17. veebruaril selgub lõpuks, et vigu on teinud ka valitsus.

Valimiskampaanias, nagu elus üldse, on lihtne konkurentide lollusele osutamisega ennast tõsta. Peab muidugi olema esile tuua mõni enda tõepoolest tugev külg. Paraku on praegu kõigil liikumistel parteidel põhilises niivõrd ühtmoodi siht — taastada Eesti Vabariik, et valija võiks vahet teha ainult vabariigi tõlgenduste vahel. Neist on vähem kuulda. Sellises situatsioonis on kolmest mõjuvõimsamast erakonnast parimad šansid mõistagi vaba-eestlastel, kes tasa ja targu tegijate teeneid enda arvele kirjutavad ja teise käega neid teravapilgulise kriitiseerivad.

Meie vene küsimuse kõik viimastel aastatel on kõigil mees. Hoorsad rahvakogud kohaletõusnud 1988. a. ehmatastid kohalike venelaste, sest nende jaoks rahvusküsimust varem ei eksisteerinud. Kogunemiste eesmärk aga polnud ju hoo-

JAAN KAPLINSKI JA MÜÜDID

nüüd lausa jutumärkides: «Kuskil keskuses» on väga hoolikalt kavandatud aktsioon, mis peab rahva IME-de, suveräänsusdeklaratsioonidega ja muu sellise puru silmapuistamisega segadusse ajama ja niiviisi, võib-olla isegi segadusse viidud rahva tahteavaldusega opereerides Eesti Vabariigi lõplikult likvideerima. Mart Laarile on kompartei Vaenlane, Saatan, kelle kurikavalusel ei ole piiri.

Pangem kõigepealt tähele, et Kaplinski poolt jutumärkidesse pandud sõnu «kuskil keskuses» Mart Laari sõnavõttude ei ole. Sisulise külje üle võiks ju vaielda. Võib-olla on tõepoolest rahva hulgas IME-le pandud lootused täitumas, võib-olla muutus Eesti deklaratsiooniga suveräänsuseks, kes nagu võiks ise viina hinna üle otsustada, võib-olla ei tahagi kommunistid Eesti Vabariiki lõplikult likvideerida, kui-gi nad seda tahet on varsti pool sajandit välja kuulutanud. Ei tea. Kuid Kaplinski demagoogia jätkub.

Kaplinski nuputab kõigepealt ise välja, et Laar peab EKP-d saatanaks ja Rahvarinnet saatanaks kasilaseks, ja hakkab siis seda Laarile tema enda poolt kaela määratud mütolooiat ründama ja väidab, nagu näeks Kodanike Komiteed — siin jälle siis põhjendamatu üldistus —

EDGARIST JA EDUARDIST

piski vene venna vihaleajamine, vaid eestlaste seljasirutus, nagu mõned rahvalemmikud selle hiljem ristsid. Kui hästi meelde tuleb, siis meenubki, et nende kogunemiste põhiline organisatsioon oli Edgar Savisaar, kellest nii — mõne vähikäiguga — saabki kujutada peamist patuoinat vene küsimuses, kui jälgida näiteks Eduard Tinni alltekste («Reede», 16. II 1990). Eriti uhkelt kõlab see lause, et EKP enne ei kao, kui ta on lahendanud vene küsimuse, mis RR-ile üle jõe käis (NB! Imperfekt). See moraalne kohustus on EKP-l loomulikult, sest ees rahvas mäleta ju, kellele tänu see vene küsimus niisugusel kujul ülepea olemas on. Pealegi on NLKP-l see omadus, et kuigi ei ole suudetud lahendada rahva jaoks elulisi probleeme, tul-lakse suurepäraselt toime ülesannetega, mida partei iseolemine eeldab (näiteks nõukogude rahva sünnitamine). Siia kuulub ka meie vene küsimus.

Olgu enne lõppsõna meenutatud ka E. Savisaare teenid IME tegelikult väljatõetamises. Seda nähtust, et poliitiline reklaam IME-asju inimestele kaunimana laskis paisata, kui see tegelikkuses välja kukkus, õpime kõik koos mõne ühisüritusega seoses sel kevadel jälle. Aga läbitud teelt märkasime, kuidas pseudovaidlusest (kas tšekid või kroonid?) alates on E. Savisaare pluss tasapisi miinus-teks üritatud muuta. Ja plusid muidugi iga Moskva-len-nu lõpul enda rinda riputada. Et üht praeguse Eesti parimat organisatoorit ning ülesehitajat kõrvale mängida, sobib

Rahvarinnet «vaenlase kreatuurina». Kes on aga nii ütelnud? Kaplinski kahtlustab, et vestlusringist osavõtjad tahaksid kompartei käes olevat võimu enda kätte saada. Täpselt võttes annab Kaplinski siin mõista, et Kelam ja teised tahavad diktatuuri kehtestada. Kaudselt süüdistab Kaplinski vestlusringi osavõtjaid vastutustunde puudumises, annab mõista, et nad pole tõsiselt võetavad, et nad ei oska arvutada riskifaktoriga, ja lõpuks isegi, et nad hädahohustavad eesti rahva olemasolu. Kas on see tõepoolest nii? Kas siis tõepoolest hädahohustavad Kelam ja teised eesti rahva olemasolu? Demagoogia sarnaneb siin täielikult sellega, mida oleme saanud kuulda Moskva kõige suurematelt tagurlastelt.

Tagatipuks teatab Kaplinski, et süüdlased ja vaenlased oleme alati ka meie ise, sest see ole-vat üks kristliku eetika alustugesid. Minu arust on see arusaam pigem kommunistliku diktatuuri alustugesid.

Kokkuvõttes kõrvutab Kaplinski niisiis «Loomingu» vestlusringi osavõtjaid enamlaste, stalinistide, natside, vene maru-rahvuslaste ja antisemiitidega ning süüdistab neid vastutustunde puudumises, annab mõista, et nad pole tõsiselt võetavad, et nad ei oska arvutada riskifaktoriga, ja lõpuks isegi, et nad hädahohustavad eesti rahva olemasolu. Samas kuulutab ta tagant eetikast, rahulikkust ja ratsionaalsust. Selle kõige kõrval tundub mulle kuidagi pisa-asjana, et Kelam on kusagil kirjutanud savisaardest ja põludest väikse algustähega. Kuid võib-olla kehtib siin ladina vanasõna «Quod licet Jovi, non licet bovi», ehk mis on lubatud Kaplinskile, pole lubatud härjale. JUHAN TALVE

EKP sinimustvalgel tiival või vaba-eestlase ühtsusmaski taga esinejatel kas või varem-kirjutud Kodanike Komiteede liikumisega käed lüüa ja toetada Eesti Kongressi (tõenäoliselt küll sisulist toetust andmata).

Meie väga segases ja praegu igakülgsest organiseerimata ühiskonnas vajame tõepoolest võimekaid tegelasi kõigist demokraatia kasuks töötavatest parteidest ja liikumistest juhtpositsioonidele. Juba mõnda aega on ka selge, et sobivatest ja võimekatest tegijatest on puudus igal sammul. Me ei usu, et vajalike hulgast võiks välja jääda terve rida EKP kaudu juhtpositsioonidele jõudnud tegelasi. Miks siis, sallivussõnad suus, püüda kõrvaldada üht edukamat — Edgar Savisaart? Kas pole jälle mängus vana viga, et kas või kübemekese võrra võimust loobumine on väga vastumeelt? Sisetunde põhjal võime väita, et nii Rahvarinne kui ka Kodanike Komiteed on näidanud end märksa püüdlikumana eesti elu organiseerimisel kui valitsev partei. Nõnda et tuleviku seisukohalt on võib-olla Kodanike Komiteede algelt pisut fanaatilise värvinguga ideedel võimalik liituda sotsiaaldemokraatide ja Savisaare meeskonna heatasemelise teostuspotentsiaaliga, mis uutes valitavates kogudes ehk märksa paremaid tulemusi annab kui sekretär-instruktorite ja teiste seltsimeeste grupi jätkuv ke-sine tulemuslikkus. Need viimased võiksid ju parandada iseenda vigu nii vene, majanduse kui ka kultuuri küsimustes mujalgi kui valitavates riigiorganites — tööd jätkub ka vabas õhus. Oma raske üleminekuperioodi laia koalitsiooni järel peame hakkama harjutama ka seda demokraatlike süsteemide põhireeglit, et opositsioon kritiseerib valitsust pidevalt ja valitsus läheb tõsiselt eksimuste järel ise opositsiooni. Meie uus koalitsioon tuleb moodustada aga juba tegelike võimete, mitte maskeraadi põhjal.

ANDRES TARAND
INDREK TARAND

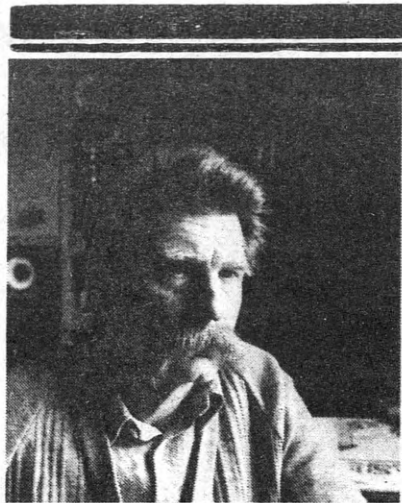

Tallinna Linna Rahvasaadikute Nõukogu Täitevkomitee registreeris 25. mail 1989. aastal uue kirjastuskooperatiivi «Öllu». Kõsime kooperatiivi esimehelt HEINO KIIGELT — kuidas «Öllu» edeneb?

«Öllu» asutamine on olnud palju lihtsam, kui oli «Kupra» loomine, tookord ma alustasin «Kupra» esimehena täiesti tühjalt kohalt. Pretsedenditu «Kupra» tegi meeleüldimurde bürokraatia müürist ja nüüd on sellel sisselõhutud teel kerge minna nii «Öllul» kui ka teistel Eestis asutatud kirjastuskooperatiividel. «Kupral» kulus asutamisest esimese raamatu ilmumiseni ligi poolteist aastat, «Öllul» tuleme esikraamatuga toime vähem kui üheksa kuuga.

Kes «Öllusse» kuuluvad? Kirjastuskooperatiivi «Öllu» asutasid kolm osanikku. Selles uues ürituses tulid kõhklema appi Andres Langemets ja Mihkel Tiks. Nagu elu näidanud, on tegu kooperatiivi liikmete üksmeelse töögrupiga, mistõttu «Öllu» elujõud ei tekita kahtlusi.

Komplekteeritud on ka «Öllu» lepinguliste töötajate pere, sellesse kuuluvad kirjastamise probleemide parimad asjatundjad, tegu saab olema soliidse firmaga. Mitmed mu «Kupra» meeskonna liikmed on nüüd «Öllusse» üle tulnud, sest meie koostöö sobis toorkord seal ja sobib nüüd siingi hästi. «Kupras» õppisime ühes-

ELLU ASTUB «ÖLLU»

koos kooperatiiviasjandust, nüüd «Öllus» rakendame mõnuga oma kogemusi.

«Kupras» on praegu esimeheks Enn Vetemaa, milline on «Öllu» ja «Kupra» vahet?

Vahet on esmajoones tõine. Näiteks andsime «Kupras» enam kui aasta tagasi ladumisele mu romaani «Mind armastab jaapanlanna» teise raamatu käsikirja. Teistel «Kupra» liikmetel ei olnud lausahtlis üle kümne aasta seisnud romaankäsikirja ja jaapanlanna-romaan suuri tihedat töötas kooperatiivile majanduslikku tulukust. Pärast «Öllu» rajamist aga teatas

Enn Vetemaa, et «Kupral» ei ole paberit «Mind armastab jaapanlanna» väljaandmiseks ja pakkus trükikoja juba laotud ja trükiloa saanud romaani mulle. Võtsime valmis materjali üle ja «Öllu» sai suure ajavõidu, oli vaja vaid romaan trükimasinasse lasta, nõnda ilmubki lähemal ajal «Öllu» esimese tööna «Mind armastab jaapanlanna» teine raamat.

«Kupra» asub Eesti Kirjanike Liidu juures, kellega ühineb «Öllu»?

«Öllu» on täiesti iseseisev, on kolmemehefirma, on sõltumatu ettevõtluse viili.

Millised on peamised eesmärgid?

Põhitöös loome välismaal ilmunud eesti kirjanduse kättesaadavaks tegemist Eestis. Kõkkulepe on juba olemas Helga Nõu ja Ilmar Jaksiga, kummaltki on raamat trüki-kojas ladumisel. Anname välja ka mitmesuguseid teisi raamatuid, ülesannete seadmine on kooperatiivi üldkoosoleku enese asi.

Ostja hakkab «Öllu» raamatuid letil ära tundma nende ühise kujunduse järgi. «Öllu» kunstnik on Kersti Tormis.

Kas «Öllu» asutab heategevast fondit?

Tõin heategevast fondi ilusa idee «Kuprast» kaasa ja hakkame seda siin kolmekesi edasi arendama.

Kuidas sa jõuad mitmel rindel töötada?

«Kupras» ma vahepeal loobusin kirjutamisest, nii raske oli sealne tegu, tegelesin kõige mõeldamatu ja mõeldava, alates võitlusest bürokraatiaga ja lõpetades peatoimetaja tööga. «Öllus» aga on tööjaotus kenasti toimima hakanud, Andres Langemets kannab täie iseenesestmõistetavusega peatoimetaja koormat ja aseesimees Mihkel Tiks on oma üllatava algatusvõimega endalegi tubli koormuse leidnud. Minu pinge «Öllus» on mitu korda väiksem, kui oli «Kupra» esimehena. Praegu ma jälle kirjutan.

Küsis ILMAR RATTUS

AIDAKE NÄITUSE- TEGIJAJD!

Eesti Ajaloomuuseum on asunud koostama näitust «Stalinism Eestis». Seoses sellega pöördume abipalvega lugejate poole. Vajame näituse koostamiseks täiendavat esemelist materjali, fotosid ja dokumente. Kui annetaja ei raatsi talle kallist esimest päriselt loobuda, tagastatakse see talle näituse lõppedes.

Esialgse plaani kohaselt kajastatakse näitusel järgmisi teemasid:

I. Eesti okupeerimine ja liitmine Nõukogude Liiduga.

1. Eesti iseseisvuse hävitamine katsed enne 1939. aastat (1. detsember 1924. Eesti Vabariigi vastane õnnestustöö).
2. Eesti liitmine Nõukogude Liiduga 1939–1940. Vajame dokumente ja fotosid baasile alla jäänud taludest, Kaitseliidu desarmeerimisest, punavägede sissemarsist, «revolutsionäre» tegevusest ja Riigikogu valimistest 1940. a., allakukkunud lennukite tükke jne.

II. Vägivalla algus.

1. Eesti Vabariigi juhtkonna ja sõjaväelaste repressioonid. Sooviksime saada repressioonide fotosid, dokumente, kirju kodustele ja isiklike esemeid.
2. 1941. aasta küüditamine. Ootame küüditatute dokumente, päevikuid ja ülestähendusi, laulikuid, joonistusi ja fotosid.
3. Massimõrvad ning terror 1941. aasta sõjasuvel. Vajame mõrvatute isiklike dokumente, fotosid ja esemeid, samuti asitõendeid.
4. Külade ja tööstuse hävitamine 1941. aasta sõjasuvel.
5. Raamatute, mälestusmärkide jms. hävitamine. Eksponeerida saaksime pooleks raiutud raamatuid, purustatud mälestusmärkide tükke, rüvetatud rahvuslippe.
6. Eestlased tööpataljonides. Ootame mobiliseeritud isiklike esemeid, dokumente, joonistusi, fotosid ja nimekirju.

III. Vägivald 1943.–1953. a.

1. Punaarmee õhurünnakud Eestile 1943.–1944. a.
2. Punaarmeevald vägivald Eestil küldades, linnades ja alavetes 1944.–1945. a. Ootame sellesajalisi fotosid, dokumente ja päevikuid.
3. Arreteerimised sõjajärgsel perioodil ja sõda metsavendade vastu. Ootame arreteeritud ja metsavendade isiklike esemeid, fotosid ja dokumente, vanglastesse saadetud pakkide nimesid, kirju (ka koos ümbristega) vangilaagritest, esemeid punkritest.
4. 1949. a. küüditamine. Soovime küüditatute dokumente ja Siberisse kaasavõetud esemeid, fotosid küüditamisest, päevikuid, kirju ja kaarte omaestele.
5. Eesti põllumajanduse hävitamine. Vajame kollektiviseerimisega seotud dokumente, varade üleskirjutamise akte, kulakute tegemise protokolle, maksedokumentide, trahvivõitluste ja mitmesuguseid fotosid.
6. Kampaania «kõdunike nationaliste» vastu 1950.–1951. a.
7. Kultuurivarade hävitamine. Ootame dokumente ja nimekirju raamatute ja kunstiteoste hävitamisest, lõhutud raamatuid ja purustatud monumentide tükke, samuti mahatõmmatud tõlki ja või toimetaja nimega raamatuid.

IV. Eestlased Siberis.

1. Eestlased Siberi vangilaagrites. Vajame dokumente, päevikuid, luuletusi, laulikuid, kunstiteoseid, käsitöid, fotosid, rõivaid, isiklike esemeid jne.
2. Eestlased asumisel. Ootame dokumente, päevikuid, kirju, aukirju, isiklike ja Siberis valmistatud või sealt kaasatoodud esemeid.

V. Stalinism. Stalini surma järel.

Oleme tänulikud iga saadetud eseme, dokumendi, foto vms. eest. Keegi teine peale meie endi ei saa kokku panna näitust rahva vaevadest ja kannatustest totalitaarse süsteemi haardes. Kõnelgu see väljapanek selget keelt meie minevikust ja püüetest olevikust!

Materjalid palume tuua või neist teada anda Eesti Ajaloomuuseumi aadressil: 200 001 Tallinn. Pikk tn. 17 (tel. 60 21 63).

«MEMENTO» Eesti Ajaloomuuseum Eesti Muinsuskaitse Seltsi ajaloo toimekond

TELEKOMMENTAAR

13. veebruari televisiooniudised Moskvast olid raskest nagu nüüd sageli: pinge Bakuus püsis, on lahvatanud uus vägivallakolle Dušanbes. Ja siis — Tiraspol. Nimelt ei oldavat rahul eelmise televisiooniinformatsiooniaga sealsete sündmuste kohta, seepärast eksponeeriti nüüd neid, kes ei taha leppida Moldaavia keeleseadusega ja ähvardavad, et asutavad oma oblasti; aga muidugi oleval häbitu laim oelda, et nemad seal Tiraspolis on separatistid, hoopis kõik teised on seda...

Probleemi olemus oli aimatav ja oleksin tahtnud selle üle järele mõelda, aga «Vremja» sõõstis edasi: ka Eestis olevat õige ärevad päevad. Mõtlen vahele, et minu arust oli meil hoopis EKP teoreetilise häälestusega konverents, kus arutati erinevaid platvorme ja kõrvutati hoiakuid. Aga «Vremja» arvab teisiti. Sõna antakse Vaino Välja-sele.

Harjumuspärase kannatlikkusega räägib ta EKP Keskkomitee luajees Moskva korrespondendile, et Eesti on eestlaste põline maa, meenutab taas, et see on ainuke koht, kus saab reaalse jõuga areneda eesti kultuur ja eesti keel. Ning et see areng kuidagi viisi ei ohusta ega ähvarda teisi Eestis elavaid rahvusi.

Peaks nagu selge olema. Tuleks nagu punkt panna.

Aga ei, «Vremja» ei raatsi punkti panna.

Naeratav diktor — nagu «Vremja» uue stiili juurde kuu-

KAS INFORMATSIOON VÕI PROVOKATSIOON?

lub — teatab, et Eestisse on, saage omegi aru, tulnud 600 000 uusasukat ja kas ei tule neilgi hakata jagama põgenike saafust. Muidugi koos kõige sellest tulenevaga.

Mõelgem kompositsioonile! Bakuu — Dušanbe — Tiraspol. Ja Tallinn ka samas reas, näete omegi, Tallinn on ju ka päris samasuguses olukorras.

Kas Moskva TV jaoks on tõesti veel vähe kõigest sellest, mis on juba juhtunud?

Kas suur pealinn ei võiks tõesti lasta meil katsuda ajada oma asju, mida me oleme ju teinud rahulikult, parlamentlikult, arutades, analüüsides — igatahes mitte vägivaldselt.

Kas poleks õigem ka Moskva televisioonis hoiduda hirmutavatest, ähvardavatest ja ässitavatest vihjetest, provotseerimisest, ning selle asemel samuti arutada ja analüüsida, katsuda oma rahvaslastele selgitada Nõukogude senise rahvuspoliitika ebaloomulikkust, nurjatust ja läbikukkumist, seda, et ka venelased on olnud ju manipuleeritavad effurid suures riiklikus mängus, mille eesmärk on olnud valmis teha totaalne segu, «ühtne nõukogude rahvas». Miljoneid inimesi on paisatud impeeriumi ühest äärest teise. Kas tõesti mõni arvab veel, et see on olnud ju-

huslik, ainult tumedatest loodustõududest ajendatud protsess. Ning kõik see ei ole moonutanud üksnes väiksemate rahvaste elu. Ka venelased on lahti kistud oma kodupinnast, kaotanud oma juured. Ja uus kodu ei teki ainult enesekindlast deklaratsioonist, tegelikult kodutunde on ilmselt vaja hoopis midagi muud. Siinkohal: ehk oleks päris loomulik võtta kuulnud Venemaa tühjade küldade apihüüdu, tõelise kodu kutsut. Ehk on selles eneseleldmise, rahvusliku säramalöömise võimalus.

Kas ei peaks Moskva TV kõikeadvad diktorid selgitama just kõike seda: kogu rahvusliku probleemipunkti ajalugu ja tausta, tänast mitmetahulisust. Tuleks omegi aidata kõigil mõista sedagi lihtsat tõde, et moldaavilased nagu ka eestlased tahavad lihtsalt olla kindlad, et nende rahvas, kultuur ja keel, eluviis ja tavad säilivad.

Aga see, ennea, riivavat kellegi (ju siis venelaste, vene keelt kõnelevate tulnukate) huve, korrutatakse ikka ja jälle.

No kuulge! Alates neljakümendatest aastatest on olnud — rääkigem siis ainult oma asjades — absoluutselt ükskõiksed eestlaste huvid, suhtes, neid

on ju «riivatud», ignoreeritud, tallatud. Miks see suuri poliitiliseid ei häiri? Kui seda ikka ei taheta uskuda, andkem siis omegi välja oma rahvuspoliitiline «must raamat», mis räägiks rahvuse allasurumise paljudest kurikavalest viisidest. See on üleskute «Olionile», direktor V. Lindsalule ja peatoimetaja H. Käänile. Mina olen valmis meenutama seal üht-teist «Eesti Raamatu» aegadest.

Lugupeetud Moskva TV ideoloogid! Aidake nüüd omegi selgeks teha, et vana rahvuspoliitika peaks olema lõpp, et väiksematel ja nõrgematel tuleb aidata tagasi saada oma koht ses muserdatud maailmas.

Kõik see tahab muidugi hoiakute muutumist ja ümbermõlemist. Aga impeeriumiideoloogia ei sobi 1990. aastasse, brežnevlik plaanikindl «kokkusulatamine» peab kord muutuma anakronismiks.

Aidake selgitada, et tsiviliseeritud maailmas ei jagune keeled «rahvustevahelise suhtlemise keeleks» ja nendeks teisteks, «kõõgikeeleks», et praegu on kõige valem aeg ametliku üleliidulise riigikeele kehtestamiseks, kui mitte just lähuda NLKP Keskkomitee liikme ja hariduskomitee esimehe G. Jagodini kummalistest loogikast: viimafisel Moskva pleenumi leidis ta nimelt, et ühine ametlik riigikeel on üks väheseid asju, mida Nõukogude Liidu konsolideerimiseks veel teha saaks.

Aidake rahvastel luua normaalsemaid suhteid.

Aga naeratavate provokatsioonide asjas peaks Olemnõukogu rahvuskomisjoni liige Klara Hallik televisiooni juhtle Mihhail Nenaševile küll järeleparimise esitama.

15. veebruar

AKSEL TAMM

Rahvaluulekogumisest 1990. aastal

TA Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakond kutsub jätkama eesti rahvaluule vanavara kogumist. Loodame, et üksikkogujate kõrval aitavad ka koollid ja mitmesugused seltsid kaasa oma kodukoha rahvaluule talletamisel. Kokkuvõetud kogumisaastast teeme 1991. a. jaanuaris.

Oodatud on:

- rahvalaulud, eriti vangilaagris või asumisel loodud ja metsavendade laulud;
- teated headest lauluosklatest, sealhulgas emadest-vanade, kes mäletavad lastelaule ja mängitusi;
- lastefolkloor (mängukirjeldused, pilklugemised, koollaste ebaus, õudusjutud, anekdootid,

nipiga küsimused, piltmõistatused jm.);

- lood eesti prohvetite ja rahvaarstide elust ja tegevusest;
- rahvakalendri kombestik sellisena, nagu seda tänapäeval veel tähistatakse;
- eesti rahva loodusesse suhtumine rahvauskumustes;
- käsikirjalised lauluklaided, oraaklid ja mälestussalmikud.

Kvaliteetsed helilindistused ja käsikirjad koostamiseks vajaliku tüühi sisesevaga palume saata andmetega varustatult aadressil: 202 400 Tartu, Vanemuise 42, TA Kirjandusmuuseum, rahvaluule osakond.

TA Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakond

ESTICA

USA ajakirja «The World and I» mulluses augustinumbris peatub Robert R. Reilly kirjutises «The Recovery of Modern Music» («Moodsa muusika toibumine») pikemalt ARVO PARDI tintinnabulistiili juurtele, selle eripärale ja tähendusel nüüdismuusikas.

Ajakirja «Muzõkálnaja Žizn» tänavusest avanumbri leiaime Natalja Smirnova artikli «Esimehe «Benefiss Moskvas», mille ajendiks on KAIE KÕRBI oktoobrikuisel balletitõhtud Stanislavski ja Nemirovitš-Dantsenkoni. teatri lavil ja milles autor püüab avada balerini natuuri, seda nii temaga vesteldes kui ka tema esinemist analüüsides.

Tom Hedlund tutvustab «Svenska Dagbladetis» 22. detsembril pealkirja «Sorgsänger» all lvar lvaski teost «Balti eleeqiad», mis on alupäraselt kirjutatud inglise keeles. Tutvustatakse autorit ja Baltikum! kultuurilist positsiooni tänapäeval.

Ajaloolane dr. Vello Heik, ülemarhivaar Taani Riigiarhiivis on juba mõnda aega käsitlenud Taani ajakirjanduses Eesti-koos seoses olevaid aktuaalseid probleeme. Päevalehes «Jyllands-Posten» 20. ja 21. detsembril on silmapaistval kohal ka tema artiklit pealkirjadega «Danneborgist vasara ja sirbini» ja «Punastest sinise rukkiliinile».

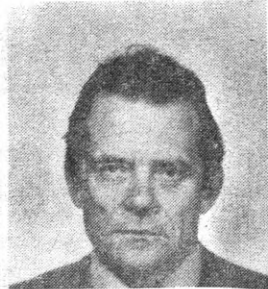
HILDA KOIT-MALLING,
«Estonia» teatri oma-
aegne balletisolist.
Saab täna
80-aastaseks.

ERNST PUUSEPP,
RAM-i asutajaliige ja
kauaaegne laulja.
Saab täna
75-aastaseks.

MELITA KALJULAI,
Tele-Raadiokomitee
Segakoori kauaaegne
laulja. Sai 21. veeb-
ruaril 60-aastaseks.

VAPPER SIRK,
Tallinna Merekolledži
õpetaja, metodik.
Saab täna
60-aastaseks.

ENDEL KOTSAR,
Tartu Kunstikooli
kirja ja graafika
õpetaja. Saab 26.
veebruari 60-
aastaseks.

PEETER SÜVE,
Tele-Raadiokomitee
Segakoori kauaaegne
laulja. Saab 26. veeb-
ruaril 60-aastaseks.

MART TRAKSMAN,
ERSO II viiuli
kontsertmeisteri abi.
Saab 25. veebruaril
50-aastaseks.

Kirjastuskooperatiivis «Kupar»

Eesti Vabariigi aastapäevaks
otsustas Eesti Kirjanike Liidu kir-
jastuskooperatiiv «Kupar» määra-
ta 1990. aasta loomingulised sti-
pendiumid Oskar Kruusile, Ha-
rald Rajametsale ja Andres Va-
napale.

«Kupra» auhinnad (3000 rbl.)
saavad seekord Jaak Rähesoo
(kauase viljaka tõlketöö eest),
Ain Kaalep (ajakirja «Akadee-
mia» asutamise eest) ja Toomas
Paul (uue piiblitõlke eest).
«Kupra» aseesimees
HANS LUIK

Eesti Meestelaulu Selfsis

Soovides kaasa aidata meesdi-
rigentide juurdekasvule, otsus-
tas EMLS ka teisel semestril
maksta lisastipendiumi Tallinna
Konservatooriumi meesüliõpilaste-
le. Alates veebruarist saavad
40 rbl. stipendia Tarmo Vaask,
Lauri Sirk, Erki Pehk, Marko
Lõhmus, Ranno Linde, Andrus
Poolma, Sven Petron, Jühan
Trump, Olari Elts ja Tiit Ojaves-
ki ning Pedagoogilise Instituudi
Erik Komarov ja Aare Ran-
der.

Rakvere Teatri fond

Käesolevaga anname teada, et
Väike-Maarja kolhoosi juhatusel
ja volinike koostöökul võeti vas-
tus otsus Rakvere Teatri fondi
asutamise kohta.

Asutajad kinnitasid fondi nõu-
kogu, kes juhib edaspidi fondi
tegevust. Esitatakse Rakvere
Teatri fondi põhikirja projekt,
mille kinnitamise järel saab põ-
hikirja fondi töö aluseks.

Esimese sissemaks teki Väi-
ke-Maarja kolhoos — 50 000 rub-
la.

Kuni fondi arveldusarve ava-
amiseni võivad toetajad kanda
oma sihtannetused agrofirma
«Pandi» arveldusarve nr.
565201 Agrotööstuspanka Rakve-
re osakonnas.

JUTA HAASMA,
fondi nõukogu liige

RAHVUSVAHELISE KOLLOKVIUMI JAAN KROSS 70

organiseeriv toimikond tänab
kõiki, kelle lahke abi tegi
ürituse korraldamine meeldi-
vaks ja ladusaks.

Eesti NSV Ülemnõukogu
Presiidium
Eesti NSV Välisministeerium
Eesti NSV

Kultuuriministeerium
Tartu Ülikool
NSVL Kirjanike Liit
Keele ja Kirjanduse Instituut
Eesti Kultuurifond
Tartu Linnavalitsus
Tallinna Linnavalitsus
Teaduste Akadeemia
Raamatukogu
Friedebert Tuglase
Majamuuseum

Eesti Ajakirjanike Liit
Eesti Teatriliiit
Eksperimentaalkombinaat
«Bj»

Eestimaa Rahvarinne
Kolhoos «Hiin Kalur»
Eesti Raadio
Eesti Televisioon
Tallinna Taksoпарк
Kooperatiiv VIREA
Hotell «VIRU»

Restoranid «Sub Monte»,
«Tallinn», «Gloria»
Kohvik «Gnom»

Toimikonna nimel
ÜLO TUULIK

KIRJANIKE MAJA, Harju 1

Esmasp., 26. II ja teisip., 27.
II kl. 19.30 show-programm «Pi-
ka ninaga», kontsertaktus, mis
on pühendatud Isaak Dunajevski
90. sünniaastapäevale. Esineb
ansambel «Talong», kaastegevad
Anne Paluver ja Paul Poom;
kolmap., 7. III kl. 18 Jaan Pos-
ka 70. surma-aastapäevale pü-
hendatud õhtu.

Pääsmed müügil Kirjanike
Majas, Harju 1 ja Vanalinnas
kassas, Kullassepa 2 ning üks
tund enne algust kohapeal.

RAT «ESTONIA»

Reedel, 23. II kl. 19 «Arm-
ulook»; pühap., 25. II kl. 12
«Pähklipureja»; kl. 19 «Maski-
ball»; esmasp., 26. II kl. 19
«Viuldaja katusel»; kolmap., 28.
II kl. 19 «Traviata»; neljap., 1.
III kl. 19 «Don Quijote»; ree-
del, 2. III kl. 19 «Lucia di
Lammermoor»; laup., 3. III kl.
19 «Giselle»; pühap., 4. III kl.
12 «Aurora pulm»; kl. 19 «Hoff-
manni lood» (kaastegevad Jukka
Salminen ja Pekka-Antero Kah-
konen, Soome).

EESTI DRAAMATEATER

Reedel, 23. II kl. 19 «Tee-
kond Mekasse»; kl. 19 «Head
ööd, ema» (väikeses saalis); kl.
19 «Ekke Moor» (VAT Teater,
Võru «Kandies»); laup., 24. II
kl. 19 «Juudas»; kl. 19 «Siis,
kui jalgu puhkab hobu» (väike-
ses saalis); pühap., 25. II kl. 12
«Norman Vallutaja»; kl. 19 «Ju-
das»; kl. 19 «Head ööd, ema»
(väikeses saalis); teisip., 27. II
kl. 19 «Red Ryder»; kl. 19 «On-
nelikud päevad» (väikeses sa-
lis); kl. 19 «Päikesepoisid» («Va-
nemuises»; kolmap., 28. II kl.
19 «Juudas»; kl. 19 «Head ööd,
ema» (väikeses saalis); neljap.,
1. III kl. 19 «Silme ees läheb
mustaks» (reserveeritud); ree-
del, 2. III kl. 19 «Juudas»; kl.
19 «Saatan inimese nahas»
(«Ugalas»); laup., 3. III kl. 19
«Teekond Mekasse»; kl. 19 «Mis
kus» (väikeses saalis); kl. 19
«Siis, kui jalgu puhkab hobu»
(Rakvere Teatris); pühap., 4. III
kl. 12 «Silme ees läheb must-
aks» (reserveeritud); kl. 19
«Red Ryder»; kl. 19 «Siis, kui
jalgu puhkab hobu» (Kohtla-
Nõmme Ed. Vilde klubis).

TEATER «VANALINNASTUUDIO»

Reedel, 23. II kl. 19.30 «Mäng
lossis» (K. Järve V. Kingissepa
nim. Km-s); laup., 24. II kl.
20 «Mäng lossis» (N. Jõesuu Sa-
natooriumi Klubis); pühap., 25.
II kl. 19.30 «Mäng lossis» (Joh-
vi Kultuuripalees «Oktoober»);
esmasp., 26. II kl. 19 «Salongis
ja kongis» (Vene Draamateatris);
teisip., 27. II kl. 19 «Salongis ja
kongis» (reserveeritud etendus);
kolmap., 28. II ja neljap., 1. III
kl. 19.30 «Hapu vein ja siniha-
pe» (RAT «Vanemuise» kontser-
disaalis); laup., 3. III kl. 18
«Naistelaud «Jahisaalis»»; pü-
hap., 4. III kl. 12 «Salongis ja
kongis» (reserveeritud eten-
dus); esmasp., 5. III kl. 19 «Sa-
longis ja kongis» (Vene Draa-
mateatris).

EESTI NOORSOOTEATER

VÄIKESES SAALIS: reedel, 23.
II kl. 19 «Tango»; pühap., 25.
II kl. 19 «Üks lugu armastu-
sest» (Rakvere Teatri küllalis-
etendus); esmasp., 26. II kl. 19
«Sünnipäevapidu»; teisip., 27.
II kl. 19 «Otleme veel»; kolmap.,
28. II kl. 19 «Vedel vorst»; nel-
jap., 1. III kl. 19 «Sünnipäeva-
pidu»; reedel, 2. III kl. 19 «Tan-
go».

SUURES SAALIS: pühap., 25. II
kl. 12 «Skangpoomijad»; kl. 18
«Mõrv jõuluöö»; esmasp., 26. II
kl. 19 «Mõrv jõuluöö»; teisip.,
27. II kl. 19 «Rosencrantz ja
Guildenstern on surnud»; kol-
map., 28. II kl. 19 «Mõrv jõu-
luöö».

KOLALISETENDUSED: neljap.,
1. III kl. 19 «Otleme veel»
(Haapsalu Km-s); reedel, 2. III
kl. 18 «Otleme veel» («Endlas»).

EESTI NUKUTEATER

Pühap., 25. II kl. 12 ja 17
«Ruhv ja Lendav Hollandlane»;
esmasp., 26. II kl. 19 «Ninasar-
vik» (täiskasvanule); neljap., 1.

III kl. 11 «Põial-Liisi»; reedel,
22. III kl. 13 ja laup., 3. III kl.
12 «Hiiri Hiiri Hiiri!».

Küllalised etendused lavastusega
«Päikeselõngu»: esmasp., 26. II
kl. 15 «Avangardi» kolh. klubi-
s; teisip., 27. II kl. 11 ja 14
Võru «Kandies»; kolmap., 28. II
kl. 11 Võru «Kandies»; kl. 16
Põlva Piimatööstuse Komb. klubi-
s; neljap., 1. III kl. 16 Mooste
km-s; reedel, 2. III kl. 12 Rapi-
na km-s.

EESTI NSV RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

Reedel, 23. II kl. 19 Pärnus
(teater «Endia») «Vieux Carré»;
laup., 24. II kl. 19 esietendus
«Lakeide mängud»; pühap., 25.
II kl. 19 «Keskmiselt karvane
kodukass»; kolmap., 28. II kl. 19
«Naistelaud «Jahisaalis»». Eesti
NSV teenelise kunstniku Veera
Fiodorova tuluõhtu.

RAT «VANEMUINE»

TEATRISAALIS: reedel, 23. II
kl. 19 «Surnuparv»; laup., 24.
II kl. 19 «Viimne valss Viiburis»; pü-
hap., 25. II kl. 12 «Hansuke ja
Greteke»; kl. 19 «Minu veetlev
leedi»; esmasp., 26. II kl. 19 «Su-
gar» ehk «Džässis ainult tüdrukud»;
kolmap., 28. II kl. 19 «Igale
lõlile oma lõbu»; neljap., 1. III
kl. 19 «Tormide rand»; reedel,
2. III kl. 19 «Igale lõlile oma lõ-
bu»; laup., 3. III kl. 12 «Miki-
Hiir tondilossis»; kl. 19 «Viimne
valss Viiburis»; pühap., 4. III
kl. 12 «Miki-Hiir tondilossis»;
kl. 19 «Minu veetlev leedi».

KONTSERDISAALIS: reedel, 23.
II kl. 19.30 «Vallanud meid ope-
rett»; pühap., 25. II kl. 12 «Ka-
dunud aabitsa mõistatus» (koop.
«Mäng» lasteetendus); teisip., 27.
II kl. 19.30 «Vallanud meid
operett»; laup., 3. III kl. 19.30
«Farsss pastoraadis»; pühap., 4.
III kl. 19.30 «Maqamistoad».

KOLALISETENDUSED: teisip.,
27. II kl. 19 «Farsss pastoraadis»
(RAT «Estonias»); neljap., 1. III
kl. 20 «Farsss pastoraadis» (Võ-
ru km-s); laup., 3. III kl. 19
«Vallanud meid operett» (Valga
km-s).

PÄRNU TEATER «ENDLA»

Laup., 24. II kl. 19 esieten-
dus «Blaise»; kl. 19 «Õhtust,
Leon» (väikeses saalis); pühap.,
25. II kl. 12 «Metsarahva seik-
lused ehk Operatsiooni «Kintsu-
tükki»»; kl. 18 «Zorbas»; es-
masp., 26. II kl. 19 «Zorbas»;
kl. 19 «Tuleval aastal samal
ajal» (väikeses saalis); teisip.,
27. II kl. 19 «Zorbas»; kl. 19
«Tuleval aastal samal ajal» (väi-
keses saalis); kolmap., 28. II
kl. 19 «Blaise»; neljap., 1. III
kl. 19 «Saatus heidukute kuus»;
kl. 19 «Tuleval aastal samal
ajal» (väikeses saalis).

VILJANDI DRAAMATEATER «UGALA»

Laup., 24. II kl. 19 «Suveöö
unenägu» (planeeritud esieten-
dus); pühap., 25. II kl. 19 «Su-
veöö unenägu» (planeeritud esi-
etendus); kl. 20 «Viimne roman-
tiline armastaja» (Järvakandi
km-s); esmasp., 26. II kl. 19
«Suveöö unenägu»; kl. 15 ja 18
«Mäng» (RAT «Vanemuise» kont-
serdisaalis); kl. 19 «Viimne ro-
mantiline armastaja» (Paide
km-s); teisip., 27. II kl. 19
«Kuningas Lear»; kl. 20 «Viim-
ne romantiline armastaja» (Ki-
lingi-Nõmme km-s); kolmap., 28.
II kl. 19 «Kuningas Lear»; kl. 20
«Viimne romantiline armas-
taja» (Võru km-s); neljap., 1. III
kl. 19 «Rummu Jüri»; laup., 3.
III kl. 19 «Suveöö unenägu»; kl.
19 «Viimne romantiline armas-
taja» (Märjamaa km-s); pühap.,
4. III kl. 19 «Suveöö unenägu»;
«Charley» tädi» (Kehtna km-s).

RAKVERE TEATER

Laup., 24. II kl. 19 «Keegi ei

kuule meid» (esietendus); pü-
hap., 25. II kl. 19 «Üks lugu
armastusest» (Noorsooteatri väi-
keses saalis); esmasp., 26. II kl.
19 «Keegi ei kuule meid» (Eesti
Draamateatris); teisip., 27. II
kl. 20 «Sügisõhtu» (Narva-Jõe
suu san. klubis); kolmap.
28. II kl. 19 «Keegi ei kuule
meid».

EESTI KONTSERT

«ESTONIA» KONTSERDISAA-
LIS: teisip., 27. II kl. 19.30
«Scharoun-Ensemble» (Lääne-
Berliin). Kavas H.-J. von Bose,
B. A. Zimmermann, A. Reimann,
P. M. Beier, Y. Yun, H. W. Hen-
ze; kolmap., 28. II kl. 19.30
abonement «Eesti muusikaklassi-
ka», Tallinna Keelpillikvartett.
Kavas Tobiasse, Elleri, Tubina
kvartettmuusika; laup., 3. III
kl. 19.30 barokkmuusika kont-
sert «Linnamuusikute» barokk-
orkester, «Camerata Boccherini»
Taivo Niitvägi juhatusel. Solis-
tid Ivan Monigheiti (tsello), Inna
Poljanskaja (sopran), Reet Suuk
(plokklööp), Peeter Sarapuu
(barokkfagott). Kavas Telemann,
Vivaldi, Boccherini.

NIGULISTES: laup., 24. II kl.
11.30 muuseumi muusikatund.
Kadri Ploompuu (orel). Kavas
Pacheebel, Bach, Arto, A. Kapp;
pühap., 25. II kl. 11.30 muuseu-
mi muusikatund, Tõnu Reimann
(viulil). Rolf Uusväli (orel). Ka-
vas Biber, Lepnurm; kolmap.,
28. II kl. 19 Jaan Öun (flööp),
Rolf Uusväli (orel). Kavas Hän-
del, Stanley; laup., 3. III ja pü-
hap., 4. III kl. 11.30 muuseumi
muusikatund, Aleksandr Fisseis-
ki (orel, Moskva). Kavas Tane-
jev, Sostakovits, Schnittke, Gu-
baidulina, Glazunov.

RAEKOJAS: reedel, 2. III kl.
19.30 rahvusvaheliste konkurssi-
de laureaat Stanislav Igolinski
(klaver, Leningrad). Kavas W.
A. Mozart, F. Chopin.

Restoranis «KEVAD»: es-
masp., 26. II kl. 20.30 «Modern
Fox» tantsuga. Sissepääs kell
19.30. Piletid müügil «Eesti
Kontserdi» eelmüügikassas ja
tund enne algust kohapeal.

TARTU OLIKOOLI AULAS: nel-
jap., 1. III kl. 19 ans. «Linn-
muusikud» ja küllalissolistid.

TALLINNA KONSERVATOORIUM

VANALINNA MUUSIKAMAJAS:
pühap., 25. II kl. 12 esineb
Konservatooriumi üliõpilane
Tuuli Teder dots. P. Lassmanni
klaveriklassist. Kavas Bach,
Beethoven, Chopin, Hindemith.

TALLINNA MATKAMAJAS: pü-
hap., 25. II kl. 17 kontsert
Brahmsi kammermuusikast. Esi-
nevad Konservatooriumi õppe-
jõu Tiit Heinsalu (viulil), Maris
Uffert (alt), Mart Laas (tsello),
Uve Uustalu (metsasarv), Toivo
Peaske (klaver).

TEATRI- JA MUUSIKAMU-
SEUMIS: esmasp., 26. II kl. 19
kontsert Eesti kvartettmuusikast.
Esinevad Urmas Vulp (viulil),
Toomas Nestor (viulil), Viljar
Kuusk (alt), Teet Järvi (tsello).
Kavas E. Tubin, R. Tobias.

TALLINNA MATKAMAJAS: kol-
map., 28. II kl. 17 esinevad
Konservatooriumi üliõpilane Le-
ho Karin (tsello) ning õppejõud
Arvo Leibur (viulil), Lauri Väin-
maa (klaver). Kavas L. van
Beethoveni kammermuusika.

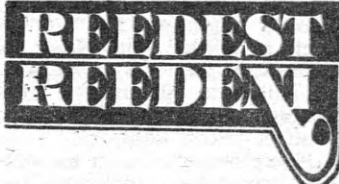
TALLINNA MUUSIKAKESKKOOL

TEATRI- JA MUUSIKAMU-
SEUMIS: pühap., 25. II kl. 16.30 esi-
nevad Tiina Saarevälja tsello
eriala õpilased.

TALLINNA MATKAMAJAS: 2.
III kl. 19 esinevad õpet. Niina
Murdvee viiuleriala õpilased.

TALLINNA LOOMAAED

Avatud iga päev kella 10–15.
Loomaaed asub Paldiski mnt.
145 (trollid nr-d 6, 7 ja 8, Zoo
peatas). Eksamatsioonid tellida
tel. 59 98 55.

EESTI KUNSTIMUSEUMIS
(Weizenbergi tn. 37) on põhi-
ekspositsioon «Eesti kunst» ja
näitus «Vasarely looming».

KUNSTIHOONES (Vabaduse väl-
jak 8) näitus «Soup '69» 26.
veebr. viimast päeva; 2. märtsil
avatakse Tallinna kunstnike ke-
vadnäitus (maal).

KUNSTISALONGIS (Vabaduse
väljak 6) Ilmar Kimmi maalide
näitus.

DRAAKONI GALERIIIS (Pikk tn.
18) Tiit Tulevi nahkehistööde
näitusmüük. Galerii avatud kl.
10–18, laup. 10–16, puhkepäe-
vad pühap. ja esmasp.

TARBEKUNSTIMUSEUMIS (Lai
tn. 17) on püsiekspositsioon ees-
ti tarbekunstist; 2. märtsil ava-
takse Peeter Kuutma tekstiilide
ning Anne Keegi keraamika
näitus.

KIEK IN DE KOKIS (Komandan-
di tn. 1) avatakse 24. veebr. kl.
16 fotoaktsiooni «Päev Eestis»
näitus.

TEATRI- JA MUUSIKAMU-
SEUMIS (Müürivahe tn. 12) Aino
Tamme 125. sünniaastapäevale
pühendatud näitus «Kui ma
hakkasin laulema».

LASTE LOOMINGU MAJAS (Ku-
ninga tn. 6) avatakse 1. märtsil
Harju Huvikooli «Lastetare» rin-
gide tööde näitus.

LINNAMUSEUMIS (Vene tn.
17) on vaadata püsiekspositsioon
«Tallinn XVIII ja XIX sajandil»
ja näitus «Fajans ja portse-
lan», «Valitsejate portreed Must-
peade kogust» ning Harju Bor-
meister-Kagovere tööde näitus.

RAEMUUSEUMIS (Raeoja tn.
4/6) näitus «Soome graafika Jy-
vaskyläst» 25. veebr. viimast
päeva.

TARTU KUNSTIMUSEUMIS
(Vallikraavi tn. 14) neosürra-
alistide näitus «Para '89».

ADAMSON-ERICU MAJAMU-
SEUMIS (Lühike jalg 3) on põhi-
ekspositsioonina olevaade kunst-
niku loomingust ja Pille Hirv-
Lehe akvarellid.

O. LUTSU MAJAMUSEUMIS
(Tartu, Riia tn. 38) on püsinäitus
O. Lutsu elust ja loomingust ja
näitus «Ma elan...» (Harri Ha-
mer ja tema pärand).

EESTI RAHVA MUUSEUMIS
(Tartu, Veski tn. 32) näitus «Väi-
no Jõe käsitööd».

A. H. TAMMSAARE MEMO-
RIAALMUUSEUMIS (Kadrilorus,
Koidula 12a) näitus «Lastekan-
gelaste kaunis maailm. Harri
Vasara marionettmüük».

KRISTJAN RAUA MAJAMU-
SEUMIS (Raua tn. 8) saab vaa-
data ekspositsiooni Kristjan
Raua elust ja loomingust ja näi-
tus «Nõmme Vabatahtlik Tule-
tõrjehüing 80». Ekskursioonid
tel. 51 18 81.

KINOMAJAS (Uus tn. 3) Ly
Lestbergi fotod (Eesti Kinoliidu
noortefoto aastapreemia 1989).

EESTI KUNSTIMUSEUMI
KOHTLA-JÄRVE FILIAALIS (Kul-
tuuripalees «Oktoober») on
Luule Kormašova keraamika ja
17. keskkooli õpilaste tööde näitus.

EESTI Tervishoiumuuseumis
(Lai tn. 30) näitusmüük
«Olev Soansi pilatias Eesti maa,
rahvas, kultuur läbi aastatuhan-
dete» ja Peeter Mudisti näitus
«Oiejäädud ja omaks saanud
maailm». Avatud kl. 10–16, sule-
tud pühap. ja esmaspäeval.

LILLEGALERIIS (Pärnu mnt.
19) on Silvia Kelle akvarellide
näitusmüük. Lahti kl. 9–19, pü-
hap. kl. 10–15.

TÄNUAVALDUS

Südamlilik tänu kõikidele
sõpradele ja Eesti Raadio
Kammerorkestrile ning diri-
gendile, kes meie isa, Rudolf
Palmi viimsele teekonnale
saatsid.

Lapsed

EESTI AJAKIRJANIKE LIIDU keele- ja tõlkesektsiooni üleskutse: PÄÄSTKEM EESTI KEEL!

ARMSAD AJAKIRJANIKUD NING KOIK TEISED KIRJA- JA KÕNEMEHED! Inimesed nurisevad. Nad ei ole tele- ga rahul. Nad küsivad üha valjemini ka meilt — sektsioonilt — miks me ei võta midagi ette emakeele järjest laieneva laostamise vastu. Avalik keelekasutus on muutunud nii hoolima- tuks, lohakaks ja võõraparaseks, et vaikida oleks sündmatus.

Tohoh, ütlevad mõni teist. Me oleme ju nii aetlised ja ajame hoogsalt eesti asja. Mis tähtsus on keeleväärtustel, kui asi ise on õige? On ikka tähtsust küll, sest heale eesmärgile jõudmiseks te kasutate — kasutate meie ühes- koos halbu vahendeid. Kui asi läheb edasi nõndasama kui seni, siis kaota- me eesti keele üpris lähedases tulevi- kus. Juba praegu kipub mõne ajakir- janiku keelepruuk välja nägema nagu mees, kel peas Mulgi kaabu, aga särk pükste peal, või kes ühe jalaga tants- sib tuljakut, aga teisega kamaarinska- jat, jenkak või inglise valssi.

Enam ei väljendata mõtteid loomu- likus keeles, vaid õõnsatest võõr- moolistest käändudest koosneva liturgia- na (paneme kontseptsiooni paika, realiseerime produkti viihvti-vihvti, töötame välja funktsioone täitva struk- tuuri).

On unustatud või aetakse segi ees- ti keele püstitamist. Oeldakse pööra- me rõhku, ei mõista armu, ei oida- rahul ninaalusega, räägime neilja sil- ma vahel. Ei tunda sõnade tähendusi. Oeldakse: vahele sekkuma, ümber töö- tlema, õlle peale vorsti haugutama, sil- dade õhkamine, läbi saadikute, kõige optimaalsemad asjad.

Eestipärane eituse asemele on tul- nud hiljalt venepärane: mittehitatud hoone; mitteveepidavus; jutt on mitte igalelele arusaadav; on mitte tehtud; ei tule kasuks nii ühele kui teisele.

Eesti sõnajärjenõuded on napid, aga omel niikuvad sõnad lausetes sinna, kus nad oleksid vene keeles: mured pidevalt suurenevad, ma härdalt pal- lun; või kus nad isegi vene keeles ei ole: päästmise rinde üks liidritest; prantsuse üks tööstur; lahingus käigus hukkus ka juudi haavatud neiu kõr- valmajast.

Eesti keel on ainsuselembene, ühil- dumine arvus ei ole formaalne ega automaatseeritud. Aga omel matkita- kes ragnal vene malli: mürdsime ka- hekesi päid; võtsid osa miljon in-imest; enamikes riikides; nõuded muu- tusid tagasihoidlikumateks; ilmad muu- tusid ilusamateks (s. t. läksid ilusa- maks).

Ei hoolita käänamis- ja pööramis- reeglitest: pole ebameetlik, neid vikati- lüsisid, poliitiliste kirede, vaagiti küsi- musid, piideldes.

Ununemas on täis- ja enneminevik, nende puudumist vene keeles hüvitava aspektisüsteemi kujunemiseks pole aga eeldusi (prefiksaltuletust).

Valesti moodustatakse võrdlusvor- me: rohkem kainen poliitika, enam rahvusvahelisem elu.

Eputatakse või nõmetsetakse toores- te teisekeelsete sõnadega keset eesti- keelset teksti, ei mäletata ka enam eesti tähenimetusi: kooperativistidud ja kompujuuterid, daatšad ja marketin- gud, monitoriingud ja ustaavid, ju- plaad ja liefkood (kas varsti ka ju- seist?), aplodismendid, baloteerimised ja kurjerid ja enam ei ühtegi auhin- da. Kuid peaaegu iga päev mingis le- hes mõni vigane võõrkeelejupp: Data Desing System (kas laulvad raalid?), «Der neckte Mann» (neckte 'tõgas').

Ei tunta isiku- ega kohanimedid. Kir- jutatakse Varssavi Praha linnaosa ni- meks Praha, Baler ristitakse vene eeskujul Bavaariaks, Taani kuninga Valdemari nimeks pannakse Voldemar ja SLV presidendiks Weizsäckeri nimeks Weicsäker.

Seda lohutut jada võiks pikalt jä- kata, kuid olulisem on leida välja- pääsute.

Näiteks kas ei saaks keeleteoimetaj- aid ja korrektoreid korralikult tööle panna või seniste asemele keeleoska- jamaid palgata, et vähemalt kõige rän- gemad keelevead ajakirjandusest kaok- sid? Küllap saaks. Aga põhimõtteliselt on poolkeelse teksti kirjakelde tõlki- mine vaid vilgileht kirjutaja oskama- tuse ees. Harituse poole pürgiva ühis- konna tulevik peaks eeldama haritud kiriamehi.

Või kas ei peaks kehtestama keele- oskuskõnude ja korraldama keele- eksamid ka eestlastele, et panna nad valdama emakeelt ajakirjaniku kut- senõuete ulatuses?

Ent võib-olla annab hea tahe roh- kem kui kuri ja kari? Nii oleme jõud- nud üleskutseni: võtkem end ise kä- sille, tähtkame see suure üksikõksuse aegadel tekkinud lünk oma hariduses ja õppigem uuesti kätte korralik eesti keel! Loomulikult nõuab see visa tööd ja tugevat tahet. Aga ehk pole me töötanud veel täiesti minetanud.

Kui endal on oma vigu raske näha, kutsugem appi parema keeleoskusega kolleeg, keeleteadlane või emakeele- õpetaja. Allakäigukümnenidil on ilmu- nud huik keelekultuuriraamatuid, ees- märgiks sellele allakäigule vastu töötada. Miski neis pole iganenud. Nad kõik kõlbavad õppevahendiks. Soovita leiab üles ka kooligrammatika- kad ja keeleteaduse käsiraamatud.

Võib-olla ei ole veel päris hilja. Võib-olla saab veel eesti keelt päästa. Võib-olla leidub kirja- ja kõneme- hi, kes siinset üleskutset tõsiselt võtavad. Võib-olla leidub piisavalt neid, kes saavad aru, kui suures ohus on eesti keel. Kui jah, siis on veel lootust.

Tallinnas 15. jaanuaril 1990

EESTI AJAKIRJANIKE LIIDU
KEELE- JA TÕLKESEKTSIOON

OLI JA ON

● Tartu kirjanike aastakoosolek oli 19. veebruaril. Sirje Olesk andis üle- vaate 1989. a. ilmunud tärklaste luu- lest, Rutt Hinrikus kõneles 1989. a. proosast, NAK-i probleemidele olid pühendatud Kajar Pruuli, Jaan Mali- ni ja Sven Kivisildniku sõnavõtted. Ju- han Peegel ja Ain Kaalep kõnelesid ajakirjast «Akadeemia», Lehte Hainsa- lu peatus Kirjanike Liidu Tartu osa- konna majandusajajadel.

● Eesti Arhitektide Liidu eestseisu- ses olid arutluse all Eesti Kongressi liikmekandidaadid. Rõõmustades märgi- ti EAL-i liikmete suhteliselt aktiivsust Eesti Kongressi kandidaatidele: Tar- tus Tähtvere — Veeriku ringkonnas nr. 78 on kandidaadiks Raul-Levrot Kivi, Olejõe ringkonnas nr. 79 Martti Preem; Viljandi linnaringkonnas nr. 56 Olo Stöör, Põlva kihelkonnaringkonnas nr. 72 Ignar Fjuk, Pärnu Kesklinna rin- gonnas nr. 47 Rein Raie, Tallinnas Tammsaare ringkonnas nr. 102 Hind-

rek Piiber ning Kadrioru ringkonnas nr. 91 koguni kolm EAL-i liiget: Ado Eigi, Heino Kerde ja Ago Kerge.

● Pühapäeval, 25. veebruaril 1990 kell 16 on Tartu Olikooli peahoones J. V. Veski auditoriumis Emakeele Seltsi ettekandekoosolek, kus kõne- all on eesti keele morfoloogiaküsimu- sed. Teemal «Kas praegu veel ahtates pastlates, aga varsti päris paljate var- batega?» kõneleb Jaak Peebo ning «+B/+kse: ikkagi oleviku tunnus?» — Toomas Help.

● Kolmapäeval, 28. veebruaril 1990 kell 16 Tallinna Keele ja Kirjanduse Instituudi saalis (Lauristini 6) toimu- va Emakeele Seltsi ettekandekoosoleku teemaks on «Kuhu tüürib eesti keel?». Ettekandega «Kes on lompil istunud, peab situatsiooni ümber vaatama» esi- neb Uno Liivaku. Teisena kordab Jaak Peebo Tartus 25. veebruaril sel- si koosolekul peetud ettekannet.

HIIMUMAA MAAKONNA VOLIKOGU KUULUTAB VÄLJA KONKURSI MAAKONNA VÄPI KAVANDI SAAMISEKS

Vapp sarnaneb kujult teiste maakondade vappidega. Vapil olgu kiri «HIIMUMAA», võiks olla vihje arvule 4 (4 kihelkonda, 4 valda, 4 külanõukogu, Leigri 4 poega) ja Hiiumaaga seotud sümbolid (ajalugu, loodus, etnograafia, töö...). Kavandile lisada kasutatud sümbolite põhjendus ja kirjeldus.

Märgusõnaga varustatud tööd esitada hiljemalt 31. märtsiks 1990. a. aadressil Kärkla, Vabrikuväljak 1, Hiiumaa Maakonna Volikogu. Lisada märgusõna kandev ümbrik autori andmetega.

Preemiad: I koht — 600 rbl.
II koht — 300 rbl.
III koht — 100 rbl.

Jürii jätab endale õiguse preemiate ümberjaotamiseks.

UUSI RAAMATUID

KOMME AASTAT EESTI RIIKLIKU ISESEISVUST. Tal-
linn 1928. Faksimile.

Faksimiletrükkis Eesti Va-
bariigi kümnenda aastapäeva
puhul 1928. aastal Tallinnas
väljaantud raamatust. Selles
on kõigepealt toodud riigiva-
nem Jaan Tõnissoni artikkel
«Riigi asutamise ja korralda-
mise järele tuliselt loovale
tööle». Edasi loeme manifesti
kõigile Eestimaa rahvaste-
le, millega 24. veebruaril
1918. a. kuulutati välja Ees-
ti riiklik iseseisvus. K. Pätsi
kõnelust «Mis tähtsus oli
Eesti iseseisvuse väljakuulu-
tamisel?», Eesti Asutava Ko-
gu seletust Eesti riiklikust
iseseisvusest ja rippumatu-
sest (19. V 1919) ning Riigi-
kogu esimehe K. Einbundi,
sõjaminister N. Reegi, A. Pii-
bu, Fr. Akelt, Riigikohtu esi-
mehe K. Partsi ja mitmete

ministrite sõnavõtte. Tekste
täiendab rohke pildimaterjal.
Kirjastus «Olion», 1990. Trü-
kiarv 25 000. 32 lk. Hind 2
rbl.

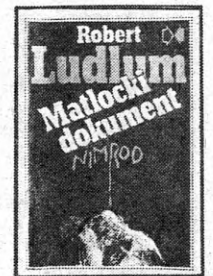
Jaan Kross. VAHELUGEMISI V.

Vahelugemiste viies raam-
at sisaldab autori kõnesid,
ettekandeid ja artikleid,
ümarmarguselt nelikümne
kirjapanekut. Neist mõned:
«Paul Rummot mälestades»,
«Vastuseks Poola nädalalehe
«Tak i Nie» (esitrukk), «Mis
ma Lurichi-filmist arvan?»,
«Vastused «Loomingu» an-
keedile teemal «Haridus ja
haritus kultuuris», «Friede-
bert Tuglase kolm klaviatuuri»,
(Juubeliartiklile «Litera-
turnaja Gazetale»). Esitrukk,
«Lisandusi tõlkimisprobleem-
mistikku» (Ettekanne Kirja-
nike Liidus novembris 1984,
esitrukk), «Legaalteksti ja
ilukirjandusliku teksti pee-
geldussuhtest» (esitrukk),
«Paul Johanseni (ja iseen-
se) päästmiskatse ühe üli-
range ajaloomuusa käest»,
«Balthasar Russowi (ja ise-

enese) päästmiskatseid teise
ülränge ajaloomuusa käest»
it. Kujundanud R. Pangsepp.
bibliograafia koostanud V.
Kabur. Kirjastus «Eesti Raa-
mat», 1990. Trükiarv 3000.
240 lk. Hind 80 kop.

Robert Ludlum. MATLOC KI DOKUMENT.

Eesti lugejale varem tun-
tud autori, ameerika kirja-
ni ku põnevusromaan käsitleb
võitlust narkootikumidega
kaubitsejate vastu. Romaani
peategelane James Barbour
Matlock paljastab Carlyle'i
ülikoolis narkootikume levi-
tava jõugu, keda juhib Nim-
rodi varjunime all peituv
kurjategija. Inglise keelest
tõlkinud Ralf Toming, ku-
jundanud A. Tali. Kirjastus
«Olion», 1990. Trükiarv
60 000. 256 lk. Hind 2.90 rbl.

Raymond Carver. OKS HEA ASI.

«Loomingu Raamatukogu» nr-d 3-5 (1675-1677).
Ameerika kirjaniku Ray-
mond Carveri (1938-1988)
lühiproosa on pälvitud terve
rea kirjandusahindu. Kõnes-
olevas valmikus on esitatud
kümme konda juttu, nagu «Ase-
tage end minu olukorda»,
«Palun ole palun vaht», «Nii
palju vett nii kodu lähedal»,
«Millest me räägime, kui
räägime armastusest» jt.
«Maailm, mida tema lood
peegeldavad, on tema enda
kogemuste maailm. Kuid ai-

nult erakordselt andekad
võivad kirjutada lõputult
oma elu lugu.» on Carver
ise öelnud. Tema jaoks ole-
vat parim tee natuke auto-
biograafiat ja väga ohtralt
kujutusvõimet. Inglise kee-
lest tõlkinud ja saatesõna
kirjutanud Meelike Palli, ku-
jundanud J. Kaarma. Kirjas-
tus «Perioodika», 1990. Trü-
kiarv 23 000. 112 lk. Hind 60
kop.

ISAD. Talmudi 4. osa 9. traktaat.

«Loomingu Raamatukogu» nr. 6 (1679). Heebrea keelest
tõlkinud ja kommenteerinud
Andres Gross ja Marju Le-

pajõe, Tapani Harviase jä-
relõhnaga. Kirjastus «Perioo-
dika», 1990. Trükiarv 23 000.
48 lk. Hind 20 kop.

Helvi Jürisson. PEEGLIPLIKA.

Keskmisele koolileale kir-
jutatud raamat sisaldab
paarkümme lugu autori
lapsepõlvest. Tegevus toimub
tolleaegses Kuressaares. Il-
lustreerinud Vladimir Taiger.
Kirjastus «Eesti Raamat»,
1989. Trükiarv 46 000. 96
lk. Hind 45 kop.

Fr. R. Kreutzwald. MUDRC
VO VRECKU.

Muinasjuttu «Tark mees
taskus» on slovaki keelde
tõlkinud Viera Hegerová, il-
lustreerinud Ilvi Raudsepp.
Kirjastus «Perioodika», 1989.
Trükiarv 15 100. 32 lk. Hind
30 kop.

Sven Kivisildnik. MÄRG VIKTOR. Poeem.

«Märg Viktor» on lugejai-
le perioodika kaudu tuntud
Sven Kivisildniku esimene
värsiraamat. Teos on välja
antud nelja erineva kaane-
kujundusega. Peale allpool
mainitud «Likó Viktori» kan-
navad need nimetusi: Pierre

Pont. Köhid (300 eks.) ja
Nymphodoros Aaosist. «Põh-
jendamatü järjekindluse dog-
maatika» (200 eks.). Kujun-
danud Virve Sarapik, Eesti
Kostabi-Seltsi väljaanne.
1989. Trükiarv 600. 48 lk.
Hind 3 rbl.

Sven Kivisildnik. LIKÓ VIKTOR.

Autori poeemi «Märg Vik-
tor» on võru keelde ümber
pannud Kauksi Ülle. Trüki-
arv 500. Hind 3 rbl.
«Märg Viktor» ja «Likó
Viktor» on müügil Tallinna
raamatukaupluses «Lugemise-
vara» ja Tõ raamatukogus.
Teised variandid ja kõiki

poeemi «Märg Viktor» nelja
väljaannet sisaldav «Kassett
89» (100 numreerit ja sig-
neerit eks.) on saadaval kok-
kuleppehindadega Keele ja
Kirjanduse Instituudis (tuba
606) ning Tartu Kirjanike
Majas ja Tartu Tähetornis.

FOOSIKA PRAKTIKUM I.
Mehaanika. Molekulaarfüüsi-
ka. Tööjuhendite kogumiku
on koostanud Jaan Hendre. E.
Vilde nim. Tallinna Peda-

googilise Instituudi väljaan-
ne, 1989. Kaas: L. Krusta.
Trükiarv 500. 130 lk. Hind
60 kop.

Hans Torim. TÕKKEJOOKS.
Tehnikast, selle õppimisest
ja õpetamisest. Õppematerjal.
Kaas: L. Krusta. Eesti NSV
Riikliku Kehakultuuri- ja
Spordikomitee Vabariikliku

Metoodikakeskuse ja E. Vil-
de nim. Tallinna Pedagoogi-
lise Instituudi väljaanne, 1989.
Trükiarv 1500. 96 lk. Hind
50 kop.

ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ
ИСКОПАЕМЫХ И СОВРЕ-
МЕННЫХ ИГЛОКОЖИХ.

Kogumik sisaldab veerand-
sada artiklit ingliskeelse
resümeelega. Eesti TA Geo-
loogia Instituudi väljaanne,
1989. Illustreeritud fotodega.
Trükiarv 700. 224 lk. Hind
3.80 rbl.

Albert Tiits. PÖÖSASKU-
DOONIA.

Pöösasküdooniad, mis pä-
rinevad Hiina ja Jaapani mä-
gedest, on ülemaailmselt
tuntud dekoratiivpöösastena.
Madal pöösasküdoonia (varem
nimetatud jaapani ebaküdooni-
aks) on kuulsaks saanud
happerikaste viljadega, mis
aromaatselt ületavad sid-
runeid. Raamatus antakse
üksikasjalikke näpunäiteid
madala pöösasküdoonia kas-
vatamiseks nii koduaedades
kui ka tönduslikes istandi-
kes. Illustreeritud fotodega.
Läikeelsest käsikirjast tõl-
kinud Karl Veber, kaane ku-
jundanud K. Tormis. Trüki-
arv 30 000. 240 lk. Hind 2
rbl. Kirjastus «Valgus»,
1989.

Lembit Ebre. LUBATAKSE
TÖÖD TEHA.

Majanduskandidaat L. Eb-
re iseloomustab oma raama-
tus tootmis- ja teeninduskoö-
peratiive nüüdisajal meil ja
teistes sotsialismimaades. Kaa-
ne kujundanud T. Aru. Kir-
jastus «Olion», 1990. Trüki-
arv 5000. 136 lk. Hind 40
kop.

Vivika Kalt, Peeter Kalt.
PABERIST MÄNGUMASINAD.

Nooremale ja keskmisele
koolileale mõeldud suurefor-
maadilises raamatus esita-
vad disainer Vivika Kalt ja
arhitekt Peeter Kalt kümne
mängumasinat värvilised pin-
nalaotused, mida saab raa-
matust välja lõigata ja kok-
ku kleepida. Kaane kujun-
danud H. Puzanov. Kirjastus
«Valgus», 1990. Trükiarv
60 000. 38 lk. Hind 60 kop.

Rein Võrk, Vahur Mägi.
ELEKTROTEHNIKA.

Õpik on mõeldud kasuta-
miseks Eesti NSV kõrgkooli-
des mitteelektrotehnikalist eri-
aladel. Kolmas, täiendatud
trükk. Kaas: Kersti Tormis.
Kirjastus «Valgus», 1989.
Trükiarv 5000. 392 lk. Hind
1.10 rbl.

«KULTUUR JA ELU» nr. 1.

On «Kultuuri ja Elu» eri-
number reisisit Ameerikas
sügisel 1989. Antud on ka
teisi materjale, nagu Tunne
Kelami kõne Eesti Vabariigi
kodanike maakonnakomitee-
de koosolekul 11. novembril
1989 («Poliitilisest olukor-
rast» jm. Ajakirja lisapoo-
nas jäi novembri- ja detsem-
brinumbri ilmumata Oskar
Looritsa «Eestlaste eluõust»
lõpp. Nüüd avaldatakse puu-
dub osa koos O. Looritsa
meenutustega «Kolm esialg-
set kildu punapariisist». Trü-
kiarv 24 000. 48 lk. Hind
35 kop.

«HORISONT» nr. 2.

Avaldab August Annisti
(1899-1972) järgnema jääva
essee «Vabaduspüha ja va-
baduse kriis», Eesti TA Bo-
taanikaia direktori, geogr-
kand. Andres Tarandi mõ-
tiskluste «Teaduse tipud ja
tasandikud», Male Rummeli
kirjapaneku «Krusenstern
ehk Eestimaaat globaalpoli-
itikasse», leheküljed «Taas
kahekümne date tasemel?»,
milles on juttu kaardi «Eesti
teed '89» saamisloost (kaar-
di tegijaid Rivo Noorkõivu
ja Jüri Jagomäed usutlenud
Märt Karmo) jm. Trükiarv
28 000. 46 lk. Hind 75 kop.

«EESTI LOODUS» nr. 2.

Numbrist leiame järje Hei-
no Luige artiklile «Looduse
IME». Alli Pajut «Mõistliku-
se ELU üle», Ervin Pihu kõ-
neluse Peipsi kalanduse mi-
nevikust, olevikust ja tulevi-
kust, Ilmar Kase sõnavõtu
«Kus peab asuma kesk-
punkt?» jm. Trükiarv 31 000.
64 lk. Hind 50 kop.

Silvia Kera. KLASSIJUHA-
TAJA TÖÖ KOOLIS. Õppema-
terjal. E. Vilde nim. Tallinna
Pedagoogilise Instituudi alg-
õpetuse kateedri väljaanne,
1988. Trükiarv 500. 84 lk.
Hind 20 kop.

Jõgeva rajooni «Kevade» kolhoosi ja ajakirja «Pikker» huumoripreemia, mis teatavasti on veel ka O. Lutsu nimeline, määrati tänava üksmeelselt Lauri Leesile — teisi kandidaate žürii arvesse ei võtnud. Nii jõudis «Reede» veergudelt üksildase uitajana tuntuks saanud keeleõpetaja, frankofiil ja humorist Lauri

Leesi lõpuks ka Palamusele, kus talle 3. märtsil rahvamaja ahjusoojas õhkkonnas preemia kõige juurdekuuluvaga üle antakse.

Pidulik tseremoonia algab kell 20 kohaliku aja järgi. Oodatud on kõik ühingu NSV Liit-Prantsusmaa liikmed, kõik kultuuri- ja huumorisõbrad ja ka need tõsised eesti

mehed ja naised, kelle süda valutab uue «Estonia» teatri, Kuressaare vanalinna ja Süda tänava nurgal kasvava hõlmikpuu pärast. Lauri Leesi on valmis vastama kõigile küsimustele talle omase sõnaselgusega.

KAIDO LIIVA

LAURI LEESI LEMMIKAFORISME

Hobusele jagatakse komplimente seni, kuni saadakse sadulasse.

(Poola rahvatarkus)
Ma laenan teile oma ämma sussid, kui te laenate mulle oma abikaasa kirstu.

(E. Ionesco)
Kui ma kuulen sõna «kultuur», on mul tahtmine haarata revolver.

(dr. J. P. Goebbels)
Esineb kahte liiki suudlusi — kirglikud ja tseremoniaalsed.

(dr. E. Rõigase järgi)
(J. Hašek)
Üks tont käib mööda Euroopat; see on kommunismitont.

(K. Marx ja F. Engels)
Kunst kuulub ehk tööpoolest ainult rahvale.

(«Romeo ja Julia» praeguse lavastuse põhjal
RAT «Estonias»)
Võib julgelt väita, et sotsiaalne progress on suhkruga palju parem.

(E. Ionesco)
Sõjajärgseil aastail on Eestis rajatud uusi parke ja iluaedu ning palistatud maanteid puudega. Iluarmastaja vaatleb sirguvaid puid rõõmuga ja tänab mõtteis nende istutajaid.

(I. Aasamaa)
Ma tahaksin midagi, kuid ma ei tea, mida nimele. Ega teie ei tea, mida ma tahan?

(J. Hašek)
Konstitutsioon peab olema lühike ja võimalikult segane.

(N. Bonaparte)
Eestis levitatakse visalt teesi, et kompartei sureb, kui ta ei hakka eesti rahva huve väljendama.

(G. Israeljan)
Ärge olge kalkunid, pigem suudolge konspiraatorit.

(E. Ionesco)
Keelake aga rohkem, seda suuremaks paisub me soov.

(Montaigne)
Anonüümse helistaja puhul võib telefonitoru hargile panna.

(I. Aasamaa)
Minu onu elab maal, kuid see ei puutu ämmaemandas.

(E. Ionesco)
Üheksanda termidoori riigipööre polnud mingi revolutsioon; lihtsalt mõni närukael noltis maha mõne omasuguse.

(J. de Maistre)
Ükski revolutsioon pole senini türannia koormat vähendanud. Nad ainult tõstavad selle rahva ühelt õlalt teisele.

(G. B. Shaw)

kond debiilseks kuulutada? Kas poleks ma võinud siinkohal just prantsuse keele metoodikale tugineda? Näited puista või varrukast — alusta Puškinist ja lõpeta Ahmatovaga. Või Ionesco või Schweitzer või Beckett, eesnimedid Samuel, kes oma kaks- või kolmekesusega meiega lugejaid eksitanud. Aga ei, olin kuss. Tegin odavat nalja televisioonis ja mujal. Vahur Kersna ja «Aara» poistega sehkendamine eemaldas mind neist, kellega omal ajal Pälsoni tänava ühikas kartuleid koos praetud sai. Kas ma siis poleks kolvanud Reinu ja Jaagu vahele? Ma pole ju nii paks. Nüüd sörgi teistel saba ja oota, et ehk kukub peagi löikamisele minevalt pürukalt ka minule üks kõrbenud rosin suhu.

Minu põhimõtted? Neid pole mingit põhjust enam varjata. Varem küll, sest tõde võinuks minu reisidele kriipsu peale tõmmata. Nüüd käivad väljamaal kõik, isegi Lagle Parek. Ega minagi kardada nüüd öelda, et nõukogude võim on pask, et okupatsiooniväed tuleb kiire korras välja viia, et Tartu rahu pole siiani oma kehtivust kaotanud. Kui te mind ei usu, viin Kuperjanovi hauale 24.

veebruari küünla. Kommunistidega pole ma eales ühes mestis olnud. Pioneerikaelarätt pandi mulle kaela vägivaldselt. Esmalt seoti puu külge, siis topiti suu vatti täis ja olingi ristitud. Artekis käisin kui eeskujulik maisikavataja (see ei puutu poliitikasse). Komsomoli arvestati mind automaatselt. Koosolekuil ei käinud, liikmemaksu ei maksnud, ehitusmaleva rühmaülem pole kordagi olnud. «Sputniku» ja Sõprusühingu turismituusikud hankisin eranditult tutvuste kaudu. Parteisse pole mind tahtnud, kuigi ma nalja viluks neljal korral sinna astumiseks avalduse esitasin. Tahtsin näha, kas ikka võetakse. Preemiaid pole määratud. Riiklikke autasusid ka mitte. Karl Vainole pole ma eales hosiannat laulnud, Vaino Väljasele ka mitte. Viimasesse suhtun ma täpselt samuti kui Uno Laht. Ei suuda andestada, et ta nooruspäevil kord «Loomingusse» helistas. Pealegi kuulsin ma oma kõrvaga, kui ta 12. juunil 1961 kell 14.32 Kopli trammis kellelegi «kurat» ütles. Mikk Titma on mulle kogu oma bandega niisama vastumeelt kui Genik Israeljanile («Õhtuleht» nr. 19). Viimane ehk ei tea, et

Titma näol on tegemist eriti ohtliku indiviidiga, ainulaadse juhtumiga Eestimaa ajaloos, kes Mata Hari kombel on mitme isanda teener. Titma on Luure Keskagentuuri agent (meid värvati üheaegselt «Moulin-Rouge'is»), suurriikidelt pole aga Eestile kunagi midagi head loota olnud. Pealegi pole ei Väljas ega Titma eriti ilusad mehed, fakt, millega nii või teistsi arvestada tuleb, kui me kord juba Taaniga võrdväärselt Euroopa Majandusühendusse kuulume.

Mulle on sümpaatne Tiit Made, sest ta käib hästi riides, oskab esineda, väljendub korrektelt, ei vannu, tal on prestiiži ning ta on juba paar aastat eesti asja eest väljas. Siis meeldib mulle veel Juhan Aare, kel on haruldane võime ühel ajal erinevates Euroopa linnades viibida, tihti veel perekonnaga, mis ei takista tal meie tuhamägesid nende kulgeeniline, sportliku kehaehitusega, alati hoovab temast ehtsat Diori «Fahrenheitit». Sümpaatne on ka Rein Veidemann, sest tal on naljasoost ning ehtdžentelmenlik käepigistus. Ma ei jää ükskõikseks ka pastor Hallaste kaunite juuste ja imposantsuse suhtes; tema juba pikalt ei mõtle,

enne kui midagi ütleb. Pealegi on ta õige kristlasena eriti salliv katoliku kiriku ning muude teistimõtlejate suhtes. Ja muidugi Trivimi, mu iidne sõber, kes muinsuse kaitsjana laiendab ehk varemte parke meie vanalinnas veelgi ega luba siia ühegi hinna eest ehitada teatreid või kunstimuuseume ega muud seesugust, mis võiks meie aborigeenist algupära kuidagiviisi ohustada. Pariisis on Eiffeli torni otsas tasulised pikksilmad; pistad frangi sisse ja vaatad minuti. Me võiksime Viru ja Harju tänava plangu sisse augud puurida, skautkaseerib soomlaselt 10 marka, võtab peopesa augu eest ära ja laseb tulnukal minuti vältel meie Pompejisid imetleda. Idee kingin ma Muinsuskaitse Seltsile tasuta. Eesti Kongressile oleks mul aga väike palve küll. Kui Taevariik juba käes ja kui varad jagamisele lähevad, ärge siis seal Toompeal mind hoopis ära unustage. Ei, autot pole vaja, korterit ka mitte... Aga uus vann kuluks küll ära. Kahhelkivid tõin Pariisist ise kohale. Vanni ma ise kohale kanda ei jaksa. Aitäh teile!

Eesti Vabariigi
truualamlik kodanik
LAURI LEESI

Ah, et kus ma olin? Vaat ei ütle. Olin, kus olin; ostsin, mis ostsin. Ja üldse, mis see teisse puutub? Eks minagi vajalikuks. Kas ma siis polegi inimene?

Endastmõistetavalt on reisimine tülikas, eriti veel suure pagasiga. Iga kord, kui koju jõuan, olen sunnitud tõdema, et võõrsil on hea, aga kodus parem. Eks ta muidugi nii ka ole. Aga päev läheb päeva järel; nescafé, liptontee, vees lahustuv tualettpaber kahanevad karjuva kiirusega. Mõõduk nädal, teine, kolmas ja juba oledki lennukis, rongis või laeval.

Varem, olid sa Roomas, Genfis või Hamburgis, võõras keel, tavad ja kombed tekitasid südames teatud võõrandumise. Nüüd aga, kuhu sa hing ka ei lähe — «Antila» poodi Helsingis, Londoni täikale või «Tati» filiaali Pariisi värvilises kvartalis — paitab õrn emakeel kõikjal su kõrvu. Valuutaraskusi trotsimas, keelebarjääri ületamas, kohtad sa kõigis metropolides meie vabadusaadete propageerijaid Eestimaa maailmale märku andmas. Juba Kristus ütles: «Paluge, siis antakse teile; otsige, siis leiateg; koputage, ja teile avatakse.» Ja oi seda IMET! Kultuurifondil juba «Mercedesed» istme all, teistel «Volvod», kolmandatel «Citroën — traction avant!» Eesti Instituut on vist jäädavalt väljamaale üle kolunud. Vaevalt, et ühe osakonna loomine Tallinna enam ära tasubki. Kavatsen sellest rääkida Instituudi asedirektori Jüri Uustaluaga New Yorgis, kuid mitte veebruaris-märtsis, sest sel ajavahemikul tahaks nii väga kodus olla, et alanud Eesti maratonis osaleda.

Ega järele joosta olegi nii kerge. Teised on kauem trenni teinud. Nii tahaks hüüda: «Jaak, Siim, Rein, Edgar, Tiit ja Igor, pidage kinni, oodake mind ka! Ma olen oma poiss, läbi ja lõhki eestlane! Meie perest pole keegi okupantidega ringi aelenud! Võtke mind kaasa!» Aga poistel pole aega minu poole vaadata, aina tormavad edasi.

Oma süü. Oleksin pidanud juba paar aastat tagasi tarvitajate ühingu alustama. Aga kust mina võisin teada? Siis oli kõik nii segane. Nüüd olen tagantjärele tark küll. Kes käskis mul sõrad vastu ajada, kui «Vikerkaares» mitme keele õpetamine eesti lastele kahjulikuks kuulutati. Mis see oleks mul siis maksnud eel-

PEATOIMETAJA ILMAR RATTUS

TOIMETUSE KOLLEGIUM: JÜRI JAAMA, TEET KALLAS, JAAK KANGILASKI, KALJO KIISK, TONIS LÖLLMA, MIKK MIKIVER, TIINA MATTISEN, OLO POOTS, ENN PÖLDROOS, IRINA RAUD, LEMBIT REMMELGAS, JAAK RÄÄTS, LEPO SUMERA, AKSEL TAMM, JÜRI TREI, DEBORA YAARANDI, HEINZ VALK.

Toimetuse käsikirju ei retsenseeri ega tagasta. Praaheksamplareid korral pöörduda kirjastuse tehnilise kontrolli osakonna poole tel. 68 14 11.

Toimetuse: 200 031 Tallinn, Toompuiestee 30. Postiaadress: 200 090 Tallinn, Peapostkontor, postkast 388. Telefonid: valvetelefon 60 17 03, peatoimetaja I. Rattus — 44 14 16; peatoimetaja asetäitja publitsistikaosakonnas toimetaja O. Poots — 60 19 24; peatoimetaja asetäitja muusikaosakonnas toimetaja T. Mattisen — 60 18 22; tegevtoimetaja T. Lüllma ja sekretariaat — 60 17 03; kirjandusosakond (toimetaja M. Jõgi) — 60 18 83; kunsti- ja arhitektuuriosakond (toimetaja M. Peil) — 60 19 05; teatri- ja filmiosakond (toimetaja E. Link) — 60 12 46; publitsistikaosakond 44 30 05, huumorilehekülje toimetaja S. Lättemäe — 60 19 05; muusikaosakond — 60 18 22; Tartu korrespondent H.-K. Hellat — 3 35 81; keeleteoimetaja M. Rämmel — 60 17 03; korrektuur — 60 12 46; masinakiri — 60 27 93; kuulutused — 60 19 24.

«Reede» ilmub kord nädalas reedeti. Tellimishind kolmeks kuuks 1 rubla ja 29 kop. Väljaandja firma «Kodamu». Tallinn, Toompuiestee 18. EKP Keskkomitee Kirjastuse trükkkoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a. Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 80 000. Tellimise nr. 1913.